

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

**MUHASEBE DERSİ ALAN LİSANS ÖĞRENCİLERİNDE ETİK
KARAR ALMA DAVRANIŞLARI: BİLECİK ŞEYH EDEBALI
ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NASIF ŞAHİN

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Meral Erol FİDAN

Bilecik, 2017

10103085

**T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI**

**MUHASEBE DERSİ ALAN LİSANS ÖĞRENCİLERİNDE ETİK
KARAR ALMA DAVRANIŞLARI: BİLECİK ŞEYH EDEBALI
ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nasıf ŞAHİN

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Meral Erol FİDAN

Bilecik, 2017

10103085

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAVI
JÜRİ ONAY FORMU

BŞEÜ-KAYSIS Belge No

İlk Yayın Tarihi/Sayısı

Revizyon Tarihi

Revizyon No

Toplam Sayfa

Öğrencinin Adı Soyadı: Nasif ŞAHİN

Anabilim Dalı : İşletme

Programı : İşletme

Tez Danışmanı : Doç.Dr.Meral EROL FİDAN

Tezin Özgün Adı : Muhasebe Dersi Alan Lisans Öğrencilerinde Etik Karar Alma Davranışları:
Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Örneği

Tezin İngilizce Adı : Ethical Decision Making Attitudes of Undergraduate Accounting Course Attendants:
Bilecik Şeyh Edebali University Case

Tez Savunma Sınavı Tarihi: 04/01/2017

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışması ilgili EYK kararıyla oluşturulan jüri tarafından OY BİRLİĞİ /~~OY~~
~~ÇOKLUĞU~~ ile İşletme Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

Tez Danışmanı: .. Doç.Dr.Meral EROL FİDAN

Üye : Yrd.Doç.Dr.Mustafa ARI

Üye : Yrd.Doç.Dr. Gökhan BARAL

İmza

[Signature]

[Signature]

[Signature]

ONAY

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun/...../..... tarih ve
...../..... sayılı kararı.

İMZA/MÜHÜR

BEYAN

“Muhasebe Dersi Alan Lisans Öğrencilerinde Etik Karar Alma Davranışları: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Örneği” adlı yüksek lisans tezinin hazırlık ve yazımı sırasında bilimsel ahlak kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmını Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

Nasif ŞAHİN

01.01.2017

ÖN SÖZ

Bu tez çalışmasının hazırlanma aşamasında gerek akademik gerekse manevi olarak bana yol gösteren, katkı ve desteklerini şahsımdan esirgemeyen danışmanım değerli hocam Sayın Doç. Dr. Meral EROL FİDAN' a sonsuz teşekkürü borç bilir, saygılarımı sunarım.

Son olarak öğrenim hayatım boyunca maddi ve manevi destekleri ile her zaman yanımda olan, destek ve sevgilerini benden hiçbir zaman esirgemeyen annem, babam ve diğer aile üyelerime sonsuz teşekkürlerimi borç bilirim.

Nasır ŞAHİN

01.01.2017

ÖZET

Son yıllarda işletmelerde özellikle muhasebe ve denetim alanında yaşanan olumsuz gelişmeler; bilginin güvenilirliğini, kamuyu aydınlatma fonksiyonunun yerine getirilmesini ve muhasebeye verilen önemi giderek artırmaktadır. Muhasebe meslek mensuplarının etik davranışı muhasebe mesleğinin toplumdaki yeri açısından önemlidir. Muhasebe meslek mensuplarının sahip olması gereken mesleki özellikler en fazla meslek mensuplarının eğitim hayatları süresince kazandırılabilir. Ülkemizde muhasebe eğitimi ile ilgili dersler fakülte seviyesinde İktisadi ve İdari Bilimler Fakültelerinde yer alan bölümlerden özellikle İşletme bölümlerinde diğer bölümlere göre daha fazla yer almakla birlikte sadece teorik açıdan ve uygulamadan uzak olarak verilmektedir. Sektörün defter tutma bilgisine sahip iş gücünden ziyade belli alanlarda ihtisas sahibi, analitik düşünebilen, muhasebenin temel bir işletme fonksiyonu olduğunun farkında olan iyi yetişmiş işgücüne ihtiyacı vardır. Bu doğrultuda eğitim kurumlarında muhasebe alanında kariyer yapmak isteyen öğrencilerin hem teorik açıdan, hem de uygulama açısından gerekli alt yapıyla donatılarak sektörün talebinin karşılanması sağlanmalıdır. Etik değer ölçütlerinin öğrencilere erken yaşlarda verilmesi ve bakış açısının kazandırılması gelecekte herhangi bir sektörde işe atılacak olan öğrencilere meslekleriyle etik davranış biçimleri arasındaki bağlantıyı kurabilmelerinde büyük katkılar sağlayacaktır. Ancak üniversitelerde etik eğitiminin ne kadar verildiği konusunda yeterli çalışma bulunmamaktadır.

Bu çalışmanın amacı, geleceğin muhasebe meslek mensubu adayları olan İşletme bölümü öğrencilerinin etik algılarının bazı değişkenlere göre belirlenmesidir. Çalışmamızda, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi İşletme bölümlerinde okuyan öğrencilerinin etik kararlarına cinsiyet, yaş, devam ettikleri sınıf, etik kavramı bilgisine sahiplik, yaşadıkları yer ve mezun oldukları lise gibi faktörlerin etkisi araştırılmış ve belirtilen değişkenler açısından istatistiki anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Etik, Muhasebe Meslek Etiği, Etik Eğitimi, Etik Algısı.

ABSTRACT

In recent years, unpleasant incidents in businesses that have taken place particularly in accounting and inspection have made reliability of information, function of enlightening the public and the role of accounting crucial. Ethical behavior of accounting professionals is vital in terms of the role of accounting profession in society. Occupational characteristics that accounting professionals must possess can best be acquired during school years. In our country, faculty courses regarding education of accounting are more common in Business departments of Faculty of Economics and Administrative Sciences than other departments. Yet, these courses are just theoretical, not practical. The sector needs not people who are good at keeping records but a well-educated labor force trained in certain fields, are able to think analytically and are aware of the fact that accounting is a fundamental business function. In this respect, students who want to pursue an academic career in accounting must be equipped in both theoretical and practical terms and thus the requirements of the sector must be met. Introducing criteria of ethical values to students at an early age and giving them a perspective will help these students make the connection between their jobs and ethical attitudes at any field of career they may choose. However, the number of studies on how much ethics education is covered at universities is far from being sufficient.

This study aims to identify ethical perceptions of business department students, who are prospective accounting professionals, according to some variables. In this study, students of Business department in Bilecik Şeyh Edebali University participated in the questionnaire. The effects of factors like gender, age, school year, awareness of the concept of ethics, place of residence and also high school graduation on their ethical decisions were researched and statistically significant differences in terms of such variables were found.

Key Words: Ethics, Professional Ethics for Accounting, Ethics Education, Perception of Ethics

İÇİNDEKİLER

BEYAN.....	i
ÖN SÖZ.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM ETİK VE MUHASEBE MESLEK ETİĞİ

1.1. ETİK TANIMI VE ETİKLE İLGİLİ KAVRAMLAR.....	4
1.2. İŞ ETİĞİ VE İŞ ETİĞİ İLE İLGİLİ KAVRAMLAR.....	5
1.3. ETİK FELSEFESİ YAKLAŞIMLARI VE ETİK KURALLARI	6
1.3.1. Teolojik Yaklaşım	6
1.3.1.1. Bireyci Yaklaşım.....	7
1.3.1.2. Yararlı Olma Yaklaşımı	7
1.3.2. Deontolojik Yaklaşım.....	8
1.3.2.1. Etik ve Haklar Yaklaşımı	8
1.3.2.2. Eşitlikçi Yaklaşım	9
1.4. MESLEKİ ETİK KURALLARI	9
1.5. MUHASEBE MESLEĞİNDE ETİK	11
1.5.1. Meslek Etiğine Duyulan Gereksinim.....	12
1.5.2. Muhasebede Ahlaki Davranış Üzerine Çalışmalar.....	13
1.5.2.1. Kohlberg.....	14

1.5.2.2. Rest.....	16
1.5.2.3. Bloom.....	17
1.5.2.4. Trevino	18
1.5.3.5. Thorne	18
1.6. MUHASEBE MESLEK MENSUPLARININ TAŞIMASI GEREKEN ETİKSEL NİTELİKLER.....	19
1.6.1. Dürüstlük	20
1.6.2. Tarafsızlık	20
1.6.3. Sır Saklama	21
1.6.4. Bağımsızlık	22
1.6.5. Yeterlilik	23

İKİNCİ BÖLÜM

MUHASEBE MESLEK ETİĞİ EĞİTİMİ

2.1. ETİK EĞİTİMİNİN KAPSAMI VE NİTELİĞİ	25
2.2. MUHASEBE ETİK EĞİTİMİNDE İKİLEMLER.....	27
2.2.1. Kanuni-Etik İkilem	27
2.2.2. Felsefî ve Uygulamalı İkilem	28
2.2.3. Muhasebe Ekollerinin Ahlak Tartışmasına Yönelik Yaklaşımları	28
2.3. DÜNYADA MUHASEBE MESLEK ETİĞİNE İLİŞKİN YAPILAN DÜZENLEMELER.....	29
2.3.1. Amerikan Üniversite Muhasebe Eğitimcileri Derneği – (AAA).....	29
2.3.2. Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu – (IFAC)	30
2.3.3. Uluslararası Muhasebe Eğitimi Standartları Kurulu (IAESB)	34
2.3.3.1. IES 4: Mesleki Değerler Etik ve Davranışlar Standardı	36

2.3.3.2. IEPS 1: Mesleki Değerler, Etik ve Tutumları Geliştirme ve Devam Ettirme Yaklaşımları	37
2.3.4. Etik Eğitimi Konusunda İşletme Fakültelerini Yükseltme Birliği (AACSB)	38
2.3.5. Amerika’da Amerika Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü (AICPA)	38
2.3.6. Uluslararası Muhasebe Eğitimi ve Araştırma Birliği – (IAAER)	40
2.3.7. Uluslararası Yüksek Denetim Kurumları Örgütü – (INTOSAI)	40
2.3.8. Uluslararası İç Denetçiler Enstitüsü – (IIA)	41
2.3.9. Avrupa Muhasebeciler Federasyonu – (FEE).....	43
2.4. MUHASEBE MESLEĞİNDE ETİK EĞİTİMİ YÖNTEMLERİ VE YAKLAŞIMLARI	43
2.4.1. Etik Eğitiminin Kapsamı ve Niteliği	43
2.4.2. Muhasebe Mesleğinde Etik Eğitimi ve Teknikleri	45
2.4.2.1. Örnek Olay Çalışmaları (Vak’a Çalışması) Tekniği.....	46
2.4.2.2. Grup Öğrenme Süreçleri Tekniği.....	46
2.4.2.3. Rol Yapma Tekniği – Drama	47
2.4.2.4. Video Sunumları Tekniği.....	48
2.5. TÜRKİYE’DE MUHASEBE MESLEK ETİĞİ EĞİTİMİ	48
2.5.1. Türkiye’de Muhasebe Etiği Eğitimi İçeriği	49
2.5.2. Türkiye’de Muhasebe Etiği Eğitimini Etkileyen Kurum Ve Kuruluşlar	49
2.5.2.1. 3568 Sayılı Kanunu’nun Muhasebe Meslek Etiğine Katkısı	49
2.5.2.2. Maliye Bakanlığı’nın Muhasebe Meslek Etiğine Katkısı	50
2.5.2.3. Sermaye Piyasası Kurulu’nun Muhasebe Meslek Etiğine Katkısı.....	51
2.5.2.4. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu’nun Muhasebe Meslek Etiğine Katkısı	51
2.5.2.5. Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Müşavirler Odaları Birliği’nin Muhasebe Meslek Etiğine Katkısı.....	52

2.6.2.6. Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu'nun

Muhasebe Meslek Etiğine Katkısı..... 56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MUHASEBE DERSİ ALAN LİSANS ÖĞRENCİLERİNDE ETİK KARAR ALMA DAVRANIŞLARI: BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

3.1. LİTERATÜR İNCELEMESİ	59
3.2. ARAŞTIRMANIN AMACI	72
3.3. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI.....	73
3.4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	73
3.5. ARAŞTIRMADA TEST EDİLEN HİPOTEZLER	74
3.6. ARAŞTIRMANIN GÜVENİLİRLİK DÜZEYİ.....	75
3.7. ARAŞTIRMANIN ANALİZ SONUÇLARI	75
3.8.3. Frekans Sonuçları	78
3.8.1. Independent Sample T-Testi Sonuçları	81
3.8.2 One Way Test Sonuçları	106
SONUÇ.....	125
KAYNAKÇA	129
EK-1: LİSANS ÖĞRENCİLERİNİN ETİK ALGISI	136
ÖZGEÇMİŞ.....	140

KISALTMALAR

AAA	: (Amerikan Üniversite Muhasebe Eğitimcileri Derneği: American Association of University Instructors in Accounting
AACSB	: Etik Eğitimi Konusunda İşletme Fakültelerini Yükseltme Birliği
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ALTSO	: Alanya Ticaret Ve Sanayi Odası
AICPA	: Amerika Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
CAP	: Uyum Danışma Paneli
CIA	: Üyeler ve sertifikalı iç denetçiler
FEE	: Avrupa Muhasebeciler Federasyonu
IAAER	: Uluslararası Muhasebe Eğitimi ve Araştırma Birliği
IAASB	: Uluslararası Denetim ve Güvence Standartları Kurulu
IAESB	: Uluslararası Muhasebe Eğitim Standartları Kurulu
IES	: Uluslararası Eğitim Standardı
IEPS	: Uluslararası Eğitim Uygulama Bildirimleri
IESBA	: Uluslararası Etik Standartları Kurulu
IFAC	: Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu
IIA	: Uluslararası İç Denetçiler Enstitüsü
INTOSAI	: Uluslararası Yüksek Denetim Kurumları Örgütü
IPSASB	: Uluslararası Kamu Sektörü Muhasebe Standartları Kurulu
KGK	: Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu
MSUGT	: Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği
PAIB	: Bağımlı Çalışan Muhasebe Meslek Mensupları
PIOB	: Kamu Yararı Gözetim Kurulu'nun

SM : Serbest Muhasebeci

SMMM : Serbest Muhasebeci Mali Müşavir

SMP : Küçük ve Orta Büyüklükteki Muhasebe Büroları

SPK : Sermaye Piyasası Kurulu

TAC : Sınır-Ötesi Denetçiler Komitesi

TDK : Türk Dil Kurumu

TESMER : Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Müşavirler
Temel Eğitim ve Staj Merkezi

TÜRMOB : Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Müşavirler
Odaları Birliği

Vd. : Ve Diğerleri

YMM : Yeminli Mali Müşavir

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Etik Felsefi Kuramlar	74
Tablo 2: Öğrencilerin Okudukları Sınıflarına Göre Dağılımı	75
Tablo 3: Öğrencilerin Yaşadıkları Yere Göre Dağılımı	75
Tablo 4: Öğrencilerin Mezun Oldukları Liseye Göre Dağılımı	76
Tablo 5: Öğrencilerin Cinsiyetlere Göre Dağılımı	76
Tablo 6: Öğrencilerin Yaşlarına Göre Dağılımı	77
Tablo 7: Senaryo 1 Frekans Sonuçları	78
Tablo 8: Senaryo 2 Frekans Sonuçları	79
Tablo 9: Senaryo 3 Frekans Sonuçları	80
Tablo 10: Öğrencilerin Cinsiyetleri Açısından Senaryo 1 İçin Independent Sample T-Testi Sonuçları	81
Tablo 11: Öğrencilerin Cinsiyetleri Açısından Senaryo 2 İçin Independent Sample T-Testi Sonuçları	83
Tablo 12: Öğrencilerin Cinsiyetleri Açısından Senaryo 3 İçin Independent Sample T-Testi Sonuçları	84
Tablo 13: Cinsiyet Değişkeni Açısından Öğrencilerinin Senaryolara Verdikleri Cevaplar İçin Independent Sample T-Testi Sonuçları	86
Tablo 14: Öğrencilerin Yaşları Açısından Senaryo 2 İçin Independent Sample T-Testi Sonuçları	87
Tablo 15: Öğrencilerin Yaşları Açısından Senaryo 2 İçin Independent Sample T-Testi Sonuçları	88
Tablo 16: Öğrencilerin Yaşları Açısından Senaryo 3 İçin Independent Sample T-Testi Sonuçları	89
Tablo 17: Öğrencilerin Yaşları Açısından Senaryolara Verdikleri Cevaplar İçin Independent Sample T-Testi Sonuçları	90
Tablo 18: Öğrencilerin Muhasebe Derslerinde Etik Konusunun Geçmesi Açısından 1.Senaryoya Verdikleri Cevaplar İçin Independent Sample T-Testi	91
Tablo 19: Öğrencilerin Muhasebe Derslerinde Etik Konusunun Geçmesi Açısından 2. Senaryoya Verdikleri Cevaplar İçin Independent Sample T-Testi	92
Tablo 20: Öğrencilerin Muhasebe Derslerinde Etik Konusunun Geçmesi Açısından 3. Senaryoya Verdikleri Cevaplar İçin Independent Sample T-Testi	93
Tablo 21: Öğrencilerin Muhasebe Derslerinde Etik Konusunun Geçmesi Açısından Senaryolara Verdikleri Cevaplar İçin	95
Tablo 22: Birinci ve Dördüncü Sınıf İşletme Öğrencilerinin 1.Senaryoya Verdikleri Cevaplar İçin Independent Sample T-Testi Sonuçları	96

Tablo 23: Birinci ve Dördüncü Sınıf İşletme Öğrencilerinin 2.Senaryoya Verdikleri Cevaplar İçin Independent Sample T-Testi Sonuçları	97
Tablo 24: Birinci ve Dördüncü Sınıf İşletme Öğrencilerinin 3.Senaryoya Verdikleri Cevaplar İçin Independent Sample T-Testi Sonuçları	98
Tablo 25: Birinci ve Dördüncü Sınıf İşletme Öğrencilerinin Senaryolara Verdikleri Cevaplar İçin Independent Sample T-Testi Sonuçları	100
Tablo 26: Öğrencilerin Yerleşim Yeri Açısından Senaryo 1 İçin Verdikleri Cevapların Independent Sample T-Testi Sonuçları.....	101
Tablo 27: Öğrencilerin Yerleşim Yeri Açısından Senaryo 2 İçin Verdikleri Cevapların Independent Sample T-Testi Sonuçları.....	102
Tablo 28: Öğrencilerin Yerleşim Yeri Açısından Senaryo 3 İçin Verdikleri Cevapların Independent Sample T-Testi Sonuçları.....	103
Tablo 29: Öğrencilerin Yerleşim Yeri Açısından Senaryolara Verdikleri Cevapların Independent Sample T-Testi Sonuçları.....	105
Tablo 30: Öğrencilerin Mezun Oldukları Lise Açısından Senaryo 1 İçin Verdikleri Cevapların One Way Test Sonuçları.....	107
Tablo 31: Öğrencilerin Mezun Oldukları Lise Açısından Senaryo 2 İçin Verdikleri Cevapların One Way Test Sonuçları.....	110
Tablo 32: Öğrencilerin Mezun Oldukları Lise Açısından Senaryo 3 İçin Verdikleri Cevapların One Way Test Sonuçları.....	113
Tablo 33: Öğrencilerin Etik Kavramını Duydukları Yer Açısından Senaryo 1 İçin Verdikleri Cevapların One Way Test Sonuçları	116
Tablo 34: Öğrencilerin Etik Kavramını Duydukları Yer Açısından Senaryo 2 İçin Verdikleri Cevapların One Way Test Sonuçları	119
Tablo 35: Öğrencilerin Etik Kavramını Duydukları Yer Açısından Senaryo 3 İçin Verdikleri Cevapların One Way Test Sonuçları	122

GİRİŞ

Etik, iyi ve kötünün, doğru ve yanlışın, erdem ve erdemsizliğin sistematik olarak incelendiği bir disiplindir. Ahlak ise bunun aksine, bir disiplinden ziyade günlük yaşamda uygulanan düşünce ve davranış kalıplarıdır (Aslan ve Kozak, 2006: 50). Etik hem özel yaşamda hem de iş yaşamında ideal davranış sergileyen insana ulaşmak için gerekli bir felsefi olgudur. Etik değerler gündelik yaşamda toplumda yaşayan insanların diğer insanlara zarar vermelerini önlediği gibi, iş yaşamında da işletmelerin faaliyetlerini dürüst ve kusursuz bir şekilde sürdürmelerine yardımcı olur.

“Etik her şeyden önce toplumsal bir olgudur. Bu anlamda toplumun her türlü gelişim aşamasında rasyonel bir etik anlayışının ancak rasyonel anlamda düşünce ile gerçekleştiği de bilinen bir gerçektir. Bu nedenle etik eğitiminin temelini ahlaki konular oluşturmaktadır” (Durkheim, 2004: 15). Etik kurallar veya ahlâk kuralları kültüre göre değişmekle birlikte sabit kuralları olan evrensel ve insan ilişkilerde “iyi” ve “kötü” biçiminde belirlenen davranışlardır. İş ahlâkı ise ahlâk kurallarının hayata geçirildiği alanı oluşturur ve iş hayatındaki olaylarda etkisini gösterir. Ahlak, yaşanan bir şeydir; etik ise, bunun üstündeki düşünce ve ilkelerdir. Bu da işletmelerin topluma sunduğu bilgilerin doğruluğunu sağlayarak toplumu olumlu yönde etkilemesini sağlar (Subaşı ve Erol Fidan, 2015a: 1).

Bireyin davranış ve tutumunun etik ilke ve değerler doğrultusunda biçimlendirilmesinde eğitim, özellikle etik eğitimi önemli bir yer tutmaktadır. Bireyin etik davranışı üzerinde olumlu etki meydana getirecek etik eğitime ihtiyaç duyulan alanlardan birisi kuskusuz muhasebe mesleğidir.

Bireysel karar verme sürecini Rest 4 bileşen modeli ile açıklamaktadır. Bu dört bileşen, ahlaki hassasiyet, ahlaki karar verme, ahlaki motivasyon ve ahlaki karakterdir. Bu dört bileşenden bir tanesi bile zayıf kaldığında, etik davranış zedelenmiş olur. Ahlaki hassasiyet dediğimiz de bir bireyin davranışlarının diğer taraflar üzerindeki etkisinin farkında olması ilk olarak akla gelmektedir. Ahlaki karar verme, hangi davranış kalıplarının daha adil olduğuna karar vermektir. Ahlaki motivasyonu şu şekilde ilişkilendirecek olursak eğer diğer değerlere karşılık etik değerlere verilen önemle

ilişkilendirebiliriz. Bu bileşendeki zayıflık, bireyin kendini gerçekleştirme veya şirket menfaatlerini ön planda tutmak gibi nedenlerle etik davranıştan sapmasına neden olur. Ahlaki karakter ise, egonun gücü, metanet, ikna gücü, cesaret gibi ahlaki değerleri uygulayabilmek için gerekli olan karakter özellikleridir (Akyatan ve Angay Kutluk, 2015: 45).

Karar sürecini etkileyen ahlaki eğilimler ve değerler kişinin yetiştirildiği ortamın yanı sıra aldığı akademik eğitimlerle de şekillenmektedir. Bireyler, aileleri, arkadaşları ve içinde bulundukları toplumsal çevre faktörlerinin etkisiyle bir ahlak anlayışı geliştirirler ve üniversiteye bu anlayışla beraber gelirler. Bununla birlikte ahlaki gelişim üniversiteye girişle birlikte sona ermez. Eğitim kurumlarının ahlaki gelişmeye verdikleri önemle birlikte bu gelişimin daha ileri noktalara taşınabilmesi mümkündür. Üniversite eğitiminin önemli bir görevi öğrencilerin uygulamadaki ahlaki olguları tanımaya, ahlaki kavramlara yönelik farkındalıklarını artırmaya, duruma ilişkin kural, ilke ve değerleri irdelemeye, seçenekleri tanımlamaya, ikilemleri farklı bakış açıları ışığında değerlendirebilmeye ve en uygun hareket tarzına karar vermeye ilişkin yeteneklerini geliştirmektir (Çakar ve Arbak, 2008: 3).

Muhasebe mesleğine yönelik toplumsal güvenin korunması ve mesleğin toplum gözündeki değerinin artırılması muhasebe meslek mensuplarının etik değerlere sahip olmaları ile sağlanabilir (Subaşı ve Erol Fidan, 2015a: 2). Muhasebe mesleğini yerine getirenler değer yargılarında çelişkiye düşme, kurallarda ve kararlarda anlaşılamama ve mesleki problemler gibi çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalabildikleri için bu problemlerini gidermede mesleğin gerektirdiği meslek ahlakı olgusu önemli rol üstlenir (Yıldız, 2010: 160).

Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC) özellikle muhasebe öğrencilerinin ve meslek mensuplarının mesleki bilgilerinin, değerlerinin, becerilerinin yanında etik kurallarının geliştirilmesi üzerine de odaklanmıştır. IFAC konu ile ilgili olarak Uluslararası Muhasebe Eğitimi Standartları'nı oluşturmuştur. IFAC eğitim komisyonu tarafından hazırlanan, IFAC'ın üyesi olan meslek kuruluşları ve doğal olarak bu kuruluşların üyeleri tarafından uygulanması mümkün ve gerekli olan uluslararası muhasebe eğitimi standartlarından IES 4 kodlu "Mesleki Değerler, Etik ve Davranışlar Standardı" 2005 yılından bu yana yürürlüktedir.

IES 4 Standardının amacı, muhasebe meslek mensuplarının, eğitimleri süresince uygun mesleki değerler, etik ve davranışla donanmalarını sağlamaktır şeklinde belirtilmiştir. Standarda göre, muhasebe meslek mensuplarına ve adaylarına etik eğitimi verilirken yerel ve kültürel çevreye uygun mesleki değer, etik ve davranışlar göz önünde bulundurulmalıdır. Standart, etik eğitimi ile ilgili konuların ayrı bir ders kapsamında incelenmesini ve öğrencilerin diğer konulardaki bilgi düzeylerinde meydana gelen artışa paralel olarak bütünlük içerisinde ele alınmasını öngörmektedir. IFAC, meslek mensubu adaylarının üyeliğe kabulü öncesinde, TESMER gibi üye kuruluşları uygun eğitim ve stajı kazandırma konusunda gerekli çalışmaları yapmakla sorumlu kılmıştır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde etiğin tanımından yola çıkılarak etik ile ilgili kavramlar açıklanmaya çalışılmış olup, etik felsefesi ve etik kurallara değinilmiştir. Ayrıca etik kavramı muhasebe mesleği başlığı altında incelenmiş olup, muhasebede ahlaki davranış üzerine çalışmalara yer verilmiştir. Son olarak da muhasebe meslek mensuplarında olması gereken etiksel nitelikler anlatılmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde öncelikle muhasebe meslek etiği eğitimi hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca dünyada muhasebe meslek etiğine ilişkin yapılan düzenlemelerden, muhasebe mesleğinde etik eğitimi yöntem ve yaklaşımları ve Türkiye’de muhasebe meslek etiği eğitimi hakkında bilgiler yer almaktadır.

Üçüncü bölümde ise üniversite öğrencilerinin etik kararlarını hangi etik felsefelerle ilişkilendirdiklerini ve etik kararlarında demografik özelliklerinin yanında, okudukları bölüm, devam ettikleri sınıf ve muhasebe derslerinde etik konusu işlenmiş olup olmamalarının etkisini, kurgusal senaryolar üzerinden araştırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ETİK VE MUHASEBE MESLEK ETİĞİ

Birinci bölümde etiğin tanımından yola çıkılarak etik ile ilgili kavramlar açıklanmaya çalışılmış olup, etik felsefesi ve etik kurallara değinilmiştir. Ayrıca etik kavramı muhasebe mesleği başlığı altında incelenmiş, muhasebede ahlaki davranış üzerine çalışmalara yer verilmiştir. Son olarak da birinci bölümün sonunda muhasebe meslek mensupların da olması gereken etiksel nitelikler anlatılmaya çalışılmıştır.

1.1. ETİK TANIMI VE ETİKLE İLGİLİ KAVRAMLAR

Günümüzdeki çalışmalara baktığımızda etikle ilgili birden çok tanım yapıldığı görülmektedir. Yapılan bu tanımların oluşmasında temel olarak etik, insan davranışlarını ve insan hareketlerini araştırma konusu olarak ele almıştır. Etik kelimesine bakıldığında Yunanca “ethos” (töre, gelenek, alışkanlık) sözcüğünden türetilmiştir. Ayrıca etik, “Kültür veya bir grup insanın davranış biçimi, ruhu ve karakteri” anlamına da gelmektedir. Belirli ahlak değerleri ya da ilkelerinden oluşan kavramlar için bu isim kullanılmaktadır (Dağlı, 2013: 3).

Sözlükteki en temel anlamıyla etik; “çeşitli meslek kolları arasında tarafların uyması veya kaçınması gereken davranışlar bütünüdür” olarak tanımlanabilir (TDK, 2015). Etik, insanlar arasındaki ilişkilerin temelinde yer alan değerlerin, ahlaki bakımdan iyi ya da kötü, doğru ya da yanlış olanın niteliğini ve temellerini araştıran felsefe alanı olarak gösterilebilir (Albez, 2005: 2).

Etik, “bir insanın davranışları esnasında kullandığı ahlaki ilkeler bütünüdür. Etik kavramını farklı bir şekilde tanımlamak gerekirse: Etik, bir insanın doğru ile yanlış ayırt ederken kullandığı kişisel kriterlerdir” (Soylu, 2010: 5).

Etik, genel olarak baktığımızda insanların kurduğu bireysel ve toplumsal ilişkilerin temelini oluşturan değerleri, kuralları doğru-yanlış ya da iyi-kötü şeklinde

ahlaki açıdan araştıran bir felsefe disiplini olarak tanımlanmaktadır(Hacıhasanoğlu, 2013: 2).

Etik yapılan farklı bir tanımında ise dinle, ahlakla, inançla, gelenek ve göreneklerle, kültürle ve bazen de kanun ve düzenlemelerle bağlantısı kurulmaya çalışılan karmaşık bir kavram olarak karşımıza çıktığını görmekteyiz (Subaşı ve Erol Fidan, 2015a: 5-6).

Etik kavramının yine bir başka tanımına baktığımızda iyi, kötü, doğru, yanlış gibi kavramları inceleyen, bireysel davranışlarda ve grupsal davranış ilişkilerinde neyin iyi neyin kötü olduğunu belirleyen ahlaki ilkeler, değerler ve standartlar sistemi olarak tanımlanmaktadır (Kurnaz ve Gümüş, 2010: 158-159).

Etik, ahlak ile aynı etimolojiye sahip fakat ahlak kavramını da içine alan bir olgudur. Ahlak manasına gelen ve Latince kökenli “morals” ile aynıdır. Etik bir disiplin olarak iyi ve kötünün belirlenmesi ile ilgili ahlaki görevler üzerinde durur ve “nasıl davranılması gerektiğini gösteren sağduyu ile ilgili görev ve sorumluluğu” ifade eder (Dağlı, 2013: 4).

1.2. İŞ ETİĞİ VE İŞ ETİĞİ İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

İş etiği kavramı oluşmadan önce meslek kavramının ortaya konması gerekmektedir. Meslek kavramının oluşmasıyla mesleğin kendine ait kuralları, değerleri oluşmaktadır. Etik ilkelerinin oluşmasıyla da iş etiği kavramı ortaya çıkmaktadır. Bu şekilde anlaşılacağı gibi iş etiği meslek etiği kavramını da içinde barındıran bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. İş etiği sadece bu kavramı içine almakla kalmayıp, aynı zamanda çalışma etiği ve işletmecilik etiği ile de yakın ilişki içinde bulunmaktadır. Bu üç alan iş etiğinin oluşmasında temel sayılmaktadır (Soylu, 2010: 6).

İş etiği; birey topluluklarının davranışlara yön veren, neyin doğru neyin yanlış olduğuna ilişkin ahlaki ilkeler olarak tanımlanabilir. İş etiği, iktisadi ve profesyonel faaliyetlerin yerine getirilmesine uyulan standartlar, meslek ve işletme etiğini de kapsamaktadır (Subaşı ve Erol Fidan, 2015a: 14-15).

İş hayatımızdaki davranışlarımıza yön veren, onlara rehberlik eden etik prensiplerimiz bulunmaktadır. Bu prensipler iş hayatımızdaki davranışlarımızı, kişisel

eğilimlerimizi sınırlamamıza, iş ortaklarımızın ve özellikle toplumun menfaatlerini gözeterek şekilde kararlar almamızı sağlamıştır. İşletmelerde bulunan yönetimler, bu amaçla personelin nasıl davranması gerektiği ile ilgili ilkeler belirleyip bunları ilan etmeye başlamışlardır. İş etiğinin önemini kurumsal firmalar da benimsemeye başlamışlardır. Günümüzde artık bu anlayış kurumsallaşmanın önemli faktörlerinden biri haline gelmiştir. İşletmelerdeki bu anlayış değişikliği, meslek örgütlerini de etkilemektedir. Birçok meslek örgütü meslek içi etik kuralları geliştirmeye yönelik çalışmalar yapmakta ve bunları meslek mensuplarına doğru şekilde iletmeye başlamışlardır (Dinç ve Tunçer, 2015: 319-320).

1.3. ETİK FELSEFESİ YAKLAŞIMLARI VE ETİK KURALLARI

Meslek etiğinin prensiplerine vermiş olduğu önemi fark eden kurum ve kuruluşlar bu prensipleri yazılı kurallar ya da standartlar haline getirmeleri firmalar için büyük önem taşımaktadır. Bu şekilde kuralları meslek kültürü olarak tüm meslek mensuplarına benimsettiklerinde, yanlış kararlarla ortaya çıkabilecek problemler kolayca çözümlenebilecektir. Bu etik standartların somut olarak tanımlanamadıklarında ortaya da birçok anlaşmazlık ve ikilem çıkacaktır (Subaşı ve Erol Fidan, 2015a: 24).

“Muhasebe meslek etiğine ilişkin sistem yaklaşımları iki farklı şekilde açıklanmaya çalışılmıştır. Bu yaklaşımlar, teolojik yaklaşım ve deontolojik yaklaşımlardır. Teolojik yaklaşımda, bireyci ve faydacı yaklaşım olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Soylu, 2010: 18).

1.3.1. Teolojik Yaklaşım

Bu yaklaşıma baktığımızda fayda-maliyet karşılaştırması ile karar vermede en yüksek faydayı sağlayacak seçeneğin doğru olduğu ilkesi esas alınmaktadır. Bu yaklaşım, bireyci ve faydacı yaklaşım olmak üzere ikiye ayrılır.

1.3.1.1. Bireyci Yaklaşım

Egoizm olarak da adlandırılan bu yaklaşımda doğrunun uzun dönemde bireye yarar sağlayan davranış ya da yaklaşım biçimi olduğunu kabul etmektedir. Bireyci yaklaşıma göre, bireyler kendilerine uzun dönemde en önemli avantajı sağlayacak duruma göre karar verirler. Bu davranış modelince en önemli olan nokta, bireyin kendisi için iyi-kötü değerlendirmesinde kendisine en fazla yararı sağlayacak sonuç olarak görülmektedir. Her birey kendi çıkarlarını öne çıkartma güdüsüyle hareket ettikçe genel çıkarlarda üste çıkacaktır. Bu da bir anlamda gelişme demektir. Ancak bireyci yaklaşım, dürüstlük, doğruluk kavramlarının temeline oturduğu zaman gerçek anlamına ulaşır. Söz konusu yaklaşımın üzerindeki diğer görüşler ise bireysel yararın, bireysel çıkara dönüşmesi nedeniyle sapmaların oluştuğu görüşüdür (Soylu, 2010: 18).

1.3.1.2. Yararlı Olma Yaklaşımı

Yararlı olma yaklaşımında bir eylem ya da durumun iyi ya da kötü oluşu o eylemden etkilenenlerin sağladığı faydalara göre ölçülmektedir. Yani bireylerin eylem ve deneyimlerinden hangilerinin doğru ya da etik olduğunun tespitinde o eylem ya da politikalarının yararlılık derecesinin önemli olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca etik bir ikilem için bütün çözüm önerilerinin tüm maliyet ve faydaların değerlendirilmesini ve bunlardan mümkün olduğunca çoğunun faydasının maksimize edilmesi gerektiği savunulmaktadır. Yani faydacılık teorisine göre en fazla sayıda birey için en fazla faydayı sağlıyor veya en az birey için en düşük seviyede zarara sebep oluyorsa o zaman etik açıdan doğru olmaktadır (Uçma, 2007: 12).

Yararlı olma yaklaşımı bir etiksel denge sistemi olarak algılandığı zaman iyi bir şekilde anlaşılabilir. Buradaki denge özelliğinden kasıt kötü sonuçlara karşı iyi sonuçları bularak dengeleme sürecidir. Muhasebecilerin çoğu yarar-maliyet analizleri yapmaktadırlar. Bu analizde muhasebeciler ve yöneticiler olası maliyetleri ile olası yararlar arasındaki dengeyi en üst düzeye çıkaracak eylemleri benimsemektedirler. Yararların para girişi ile ölçümlenemediği durumlarda bu analizde güçlükler ortaya çıkmaktadır. Öncelikle karardan etkilenecek taraflar için olası seçenekler değerlendirilir. Bununla birlikte yarar-maliyet analizleri muhasebe literatüründe önemli bir yer tutarak,

mesleğin etiksel alanı olan sosyal sorumluluk muhasebesi kavramının yaratılmasına öncülük etmiştir (Subaşı ve Erol Fidan, 2015a: 25).

1.3.2. Deontolojik Yaklaşım

Deontolojik yaklaşıma göre, bir davranışın iyi ya da kötü olarak tanımlanması için çoğunluk dikkate alınmaz. Bu yaklaşıma baktığımızda çoğunluk ya da azami faydanın söz konusu olmadığı durumlarda da tanınması gereken hak ve zorunluluklar olduğu görüşünün üstün olduğu görülmektedir (Dağlı, 2013: 10).

Deontolojik etik yaklaşımı, görev ve etiksel yükümlülükler üzerinde duran bir yaklaşımdır. Meslek mensuplarının meslek etiğine ilişkin kararlarını etkileyen bir yaklaşım olan deontolojik yaklaşım, Kant tarafından geliştirilmiştir. Bu yaklaşım, birey ve grupların, temel görev ve haklarına göre davranışlarını belirlediği görüşüne dayanır. Bireyin hareket biçimini belirleyen ahlaki zorunluluklar ve görevlerdir. Kısaca, Kant bir faaliyetin görev hissi ile yapıldığı zaman ahlaki bir değeri olduğunu ifade etmektedir. Bu yaklaşıma göre, bir davranışın iyi ya da kötü olarak tanımlanabilmesi için çoğunluk gösterge olarak alınamaz; çoğunluğun ya da en yüksek faydanın söz konusu olmadığı durumlarda da tanınması gereken haklar ve yükümlülükler olduğu görüşü, deontolojik yaklaşımın temel felsefesini oluşturmaktadır (Soylu, 2010: 19).

Deontolojik yaklaşım da yine iki grupta incelenebilir. Bunlar Etik ve Haklar Yaklaşımı ile Eşitlikçi Yaklaşımdır (Okay, 2011: 37).

1.3.2.1. Etik ve Haklar Yaklaşımı

Etik ve haklar yaklaşımı kişilerin irade, gizlilik, güvenlik, gelişme, yaşama gibi hakları üzerine kurulmuş bir yaklaşımdır. Meslek mensupları meslek etiğini ilgilendiren bir konuda karar alırken toplumdaki diğer kişilerin haklarını ihlal etmemeye dikkat etmeleri gerekmektedir. Bu yaklaşıma göre haklar, kişilerin insan olmalarından dolayı sağladıkları özgürlük, güç ve dokunulmazlık gibi özel çıkarlar olarak tanımlanmaktadır. Genel kanı hakların kanuni ve ahlaki olarak uygulamada yer aldığıdır. Ahlaki haklar devletin kanunlarla verdiği haklar değildir. Buna göre bir ahlaki hak, başkalarının

davranışlarını sınırlamayı savunabilmek olarak tanımlanabilir (Subaşı ve Erol Fidan, 2015a: 26).

1.3.2.2. Eşitlikçi Yaklaşım

Eşitlik, adalet ve tarafsızlık temeli üzerine kurulmuş olan bu yaklaşım meslek örgütleri için üç temel ilkedен oluşmaktadır. Bunlar;

- Tüm meslek mensuplarının eşit olduğu üzerinde durulmaktadır. Meslek mensuplarının aralarındaki farklılıklar ancak onların yetenek ve bilgilerine paralel olarak üstlendikleri görev ve sorumluluklarından kaynaklanmaktadır.
- Meslek örgütünün kendisine bağlı meslek mensupları arasında meslek etiği kurallarını uygularken adaletli davranmasını öngörmektedir.
- Bu ilke tarafsızlık üzerine oturtulmuştur. Meslek mensuplarının mesleğe uymayan şekilde davranmaları sonucunda meslek örgütüne verdikleri zararın bilerek mi, yoksa bilmeyerek mi verildiğinin incelenerek eğer kasıtlı olarak yapılmış ise gereken cezanın verilmesi gerektiğini öngörmektedir (Soylu,2010: 20).

Eşitlikçi yaklaşım yasal düzenlemelerin meslek örgütü ve ilgili kurum bazında tutulmasını öngörmektedir. Bu yaklaşım, hem yararlı olma yaklaşımındaki karmaşık hesaplamaların getirdiği zorluklardan, hem de bireyci yaklaşımdaki kişisel çıkar yorumuyla gelen sorunlarından ayırıştırılmıştır. Meslek örgütüne karar verme aşamalarında karşılaşılan çıkar çatışmaları yada ikilemlerden kaynaklanan problemlerden kurtulmak için somut kriterler bütünü olarak eşitlikçi yaklaşım önerilmektedir (Özkaya, 2008: 39).

1.4. MESLEKİ ETİK KURALLARI

İş hayatında karşılıklı güven oldukça önemli bir etken olmuştur. Muhasebe mesleğinin icrasında da mükellefler, muhasebe meslek mensupları ve kamu açısından karşılıklı güven olmazsa olmaz kuralların başında gelmektedir. Bu güvenin sağlanabilmesi içinde, meslek etiği kurallarına gereksinim duyulmaktadır (Soylu, 2010: 23).

Kamu güvenliğini sağlayan mesleki kurallarının başında “Muhasebe meslek Deontolojisi” gelmektedir. Muhasebe meslek deontolojisinin temelini “muhasebe meslek etik kuralları” dzenlemektedir. Muhasebe mesleğindeki etik kurallar denetim standartlarının uygulanmasında ve denetim dışındaki diğer hizmetlerin yerine getirilmesinde muhasebe meslek mensuplarının uyması gereken ve mesleğin itibarının yükselmesini sağlayan mesleki kurallardır. Bu kurallar, mesleğe giriş, mesleki gelişme ve mesleki disiplini bozan aykırı davranışların çerçevesini de tanımlamaktadır (TÜRMOB, 2015).

Etik kuralların mükelleflerin ve üçüncü şahışların çıkarlarını koruma hususunda kamu ve özel alana hizmet ederek muhasebe uygulamalarının sağlıklı bir şekilde yürütülmesinde yardımcı olduğunu belirtmektedir. Aynı zamanda bu kuralların bir taraftan toplumsal eşitsizlikle mücadele ediyor gibi görünürken diğer yandan meslek üyelerinin refah, statü ve güç gibi ayrıcalıklarını koruyarak eşitsizliğe yol ağtığına dikkati çekmektedir.

Meslek ahlakı ile ilgili geliştirilen davranış kurallarının ortak özellikleri şu şekilde sıralanabilir(Altuk, 2006: 43):

- Meslek üyelerinden, yasaların öngördüğü düzeyin de üzerinde bir davranış sergilemeleri ve bu yüksek davranış düzeyini daima korumaları.
- Ahlak kuralları dürüst davranmaya yönlendirecek ve kamuoyunun gözünde önemli bir yer edinmeyi sağlayacak biçimde oluşturulmalıdır.
- Meslekler, ahlak standartlarına uygun düşmeyen davranışları yasaklamaktadır.

Temel olarak bir mesleki etik kural; meslek mensuplarının, toplumu ve muhataplarını mesleki açıdan yeterli, dürüst ve mesleğini korumayan olduğu konusunda ikna edici bir araçtır. Muhasebe mesleği, 1900’lü yıllardan bu yana etik standartları belli bir seviyeye kadar korumaktadır. Muhasebe meslek etiği kuralları olan; Bağımsızlık, dürüstlük ve tarafsızlık, genel standartlar, muhasebe ilkeleri ile uyum, sır saklama, şarta bağlı ücret, meslek onuruyla bağdaşmayan davranışlar, reklâm yasağı, haksız rekabet içinde olmama, meslek ücreti gibi değerlere sadece meslek mensuplarının değil, ayrıca hizmet alan kişilerin de uygun davranması gerekmektedir(Dağlı, 2013: 22).

1.5. MUHASEBE MESLEĞİNDE ETİK

Ülkemizde muhasebe alanında etik eğitimine pek önem verilmemektedir. Çünkü etik eğitimi ülkemizde yeni önem kazanmaktayken ve birçok sorun varken diğer gelişmiş ülkeler sorunları da çözerek belirli seviyelere ulaşmışlardır. Ülkemizin bu ülkeler düzeyine gelebilmesi için sorunları iyi tespit edip bu ülkeleri örnek alarak ilerlemesi gerekmektedir. Bunları yaparken de bir taraftan gelişim sağlaması da gerekmektedir.

Muhasebe standartlarını en üst seviyede tutabilmek için etik faaliyetlere önem vermek ilk olarak yapılması gerekenlerin başında gelmelidir. Muhasebe mesleğinde sunulan bilgiler yeterli değilse iç ve dış kullanıcılar sağlıklı bilgi ve kararlar alamayacak ve böylece muhasebeden beklenen yararlar sağlanmamış olacaktır. İşletmelerin finansal faaliyetlerinin tüm ekonomi içindeki yeri göz önüne alındığında bu finansal bilgilerin güvenilirliği daha da önem kazanmaktadır. İşletmelerde meydana gelen ekonomik faaliyetlerin sistemli bir şekilde kayıtlara alınmaması ve buna göre düzenlenen mali tabloların gerçeği yansıtmaması, toplumda ekonomik yaşama olan güveni olumsuz yönde etkileyecek ve ülkenin ekonomik yapısını, toplumun ona olan güvenini sarsacaktır. Mesleğin toplumsal etik kuralları çerçevesinde en iyi ve etkin bir biçimde yürütülmesi gerekmektedir. Muhasebe meslek etiği, müşterilere, kamuya ve diğer uygulamacılara yüksek standartların uygulanarak etik davranışlarla hizmet edilmesi demektir. Meslek mensuplarının davranışlarını biçimlendiren üç ana faktör vardır. Bu ana faktörleri şu şekilde sıralayacak olursak (Subaşı ve Erol Fidan, 2015a: 29):

- Yapılan Yasal Düzenlemeler
- Özgür Seçim Hakları
- Etik Olgusudur

Muhasebe mesleğini yerine getiren meslek mensupları, kendilerine ve topluma karşı olan sorumlulukları taşıyabilmeleri için bazı kurallara uygun olarak hareket etmeleri gerekmektedir. Bu kuralların bir kısmı yasalarla düzenlenirken bir kısmı da daha yüksek ahlaki isteklerden doğmakta ve toplumsal sistemin işleminde gerekli yazılı ve yazılı olmayan kurallar olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle muhasebe

mesleğinde meslek etiği ilkeleri en az yasal düzenlemeler kadar önem taşımaktadır (Uçma, 2007: 36).

Muhasebe mesleğinde etik değerlerin en iyi şekilde yerleşmesi ve kalıcı olması için eğitim kurumlarında mutlaka bu öğretinin yapılması gerekmektedir. Verilecek muhasebe meslek etiği öğretilerinde şu amaçlara dikkat edilmesi gerekmektedir (Özkaya, 2008: 33):

- Muhasebede etik konular tanımlanmalı,
- Muhasebe eğitimi etik konularla ilişkilendirilmeli,
- Etik sorumluluklar oluşturulmalı,
- Etik ikilemlerin ve sapmaların belirlenmesine ilişkin bir sistem oluşturulmalı,
- Muhasebe mesleğindeki belirsizliklerle nasıl bahsedileceği öğretilmeli,
- Etik davranışlardaki değişiklikler için zemin oluşturulmalı,
- Meslek etiğinin genel alanları ile ilişkiler kurulmalı, muhasebe etiğinin genel çerçevesi ve geçmişi anlaşılarak önemi vurgulanmalıdır.

1.5.1. Meslek Etiğine Duyulan Gereksinim

Muhasebe mesleğinin ortaya çıkarttığı sonuçlar itibariyle toplumun tüm kesimlerini etkileyebilecek düzeyde olması muhasebe etiğine duyulan gereksinimi önemli kılmaktadır. Ayrıca muhasebe sisteminin sunduğu mali bilgilerin stratejik önem taşıması muhasebe meslek mensuplarının sorumluluk duygusu ile hareket etmelerini de zorunlu hale getirmektedir. Mesleğin uygulayıcıları olan muhasebecilerin, kendilerine ve topluma karşı olan sorumlulukları taşıyabilmeleri için bazı kurallara uygun olarak hareket etmeleri gerekmektedir. Bu kuralların bir kısmı yasalarla düzenlenirken bir kısmı da daha yüksek ahlaki isteklerden doğmakta ve toplumsal sistemin işleminde gerekli yazılı ve yazılı olmayan kurallar olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle muhasebe mesleğinde meslek etiği ilkeleri en az yasal düzenlemeler kadar önem taşımaktadır (Uçma, 2007: 36).

Muhasebe mesleğinde karmaşıklığın artmasında başlıca etkili olan faktörler müşterilerden gelen talepler ve mesleğin faaliyet alanının genişlemesidir. Teknik

standartların hızla türemiş olması hileli finansal raporlama örneklerinin artmasını tetiklemektedir. Günümüzde muhasebeciler sürekli artan rekabetçi baskılar karşısında mesleklerini etik kurallara uyarak sürdürebilmenin uğraşı içinde oldukları görülmektedir. Ayrıca, muhasebeciler etik ikilemlerle her an karşı karşıya kalabilirler (Özkaya, 2008: 34).

Etik açısından baktığımızda muhasebecinin en önemli kişisel niteliği, tarafsızlık ve dürüstlük olmalıdır. Bir muhasebecinin gerekli mesleki nitelikler ile tam donanımlı olduğu düşünülürse, uygun bir ahlak standardının oluşturulması diğer koşulların varlığı yardımıyla da zor olmayacağı rahat bir şekilde söylenebilir. Şayet meslek ahlakı, bir meslek mensubunun şahsi kontrolünü etkin biçimde sağlayabiliyorsa, bu onun sosyal sorumluluklarını yerine getirirken tereddütleri ortadan kaldırdığını da söyleyebiliriz. Öte yandan, zaten zor koşullar ve yüksek mali cezalar riski altında çalışmak zorunda olan meslek mensuplarının faaliyetlerinde bazı kolaylaştırıcı tedbirlerin alınması gerekmektedir. En önemlisi de mali müşavirlerin, mükelleflerine olan bağımlılıktan kurtarılması, büro standartlarının yanı sıra, iş hacimlerine bağlı olarak mükellef sayılarına ilişkin alınabilecek bir dizi tedbir meslek etiğinin etkin uygulanmasına yarar sağlayacağı söylenebilir (Subaşı ve Erol Fidan, 2015a: 31).

1.5.2. Muhasebede Ahlaki Davranış Üzerine Çalışmalar

Meslek etiğine muhasebe açısından baktığımızda, meslek mensubu olan kişinin dürüstlüğü, bağımsızlığını ve kendi kendini kontrolünü ifade etmektedir. Muhasebe meslek mensubuna güven duyulmasında iki temel niteliğin rol oynadığı ifade edilmektedir. Bunlar; mesleki bilgi birikimine sahip olma ve mesleğin etik boyutu olan sorumluluk bilincidir.

Ahlaki gelişim ya da etik yargılama sistemleri insanın psikolojik yapısı ile yakından ilgilidir. Bireylerin davranışlarını uysallaştırarak, etik anlamda gerekçelendirme sürecinde bazı yapıların işlediği kuşkusuzdur. Freud'un id, ego ve süper ego olarak tanımladığı yapıda, bu üç sistemin de bazı işlevleri vardır. İd, bireyin dürtülerinin ruhsal temsilcilerini kapsamına karşın; ego, kişinin çevre ile ilişkilerini yürütme işlevini üstlenir. Süper ego ise zihnin ahlaki önyargılarını, ideallerini ve arzularını kapsamaktadır. Bireylerde süper egonun gelişmişlik düzeyi, davranışlarının

ahlakiliklere uygunluğunu kolaylaştırır. Çünkü süper egonun başlıca işlevleri şu şekilde sıralanabilir (Altuk, 2006: 7):

- İçten gelen içgüdüsel dürtüleri bastırmak ve kenetlemek,
- Egoyu gerçekçi amaçlar yerine ahlaki amaçlara yönelmeye ikna etmek ve kusursuz olmaya çabalamaktır.

Bu bağlamda, etik davranışlar üzerine yapılan çalışmalardan en bilinenleri aşağıda sıralanmıştır.

1.5.2.1. Kohlberg

Kohlberg, ahlak felsefesi ve kavramsal psikolojiyi birleştirerek, “Bilişsel Ahlaki Gelişim Modeli” ni ve bu modele temel olan kuramı ortaya koymuştur. Bu kuramın işletme etiği ve davranış bilimine önemli etkileri olmuştur. Ahlaki Gelişim Kuramı, ahlaki nedenselliğin en bilinen kuramıdır. Kuramın temel fikri; ahlakın, çocukluktan yetişkinliğe kadar aşama aşama geliştiğidir. Kohlberg, bilişsel gelişim bakış açısına göre, bir bireyin bilişsel ahlaki kapasitesinin, kendi ahlaki karar verme sürecinde karmaşık bir bilişsel ahlaki yapı barındırabileceği dereceyi ifade ettiğini söylemektedir (Subaşı ve Erol Fidan, 2015a: 32).

Baker’e göre, muhasebe etiği üzerine yapılan araştırmalar genellikle iki yoldan birini tercih etmektedirler: Bunlar: “sosyolojik görüş” veya “psikolojik görüş” olarak adlandırılmaktadır. İlk olarak sosyolojik görüşü benimseyen etiğe ilişkin çalışmalar sıklıkla muhasebecilerin bağımsızlığını kuşatan konular bakımından, profesyonellik anlamında ve tanımında detaylandırılmıştır. Psikolojik görüşte ise, bir bireyin etik inançlarını ve etik çatışmaya ilişkin çözümü nasıl kontrol ettiğini ortaya koymaktadır. Bu paradigma çerçevesinde yapılan çalışmalar, Kohlberg tarafından geliştirilen bireylerin ahlaki yargılarının zamanla bir sonraki adıma geçmesinin, bireyin inanç sistemine bağlı olduğunu ve 6 safhada geliştiğini ortaya koyan psikolojik bir modeli esas almaktadır. Kohlberg’in modeli, itaat etme olarak nitelendirilen safha 1 ve 2’deki tepkileri; belli bir sosyal düzene hizmet eden kanun ve görevler tarafından tanımlanan safha 3 ve 4’teki tepkileri ve nihayet eşitliğe ve kurallara gözü kapalı itaat etmenin her

zaman ahlaki bir karara yol açmayacağını öne süren bir inanca hükmetmeye ilişkin olan safha 5 ve 6'daki tepkileri tanımlamaktadır (Subaşı ve Erol Fidan, 2015a: 32-33).

Geleneksel Öncesi Seviye – Birey Odaklı

1. Safha: Otorite ya da ceza korkusuyla hareket eden bireyi ifade eder. Safha 1'deki birey, yalnızca yanlış davranışın sonuçları nedeniyle etik davranacaktır.

2. Safha: Kendi memnuniyetini arayan bir bireyi ifade eder. 2. safhadaki bir birey, o şekilde hareket etmenin, bunu yapmaktan daha faydalı olacağı için etik davranmaya itilir.

Geleneksel Seviye – İlişkiler Odaklı

3. Safha: Başkaları tarafından yönlendirilerek başkalarının onayını almaya çalışan bir bireyi ifade eder. 3. safhadaki bir birey, onların rollerine ve sorumluluklarına uygun stereo tipik (kalıplaşmış) davranışla uyumlu olarak hareket etmeye teşvik edilmektedir. Bu safhada başkalarının da olduğu bilinci uyanır.

4. Safha: Ahlaki kurallara ve kanunlara bağlı olan bir bireyi ifade eder. 4. safhadaki bir birey, kanunların örgütsel ve sosyal bağlılığı sağlamak için gerekli olduğunu bilir.

Geleneksel Sonrası Seviye – Kişisel Prensiplere Odaklı

5. Safha: Başkalarına ve toplumsal refaha ilgi gösteren bireyi ifade etmektedir. 5. safhadaki bir birey, toplumun refahı için adil ve etik davranmak amacıyla toplumsal bir sorumluluk yüklenmesi gerektiğini bilir.

6. Safha: Felsefi ve dini etik üzerine kurulu olan ahlaki prensipler tarafından teşvik edilen davranışlara sahip olan bir bireyi ifade eder. 6. safhadaki bir birey tamamen ahlaki yargıya yönelik vicdana bağlıdır.

Kohlberg, ahlaki gelişim safhalarındaki en önemlilerden birinin eğitim olduğunu söylemektedir. Kohlberg' e göre, etik gelişimin üst düzeyine ulaşan bireylerin, büyük

ölçüde, eğitim ve deneyim sayesinde daha etik davranmaları beklenebilir. Modelin en önemli katkısı, bireylerin zaman içinde benzer etiksel durumlarda farklı davranabileceğini ortaya koymasıdır. Çünkü kişiler benzer ikinci olayla karşılaştıklarında ahlaki gelişimlerinin bir üst aşamasında olabilirler. En yüksek düzeydeki ahlaki gelişim aşamasındaki yetişkin kişi insan hakları, adalet gibi evrensel ilkeleri kullanabilir düzeydedir. Ancak, Kohlberg ve diğer akademisyenlerin yaptığı araştırmalar, insanların çoğunun bu düzeye ulaşmadığını göstermektedir (Altuk, 2006: 9).

1.5.2.2. Rest

Rest'in modeli, Kohlberg'in modeli aracılığıyla bilişsel kurama bağlıdır ve etiksel davranışı analiz etmeye yönelik deneysel temelli yaklaşımların en önemlilerinden biridir. Rest, örgütsel düzenlemelere kolayca uyarlanabilecek bireysel bir etiksel karar verme modeli geliştirmiştir. Ayrıca aşağıda etiksel davranışa dönük modelini dört temel aşamadan oluşan bir sürece dayandırmıştır (Seymen ve Bolat, 2007: 33):

a) Etiksel Sorunun Farkına Varılması: Etiksel karar verme sürecinin başlayabilmesi için, bireyin etiksel sorunun farkına varması gerekir. Kişi bu noktada, karşı karşıya kalınan durumun, ilgili tüm tarafların çıkarlarını, refahını ve beklentilerini ne ölçüde etkilediğini değerlendirmiştir.

b) Ahlâkî Gelişim ve Etiksel Yargılama: Modelin ikinci unsuru, “İnsanlar nasıl etiksel yargılama yaparlar?” sorusuna yöneliktir. Bu noktada, Kohlberg'in Bilişsel Ahlâkî Gelişim Modeli geçerli hale gelir. Bu aşama, kişinin, olası eylem biçimlerinden hangisinin, ahlâken doğru, adil ve kişinin ideallerine en uygun olduğuna karar vermesi ile ilgilidir.

c) Etiksel Niyet: Farklı eylem biçimlerinin farklı değerleri temsil ettiği ve farklı güdülerini harekete geçirdiği düşünülecek olursa, etiksel karar verme açısından bireyin bunlardan hangisine göre seçim yapacağı önem taşımaktadır.

d) Etiksel Davranış: Bu aşama, harekete geçmeyi ve eylem planını uygulamayı içerir. Burada, atılacak adımların, karşı karşıya kalınacak güçlüklerin neler olabileceği belirlenir.

Bu dört bileşenli modeldeki temel düşünce, çeşitli psikolojik süreçlerin birlikte görünür bir davranışa neden olduğudur. Bu dört süreç, kısaca şöyledir (Altuk, 2006: 10):

- Ahlaki duyarlılık: Durumu açıklamak, ilgili tarafları çeşitli eylemlerin nasıl etkileyeceğine göre eylemde bulunmak, olayların neden – sonuç ilişkisini kavramak ve ahlaki bir problem ortaya çıktığında, bunun da olabileceğinin farkına varmaktır.
- Ahlaki hüküm: Ahlaki anlamda hangisinin en doğru olduğu yargısına varmaktır.
- Ahlaki motivasyon: Eylemin ahlaki olarak seyrinin sorumluluğunu alma derecesi, ahlaki değerleri diğer değerlerin üzerinde tutmak ve ahlaki sonuçlar için kişisel sorumluluklar üstlenmektir.
- Ahlaki karakter: Görevin ahlaki olmasında ısrar etmek, yürekli olmak, ahlaki bir amaca hizmet eden alt rutinleri açıklamaktadır.

1.5.2.3. Bloom

Bloom ise etik bir olayla karşılaşan kişinin olaya yaklaşım sistematüğını aşağıdaki şekilde açıklar (Subaşı ve Erol Fidan, 2015a: 35):

1. Bilgi: Öğrenmenin en alt seviyesidir, tekrarlama ve hatırlamayı kapsamaktadır.
2. İdrak: Anlamanın en alt seviyesidir, öğrenciler, gerçekleri ve fikirleri birbirleriyle ilişkilendirmeden kullanırlar.
3. Uygulama: Belirli bir durum karşısında, bilgiyi kullanabilmeden oluşan entelektüel yetenektir.
4. Analiz: Bu yetenek, bilgiyi müstakil olarak alma ve gerçeklerin veya teorilerin görünmeyen yapısını keşfederek ilişki kurmayı kapsamakta. Öğrenciler gerçekler ve teoriler arasında ayırım yapabilir ve tutarlılığın önemini algılayabilmektedirler.

5. Sentez: Öğrenci, yeni veya yaratıcı fikirler geliştirmek için fikrin tamamlayıcı parçalarını yeniden birleştirebilmektedir.

6. Değerlendirme: Aklın bilmeye, düşünmeye ve idrak etmeye yönelik kabiliyetinin en üst seviyesidir. Problem çözümlerinde, alternatifleri sistematik olarak değerleyerek birbirleriyle yarış halinde olan alternatif çözümler arasından seçim yapmayı kapsamaktadır.

1.5.2.4. Trevino

Trevino geliştirdiği modelde Kohlberg'in Bilişsel Ahlaki Gelişim Modelinden yararlanmıştır. Trevino' ya göre Kohlberg' in modeli, yöneticilerin, etiksel ikilemler karşısında nasıl düşündüklerini anlamak açısından kuramsal bir temel sağlamaktadır. Bu modele göre, etiksel bir ikilem karşısında bireysel olarak verilecek bir tepkinin ne olacağını belirleyen unsur, kişinin bilişsel ahlâkî gelişim düzeyidir. Bilişsel ahlâkî gelişim düzeyi, bireyin etiksel bir ikilem karşısında nasıl düşündüğünü ve bir durum ile ilgili neyin doğru neyin yanlış olduğuna ilişkin olarak nasıl karar verdiğini belirler. Öte yandan, bireyin doğru ya da yanlışla ilişkin biliş düzeyi, etiksel davranışını açıklamada tek başına yeterli olmamaktadır. Ayrıca yakın iş çevresi ve daha geniş kapsamlı olan örgütsel kültür de, biliş-davranış ilişkisinin içindedir. Bunlar, yakın iş çevresi kapsamındaki destek ve diğer baskılar; örgütsel kültür kapsamındaki, normatif yapı, referans grupları, otoriteye bağlılık, sonuçlarla ilgili sorumluluk ve işin özellikleri kapsamındaki rol üstlenme ve etiksel çatışmanın çözümü, şeklinde sıralanabilir. Trevino modelinde, yöneticilerin ahlâkî gelişim düzeyi ile beklenen davranışlar arasındaki ilişkiyi inceleyerek, etiksel davranışı bir örgüt ortamında açıklamaya çalışmıştır. Model, Kohlberg'in Bilişsel Ahlâkî Gelişim Modelinin aşamalarını içermekle birlikte yazar modele egonun gücü, çevre bağımlılığı, kontrol alanı, örgütsel kültür, işin özellikleri ve yakın iş çevresi gibi faktörleri de eklemiştir (Subaşı ve Erol Fidan, 2015a: 36).

1.5.3.5. Thorne

Thorne, Rest'in dört bileşenli modelini, erdem etiği teorisinin prensipleriyle bütünleştirdiği bir model olarak ortaya koymaktadır. Thorne, Rest'in modelinin ilk iki

bölümünün, esas olarak entelektüel bir tabiatı olduğunu ve son iki bölümünün de erdemle alakalı olduğunu söylemektedir. Bu nedenle, Thorne'nun modelinde temel olan iki grup bulunmaktadır. Bu gruplara baktığımızda; ahlaki gelişim yani ahlaki sorunları tanımaya yönelik idraki eylemler ve bunları düşünüp sonuç çıkarmak ve erdem, ahlaki eylemler sergileme isteği, etik motivasyon ve bu isteği gerçeğe dönüştürecek bir etik karakterdir (Armstrong, Ketz ve Owsen, 2003: 2-3).

Bu modelde, etiksel davranış için ahlâkî gelişim ve erdemin gerekli olduğunu belirtmektedir. Ayrıca modele göre etiksel gelişim, bir durum veya ikilemin etiksel içeriğine yönelik duyarlılık ile emredici uslamlamayı veya sorunları anlama, onlar üzerinde etraflıca düşünme ve etiksel bir yargıya ulaşma yeteneğini içermektedir. Etiksel güdüleme, etiksel bir erdem olarak görülmektedir. Etiksel sorunlara ve emredici uslamlamaya dönük duyarlılığı içine alan, uygun bilişsel eylem, bireyi etiksel yargılamaya götürür. Erdem ise ahlâk erdemi ve yardımcı erdem şeklinde iki unsurdan oluşmaktadır. Başkalarına yarar sağlayacak yönde davranmaya dönük etiksel niyet, bir ahlâk erdemidir. Cesaret ve dayanıklılık gibi unsurları içeren “yardımcı erdem” ise, bireyin niyetlerini gerçekleştirebilmesine olanak tanır (Subaşı ve Erol Fidan, 2015a: 36).

1.6. MUHASEBE MESLEK MENSUPLARININ TAŞIMASI GEREKEN ETİKSEL NİTELİKLER

Türkiye'deki Serbest Muhasebeciler, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirlerin Mesleki Faaliyetlerinde Uyacakları Etik İlkeler Hakkındaki Yönetmeliğin Birinci Bölümü'nde meslekle ilgili temel etik ilkeleri şöyle sıralanmaktadır (Resmi Gazete, 2007: Sayı: 26675):

Madde 1 – (1) Tüm meslek mensuplarının uyması gereken zorunlu temel etik ilkeleri aşağıda sunulmuştur.

a) Dürüstlük: Meslek mensuplarının tüm meslekî ve iş ilişkilerinde doğru sözlü ve dürüst davranmalarıdır.

b) Tarafsızlık: Yanlı veya önyargılı davranarak; üçüncü kişilerin haksız ve uygunsuz biçimde yaptıkları baskıların meslek mensuplarının meslekî kararlarını etkilememesi veya engellememesidir.

c) Meslekî Yeterlilik ve Özen: Meslek mensubunun meslekî faaliyetlerini yerine getirirken teknik ve meslekî standartlara uygun olarak, özen ve gayret içinde davranmasıdır.

ç) Gizlilik: Meslek mensubunun meslekî ilişkileri sonucunda elde ettiği bilgileri açıklamasını gerektirecek bir hak veya görevi olmadıkça üçüncü kişi veya gruplara açıklamaması ve bu bilgilerin meslek mensubunun veya üçüncü kişilerin çıkarları için kullanılmamasıdır.

d) Meslekî Davranış: Meslek mensubunun mevcut yasa ve yönetmeliklere uymasını ve mesleğin itibarını zedeleyecek her türlü davranıştan kaçınmasını ifade etmektedir.

1.6.1. Dürüstlük

Dürüstlük muhasebede verilen bilginin doğruluğu ve güvenilirliği için önemli bir unsurdur. Çünkü muhasebe mesleği kamu yararı sağlayan bir meslektir. Bunun için meslek mensupları kamuyu aldatıcı davranışlarda bulunmamalıdır. Muhasebe mesleğinde güveni sağlayacak olan meslek mensubunun dürüst davranışlar sergilemesidir. Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği tarafından yayınlanan mecburi meslek kararı Madde 16'da 'ruhsatlı meslek mensupları mesleğe uygun olmayan davranışlarda bulunamaz' denilmiştir. Bu da dürüstlüğün meslek etiği açısından önemini göstermektedir (Soylu, 2010: 22).

Türkiye'deki Serbest Muhasebeciler, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirlerin Mesleki Faaliyetlerinde Uyacakları Etik İlkeler Hakkındaki Yönetmeliğin 6. Maddesine göre: "Dürüstlük ilkesi, tüm meslek mensuplarına mesleki ilişkilerinde doğru ve güvenilir olma yükümlülüğü getirmektedir. Dürüstlük ilkesi ayrıca adil davranmayı ve açık sözlülüğü ifade etmektedir." Yönetmeliğin 7. Maddesine göre "Meslek mensubu, herhangi bir bilginin önemli bir hata ya da yanıltıcı biçimde hazırlanmış veya gizlenmiş ifadeler içerdiğini düşünüyorsa, bu tür bilgiyi veya bu bilgiyle hazırlanmış bir rapor, haber veya sonucu dikkate almamalıdır." (Resmi Gazete, 2007: Sayı: 26675).

1.6.2. Tarafsızlık

Muhasebe departmanlarında üretilen bilgilerden dolayı ve dolaysız olarak etkilenen tarafların artması ve büyümesi muhasebe mesleğinin tarafsızlığının önemini arttırmaktadır. 3568 sayılı kanunun amacı da işlemlerin sağlıklı ve güvenilir bir şekilde yapılması ve ilgili mercilere tarafsız bir şekilde sunulmasını düzenlemektedir. Kanunun 1. Maddesinde kanunun amacı; "Kanunun amacı, işletmelerde faaliyetlerin ve işlemlerin

sağlıklı ve güvenilir bir şekilde işleyişini sağlamak, faaliyet sonuçlarını ilgili mevzuat çerçevesinde denetlemeye ve değerlendirmeye tabi tutarak gerçek durumu ilgililerin ve resmi makamların kullanımına tarafsız bir şekilde sunmaktır” demektedir (Kaya, 2014: 79).

Meslek mensuplarının taraf tutmadan mesleklerini icra etmeleri gerekmektedir. Çünkü hiçbir etki altında kalmadan, sadece mesleki bilgileriyle ve mesleki standartlarıyla bu mesleği yapması bir ön koşuldur. Meslek mensupları mesleklerini icra ederken ne kadar tarafsız davranabiliyorlarsa ve elde ettikleri bilgileri ne kadar şeffaf bir şekilde ortaya koyabiliyorlarsa ve bağımsız davranabiliyorlarsa o ölçüde ürettikleri bilginin önemli ve doğru olduğu kabul görmektedir. Buda muhasebede tarafsızlığın ne kadar önemli olduğunu göstermektedir(Subaşı ve Erol Fidan, 2015a: 38).

Türkiye’deki Serbest Muhasebeciler, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirlerin Mesleki Faaliyetlerinde Uyacakları Etik İlkeler Hakkındaki Yönetmeliğin 8. Maddesine göre; “Tarafsızlık ilkesi tüm meslek mensuplarına, yanlı olma, çıkar çatışması veya üçüncü kişilerin uygunsuz biçimdeki baskı ve etkileri nedeniyle mesleki kararlarından ödün vermeme sorumluluğunu yüklemektedir.” Yönetmeliğin 9. Maddesine göre “Meslek mensupları tarafsızlıklarını olumsuz yönde etkileyebilecek durumlara maruz kalabilir. Bu tür durum ve baskıları tanımlamak veya öngörmek her zaman olası değildir. Dolayısıyla, meslek mensuplarının tarafsızlıklarını etkileyebilecek ortam ve ilişkilerden kaçınmaları gereklidir” (Resmi Gazete, 2007: Sayı: 26675).

1.6.3. Sır Saklama

Meslek mensupları için muhasebede sır saklama çok önemli bir unsurdur. Çünkü meslek mensubu müşterisinin izni olmadan edindiği bilgileri açıklama hakkına sahip değildir. Meslek mensubunun müşterilerine karşı olduğu kadar, topluma karşı da sorumlulukları vardır. Sır saklama bu sorumluluklardan birisidir (Özkaya, 2008: 44).

24557 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanan Serbest Muhasebeci, Serbest Muhasebeci Mali Müşavir ve Yeminli Mali Müşavirlik Meslek Ahlak Kuralları İle İlgili Mecburi Meslek Kararlarında 10. Maddede sır saklama ilkesi ile ilgili olarak; “Ruhsatlı

meslek mensupları mesleki faaliyetlerini icra ederken müşterisiyle ilgili elde ettiği bilgileri ve sırları müşterisinin izni olmadıkça mesleki faaliyetleri son bulsa dahi açıklayamazlar demektedir. Ruhsatlı meslek mensupları, sır saklama kuralına personellerinin de uymasını sağlamakla yükümlü olup, aksine davranan personelini bir daha çalıştırmamaları ve diğer meslektaşlarını bu personeller hakkında bilgilendirmeleri gerekir” hükmü getirilmiştir (Resmi Gazete, 2001: Sayı 24557).

3568 Sayılı Kanunun Meslek Sırları ile ilgili 43. Maddesinde belirtildiği üzere meslek mensupları ve personellerinin icra ettikleri faaliyetleri çerçevesinde elde ettikleri bilgi ve sırları ifşa edemeyecekleri gibi suç teşkil eden durumların yetkili mercilere duyurulması zorunludur. Ayrıca adli veya idari her türlü inceleme ve soruşturmanın birinci fıkra hükmü dışında olduğu ve tanıklığın da sırrın ifşası sayılmayacağı şeklinde hükme bağlanmıştır. Bunun yanında, meslek mensuplarının işini bıraktığı müşterisinin veya ayrıldığı şirketin sır niteliğindeki bilgi ve belgelerini başka bir müşteri veya yeni çalıştığı şirket için kullanması durumunda eski müşterisine veya şirketine vereceği zararın önlenmesi açısından sır saklama ilkesi önem taşımaktadır (Subaşı ve Erol Fidan, 2015a: 39).

1.6.4. Bağımsızlık

Bağımsızlık, denetim ve muhasebe faaliyetinin en önemli unsurudur. Muhasebe ve denetim faaliyetlerini yürütürken baskılardan ve bağımlılıktan uzak bir şekilde hiçbir şeyin etkisinde kalmadan hesapların kontrolü, finansal raporların düzenlenmesi ve kontrolü, rapor verme, yorum yapma ve görüş bildirebilmek ancak muhasebe ve denetim bağımsızlığı ile yapılabilir. Muhasebeci ve denetçi, mesleki faaliyetlerinde herhangi bir etki altında kalmadan bağımsızlığını, nesnelliğini ve objektifliğini korumakla mükelleftir (Kaya, 2014: 83).

Muhasebe ve denetçi bağımsızlığı, muhasebe ve denetleme işlerinin yapımında, hesaplama, sonuç belirleme, rapor verme, yorum yapma ve görüş bildirmede, herhangi bir kimse ya da gücün etkisinde kalmamayı gerektirmektedir. Aynı şekilde baskılardan, bağımlılıklardan ve görüşlerden etkilenmemedir. Muhasebeci ve denetçinin uyması gereken bir başka kuralda meslek uygulamalarında bağımsızlığını ve nesnelliğini korumaktır. Bağımsızlığının zedelenmesinden endişe duyan, kendini sıkıntılı gören

meslek mensubu, kendisine önerilen işi ya da sözleşmeyle yapmayı yüklediği işi, yasa ve kurallar çerçevesinde, reddedebilir (Özkaya, 2008: 46).

Bağımsızlık ilkesi, şirketlerin finansal nitelikteki ve parayla ölçülebilen hareketlerini kaydeden ve bunları ilgili taraflara raporlar halinde sunan muhasebe uygulamalarında çok önemli bir ilke olarak bilinmektedir. Burada belirtilen raporları kullanan ilgili taraflar “finansal tablo kullanıcıları” şeklinde tanımlanmaktadır. Finansal tablo kullanıcıları genel olarak üst düzey yöneticiler, çalışanlar, ulusal ve uluslararası yatırımcılar, bankalar, kredi kuruluşları, karşılıklı yüksek rakamlı çalışan şirketlerdir ve kamuda da kullanılmaktadır. Bağımsızlık ilkesi çerçevesinde muhasebe meslek mensuplarına yüklenen en önemli görev, şirketin parayla ölçülebilen bilgilerinin hiçbir etki ve tesir altında kalmadan tamamen bağımsız bir şekilde kayıt altına alınması ve kayıtlarında kullanıcılarına ulaştırılmasıdır (Subaşı ve Erol Fidan, 2015a: 40).

Muhasebe uzmanı, görevi boyunca denetlediği işletmeden, tam anlamıyla bağımsız olmalıdır. Muhasebe uzmanları işletmelere iş veya vekâlet gibi bir akitle bağlı olmamalı ve bağımsızlığı hakkında şüphe yaratacak herhangi bir harekette (mesela şirketin hisselerini satın almak gibi) de bulunmamalıdır. Muhasebe uzmanları mesleklerini de aynı şekilde kendi bağımsız sorumlulukları çerçevesinde faaliyette bulunarak sürdürmelidirler (Okay, 2011: 28).

1.6.5. Yeterlilik

Meslek üyeleri sorumluluklarını yerine getirirken teknik ve etik standartlara uygun davranmalı, mesleki açıdan yetersiz kaldıkları durumlarla karşılaştıkları zaman gerekli yardımı alma yoluna gitmeleri gerekmektedir. Meslek mensuplarının böyle bir durumla karşılaşmaları halinde öncelikle teknik ve etik standartları incelemeli ve onlara uygun davranmalıdır. Mesleki açıdan yetersiz kalan meslek mensupları yeteneğini ve mesleki sorumluluklarını uzmanlık disiplini, düzenli, gayretli bir çalışma sistemi kurarak yerine getirmelidirler (Dağlı, 2013: 51).

Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirlerin Mesleki Faaliyetlerinde Uyacakları Etik İlkeler Hakkındaki Yönetmeliğin 10. ve 11. Maddeleri

mesleki yeterlilik ve özen ile ilgilidir. Yönetmeliğin 10. Maddesine göre (Resmi Gazete, 2007: Sayı: 26675);

“Meslekî yeterlilik ve özen ilkesi, meslek mensubuna müşteriler veya işverenlere etkin bir hizmet sunmak için gerekli meslekî bilgi ve beceri düzeyine sahip olmak ve hizmet sunarken teknik ve meslekî standartlara uygun olarak özenli davranmak sorumluluğunu getirmektedir.”

Aynı Yönetmeliğin 11. Maddesine göre: “Meslekî yeterlilik iki aşamada ele alınabildiğini söylemektedir. Meslekî özenin, meslekî hizmetlerin yerine getirilmesinde dikkatli, derinlemesine ve zaman esasına göre hareket edilmesini öngördüğü belirtilmekle birlikte; meslek mensubunun, kendi otoritesi altında çalışanların da uygun meslekî eğitim almalarını ve gözetim altında tutulmalarını sağlamaları gerektiği belirtilmektedir (Resmi Gazete, 2007: Sayı: 26675);

a) Meslekî yeterliliğin elde edilmesi: Kanun’da belirtilen mesleğe giriş şartlarının sağlanmasını gerektirmektedir.

b) Meslekî yeterliliğin korunması: meslekî konuların, meslek hayatıyla ilgili ulusal ve uluslararası gelişmelerin devamlı olarak izlenmesini ve anlaşılmasını gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda, meslek içi eğitim programları meslek mensubunun, meslekî çevrede etkin olarak faaliyette bulunmasına elverişli olanaklar sağlamaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

MUHASEBE MESLEK ETİĞİ EĞİTİMİ

Bu bölümde muhasebe meslek etiği eğitimi hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca devamında dünyada muhasebe meslek etiğine ilişkin yapılan düzenlemelerden, muhasebe mesleğinde etik eğitimi yöntem ve yaklaşımları ve son kısımda Türkiye’de muhasebe meslek etiği eğitimi hakkında bilgiler yer almaktadır.

2.1. ETİK EĞİTİMİNİN KAPSAMI VE NİTELİĞİ

“Etik her şeyden önce toplumsal bir olgudur. Bu anlamda toplumun her türlü gelişim aşamasında rasyonel bir etik anlayışının ancak rasyonel anlamda düşünce ile gerçekleştiği de bilinen bir gerçektir. Bu nedenle etik eğitiminin temelini ahlaki konular oluşturmaktadır”. Yani etik eğitiminin sağlanabilmesi için rasyonel düşünce sisteminin kurulması daha sonra da bireyin ahlaki olgunluk seviyesinin incelenmesi gerekmektedir (Soylu, 2010: 68).

Etik eğitimi, insanlara davranışlarında, verecekleri kararlarda ve mesleki faaliyetlerinde etik bir boyut olduğunu kavratmaya; bireylerin kişisel, örgütsel ve başkalarına ait değerleri anlamalarını sağlamaya; meslek alanında yaşanan etik sorunlara ilişkin duyarlılığı geliştirmeye; etik davranışlar sergilemenin önemi ve etik sorunların çözümü konusunda beceri kazandırmaya yönelik yapılan faaliyetleri kapsayan süreç şeklinde tanımlanabilir. “Eğitim, bireyin etik davranışı üzerinde olumlu etki meydana getirir. Bu durum eğitimin temel sosyal fonksiyonudur. Eğitim, öğrencilerin davranış ve faaliyetlerinde olumlu etki meydana getirmiyorsa genel anlamda eğitimin anlamsızlığından söz etmek mümkündür” (Boyce, 2008: 262).

Etik eğitiminin amacı, etik zorunluluk, kişisel sorumluluk ve etik ikilemlerle başa çıkabilmede etik konuların tanımlanması ve analizi ile ilgili yetenek geliştirme ve ahlaki muhakeme açısından öğrencilerin cesaretlendirilmesi olarak ifade edilebilir. Bu amacın gerçekleştirilebilmesi için etik eğitimi, açık olmayan veya birbiriyle çatışmalı olan alternatif faaliyetler arasında ortaya çıkan tercihlerin ahlaki sonuçlarının değerlendirilmesini de içermelidir (Daştan, 2009: 286).

Muhasebede etik eğitimi; hem muhasebe mesleğinin hem de toplum çıkarlarının, etik zorunluluklar, bireysel ve mesleki sorumluluklar üçgeni içerisinde korunması için, gelecekte muhasebe mesleğini yürütecek olan bireylerin, etik muhakeme ve sorumluluk duygularının geliştirilmesi amacıyla meslek etiğini, mesleki değerleri, mesleki tutum ve davranışları kapsayan eğitim ve öğretim süreci olarak tanımlanabilir (Young ve Annisette, 2009: 94).

Muhasebe eğitimi karmaşık ve toplumun değer yargılarının ağır bastığı hegemonik bir yapıda sürdürülmektedir. Bu eğitim sürecinde oluşturulmaya çalışılan veya oluşturulması hedeflenen bireyin kendini kontrol altında tutmasını sağlayan sosyal kontrol mekanizmasıdır. Bu nedenle muhasebe etik eğitiminin temelini oluşturan bireysel etik yeteneklerin nasıl arttırılacağı sorudur. Öğrencilerin muhasebe mesleğini yerine getirirken karşılaştıkları spesifik etik ikilemleri çözerken kendi ahlaki kabiliyetlerinin yanında muhasebe etik eğitimi de kullanmaları gerekmektedir. Muhasebe etik eğitiminin temelini, moral gelişmenin eğitsel bir süreçle hızlandırmak ve doğru insanın gelişimine hizmet etmek oluşturmaktadır. Ayrıca, anlatılan bu amaçların dışında muhasebe etik eğitiminin diğer amaçlarını şu şekilde sıralamak mümkündür (Uçma, 2007: 60).

- Muhasebe eğitimi etiksel konularla ilişkilendirmek,
- Muhasebedeki etiksel konuları tanımlamak,
- Etiksel sorumlulukların oluşturulması,
- Etiksel ikilemlerin ve etik olmayan davranışların belirlenmesine ilişkin yeteneklerin oluşturulması ve bu durumları önceden fark edebilme yeteneklerinin geliştirilmesi,
- Muhasebe mesleğindeki belirsizliklerle nasıl baş edileceğinin öğretilmesi ve öğrencilerin hem ekonomik ve hem ahlaki şekilde muhasebe olaylarını analiz etmelerini sağlamak,
- Etiksel davranışlardaki değişiklikler için zemin oluşturulması,
- Meslek etiğinin genel alanları ile ilişki kurulması, muhasebe etiğinin genel çerçevesinin ve geçmişinin anlaşılabilir olarak öneminin vurgulanmasıdır.

2.2. MUHASEBE ETİK EĞİTİMİNDE İKİLEMLER

Geleceğin muhasebe meslek mensuplarının etik değerlere uygun kararlar alabilmeleri için kişisel değerlerinin çok iyi gelişmiş olması gerekir. Bu değerlerin muhasebe öğrencilerine verilmesini sağlayacak etik eğitimi programı ve bu programı yürütecek muhasebe öğretim elemanlarının önemi gün geçtikçe artmıştır. Geline nokta muhasebe etik eğitiminin muhasebe öğreticileri tarafından verilmesine yönelik kanaat artmıştır. Bu nedenle muhasebe öğreticilerinin muhasebe etik eğitiminde gerekli hassasiyeti göstermeleri hem kendi mesleki kariyerleri hem de geleceğin muhasebe melek mensubu ve öğretim elemanı olacak öğrencileri açısından son derece önemlidir. Bununla birlikte etik eğitiminde yaşanabilecek etik ikilemlere dayalı bir kısım sorunların varlığından bahsedilebilir. Langenderfen ve Rockness (1989) etik eğitimiyle ilgili üç farklı ikilemin yaşanabileceğini belirtmişlerdir (Daştan, 2009: 293): Bunlar;

- Kanuni-Etik İkilem,
- Felsefi ve Uygulamalı İkilem,
- Muhasebe Ekollerinin Ahlak Tartışmasına Yönelik Yaklaşımları ve İlgisizlikleri.

2.2.1. Kanuni-Etik İkilem

Herhangi bir eylem etikse, aynı zamanda kanuni midir ya da kanuna uygun bir eylem aynı zamanda etik midir? Bazıları bu ikilemden kanuni olanın etik ve etik olanın da kanuni olduğu düşüncesiyle kurtulmaktadırlar. Bununla birlikte bu düşünce, etik davranışın normlarına karşılık vermek için hemen değiştiğini ileri sürmektedir. Ancak bilindiği üzere kanunların değişme süreci oldukça yavaş olmaktadır. Yasalarda ivedi değişiklikler yapılması beklenmekle birlikte, böylesi değişikliklerin ve beklentilerin yasallaşması uzun zaman almaktadır. Bu nedenle, yasal olmakla birlikte gayri ahlaki olarak algılanacak bazı eylemler her zaman olacaktır. Böylesi durumlar, beklentilerin değişim gösterdiği zamanlarda da olabilmektedir. Diğer taraftan bazen yasalara uygun olmayan bazı eylemler, bir kısım insanlar tarafından ahlaki olarak algılanabilmektedir. Bu sebeplerden dolayı, herhangi bir zaman diliminde yasalar ideal davranışları emretmeyebilir veya toplumun beklentilerine cevap vermeyebilir. Bu nedenle etik

öğretimi sorumluluğu olarak bakıldığında, üniversiteler sadece yasal sorumlulukları değil, aynı zamanda ahlaki olarak kabul edilen davranışları da öğretim programlarına almalıdır (Altuk, 2006: 12-13).

2.2.2. Felsefi ve Uygulamalı İkilem

İkinci bir ikilem, etiğin üniversitelerde hangi derste anlatılması gerektiği ile ilgili olarak ortaya çıkmaktadır. Etik, yalnızca ayrı etik derslerinde mi öğretilmeli yoksa derse mi dâhil edilmelidir? Üniversitelerdeki derslerde etik tartışmalarının birçoğu ya etik uzmanları tarafından gösterilmektedir ya da felsefi açıdan öğretilmektedir.

Üniversitelerdeki birçok ahlak dersi, çok yüksek seviyedeki felsefi görüşlere dayalı olarak verilmekte ve işletmelerle ilgili güncel sorunlar ve hatta muhasebeye yönelik sorunlar irdelenmemektedir. Muhasebecilerin ve işletmede karar vericilerin karşı karşıya kaldıkları ve günbegün değişen konular vardır. Bu konuların üniversite müfredatına dâhil edilmesi, konuya geçici ilgi göstermekten daha faydalı olacaktır (Altuk, 2006: 13).

2.2.3. Muhasebe Ekollerinin Ahlak Tartışmasına Yönelik Yaklaşımları

Bazı muhasebe ekollerinin etiği ahlakilik-din ve genel adaba bakış açısıyla değerlendirmesi; bazı ekollerin üniversitedeki öğrencilerin kendi ahlaki değerlerini zaten oluşturmuş olacağına dair düşünceleri; başka bir ekolün bireylerin ahlaki davranışlarını etkileyen faktörlerin aile, arkadaş çevresi ve üniversite eğitimi olduğuna dair görüşe sahip olmasının sonucunda etik eğitime yönelik yaklaşımlarda birlik yerine ayrılık olduğunun vurgulanarak etik eğitiminde amaç ve araç birliğinin sağlanması gereğini ifade eder (Subaşı ve Erol Fidan, 2015a: 45).

Muhasebe prensiplerinin uygulamaya konulabilmesi, sağduyulu bir yargılamayı gerektirmektedir. Muhasebeye ilişkin yargılama, nadiren de olsa beyazla siyah arasında karar vermeyi gerektirir. Bunların arasında grinin pek çok tonu vardır. Bir firmaya ait net gelirin ya da toplam varlıkların değerinin sunulması, her biri oldukça açık ve kabul edilebilir alternatiflere sahip binlerce yargının sonucudur. Muhasebe mesleği, sağduyulu ve doğru sonuçlar çıkarma yetisiyle ilgilidir. Birçok modern teknik ilerlemenin mümkün

kıldığı gibi, insan unsurunu sınırlandırarak ve kontrol ederek somut kanıtlar sunabilen bir muhasebe ve finansal raporlama sistemi kurmak, daha güvenilir ve uygun finansal bilgiyi getirmeyecektir. Muhasebenin sosyal tabanı öyle bir sonuca meydan vermemektedir (Altuk, 2006: 14).

2.3. DÜNYADA MUHASEBE MESLEK ETİĞİNE İLİŞKİN YAPILAN DÜZENLEMELER

Küreselleşme süreci ile birlikte ortaya çıkan uluslararası uyum süreci, ülkelerin muhasebe sistemlerinin uluslararası geçerli muhasebe standartlarına uyumlaştırılmasını gerektirmekte ve bunun da doğal sonucu olarak muhasebe belge ve kayıt düzeninde etik değerlere uyum ve kamuyu aydınlatma sürecinde ortak standartlara gidilmesini zorunlu hale getirmektedir (Uçma, 2007: 39).

Muhasebe mesleğinde etik standartların oluşturulması için birçok çalışmalar yapılmıştır. Muhasebe mesleği ve uygulamaları konusunda en gelişmiş düzenlemelerin bulunduğu ülkelerden biri olan Amerika’da Amerika Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü (AICPA) tarafından 1917 yılında ilk etik kodların oluşturulmasına ilişkin çalışmalar yapılmıştır. Ayrıca AICPA 1966 yılında “Muhasebe Mesleğinde Meslek Ahlakı Standartları”nı yayınlamıştır. Bu meslek etiği ile ilgili yapılan ilk düzenlemedir. Bu standartlar, 1988 yılında yeniden gözden geçirilerek “Mesleki Standartlarda Yeniden Yapılanma Planı” adı altında ve “Mesleki Davranış Yasası İlkeleri ve Kurallarını” içerecek şekilde yayınlanmıştır (Subaşı ve Erol Fidan, 2015a: 46).

AICPA’nın Mesleki Davranış Yasası İlkeleri ve Davranış Kuralları birinci bölümde prensiplerden ikinci bölümde ise davranış kurallardan oluşmaktadır.

2.3.1. Amerikan Üniversite Muhasebe Eğitimcileri Derneği – (AAA)

American Association of University Instructors in Accounting (AAA), adıyla 1916’da kurulan Amerika Muhasebe Birliği, şimdiki ismini 1936’da almıştır. AAA, muhasebe eğitimi araştırmaları ve uygulamalarında dünya çapında seçkinliğini tesis etmiştir. Birlik, muhasebe eğitime ve araştırmalarına ilgi duyan kişilerden oluşan gönüllü bir kuruluştur. Birliğin amaçları: (Altuk, 2006: 36)

1. Muhasebe alanında yapılan araştırmaları cesaretlendirmek, desteklemek ve bu araştırmalar adına adımlar atmak; araştırma sonuçlarını yayımlamak veya yayımlanmasında yardımcı olmak.

2. Muhasebe eğitimini ileri bir düzeye taşımak ve kalifiye bireyleri muhasebe eğitimi verme konusunda cesaretlendirmek.

3. Muhasebe kavramlarının ve standartlarının geliştirilmesi ve uygulanması konusunda ileriye adımlar atmak.

4. İç yönetim amaçlarına hizmet etmek üzere muhasebenin kullanılması ve geliştirilmesi için adımlar atmak.

5. Kalifiye öğrenciler ve özellikle kamuoyu içinde muhasebe bilgisinin yaygınlaştırılması için adımlar atmak.

AAA'nın görevi, muhasebe bilgi ve becerisinin yaratılmasında, yaygınlaştırılmasında ve uygulanmasında dünya çapında kusursuzluğu inşa etmektir. AAA'nın Profesyonellik ve Etik Komitesi, başından bu yana kurs materyallerini ve eğitimcilerinin becerilerini ve bilgilerini geliştirerek muhasebede etiğin amacını ileri götürmeyi istemektedir. Etik Araştırma Sempozyumu ile muhasebe etiği alanında akademik çalışmaları teşvik etmiştir (Subaşı ve Erol Fidan, 2015a: 47).

2.3.2. Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu – (IFAC)

Dünyadaki muhasebeciler arasında birliğı sağlamak ve ülkeler arasında harmonizasyonu gerçekleştirmek için kurulmuş olan ve Türkiye'nin de üyesi bulunduğı 'Uluslar Arası Muhasebeciler Federasyonu' meslek ahlakı ile ilgili çalışmalara 1990 yılında başlamıştır. 1992 yılında IFAC'ın bünyesinde oluşturulan eğitim komitesi öncülüğünde 'Muhasebeciler İçin Meslek Ahlakı: Eğitimsel Mücadele ve Uygulanabilir Uygulama' adlı yönetmeliğı yayınlanmıştır. Bu yönetmelik içerik ve temel başlıklar olarak Amerika'daki çeşitli muhasebe enstitüsü ve birliklerinin yayınlanmış oldukları standartları, yönetmelikleri, ilke ve kuralları temel almıştır (Soylu, 2010: 53).

IFAC, muhasebecilik mesleğinde faaliyet gösteren dünya çapında bir organizasyondur. 130 ülkede 175 meslek kuruluşuna bağı 2,5 milyonu aşmış meslek mensubunu temsil etmektedir. IFAC'ın temel amacı; kamu çıkarlarına hizmet etmek,

dünya genelinde muhasebe mesleğini güçlendirmek ve güçlü uluslararası ekonomilerin gelişmesine katkıda bulunmaktadır. IFAC, uluslararası mesleğin birincil sözcüsüdür ve geniş bir yelpazede kamu çıkarları sorunları hakkında söz söyleme sahibidir. Bu güce, uluslararası muhasebe mesleği üzerinde çıkarları olan ya da dayanan birtakım örgütlerle kurulan ilişkilerle ulaşılmıştır (Subaşı ve Erol Fidan, 2015a: 47).

IFAC bünyesinde standart yapıcı kurullar ve komiteler yer almaktadır. Bunlar şöyle sıralanabilir (TÜRMOB, 2014: 1):

1) Standart Yapıcı Kurullar

- a) Uluslararası Denetim ve Güvence Standartları Kurulu (IAASB)
- b) Uluslararası Etik Standartları Kurulu (IESBA)
- c) Uluslararası Muhasebe Eğitim Standartları Kurulu (IAESB)
- d) Uluslararası Kamu Sektörü Muhasebe Standartları Kurulu (IPSASB)

2) Komiteler:

- a) Uyum Danışma Paneli (CAP)
- b) Muhasebe Meslek Kuruluşu Gelişim Komitesi (PAODC)
- c) Atama Komitesi
- d) Bağımlı Çalışan Muhasebe Meslek Mensupları (PAIB) Komitesi
- e) Küçük ve Orta Büyüklükteki Muhasebe Büroları (SMP) Komitesi
- f) Sınır-Ötesi Denetçiler Komitesi (TAC)

IFAC, yine 2002 yılında etik eğitimi verilirken dikkat edilmesi gereken hususlarla ilgili olarak bir rehber yayımlamıştır. Buna göre öğrenciler, mesleğin ve eğitimcilerin verdiği önem kadar eğitimci ve denetçiler tarafından etiğe verilen ağırlığı algılayıp değerlendireceklerdir. Gelecekteki profesyonel muhasebeciler açısından önem taşıdığından, mesleki etik konusuna ayrı bir konu olarak bakılması gerekir. Etiği öğretecek her programın yaklaşımı, kendi ilgi ve amaçlarını yansıtırken ilk andaki kapsamın şu şekilde olabileceği öne sürülmektedir (Altuk, 2006: 39).

- Etiğin tabiatı, felsefi ve mesleki yaklaşım arasındaki fark,
- Dürüstlük, görev, bağımsızlık, kamu beklentileri,

- Etik ve hukuk,
- Etik olmayan davranışın birey, meslek ve toplum açısından sonuçları,
- İşletmedeki etik,
- Etik ve muhasebeci, etik ikilemler ve çözümleri.

IFAC, muhasebe mesleğinin uluslararası bir üst kuruluşu niteliğini taşımaktadır. Bu federasyonun meslek etiğine ilişkin çalışmaları, 1990’larda başlamıştır. 1992 yılında oluşturulan Eğitim Komitesi öncülüğünde “Muhasebeciler için Meslek Etiği: Eğitimsel Mücadele ve Uygulanabilir Uygulama” adlı yönetmelik yayınlanmıştır. Bu yönetmelik içerik ve temel başlıklar olarak Amerika’daki çeşitli muhasebe enstitüsü ve birliklerinin yayınlamış oldukları standartları, yönetmelikleri, ilke ve kuralları baz almıştır. Ayrıca bu yönetmelikte, meslek etiğinin eğitimde yer alması gerektiği vurgulanmış, meslek etiği eğitimi ile ilgili maddeleri belirlenmiştir. Bu yönetmelik iki kısımdan oluşmaktadır. Bunlardan Bölüm A muhasebe mesleğini icra eden tüm muhasebecileri (serbest muhasebeciler, endüstri muhasebecileri, devlet muhasebecileri, ticaret muhasebecileri ve eğitimciler) uygulanacakken, Bölüm B ise sadece piyasada çalışan serbest muhasebecilere uygulanacak kuralları içermektedir. Bu kurallar şu şekilde sıralanmaktadır (Uçma, 2007: 42).

Bölüm A: Tüm Meslek Mensubu Muhasebecilere Uygulanacak Olan Kurallar

- Tarafsızlık
- Meslek Ahlakı İkilemlerinin Çözümü
- Mesleki Yeterlilik
- Gizlilik
- Vergi Uygulamaları
- Ülkelerarası Etkinlikler
- İlan Etme

Bölüm B: Serbest Muhasebecilere Uygulanacak Olan Kurallar

- Bağımsızlık
- Ücretler ve Komisyonlar
- Diğer Meslek Mensupları ile İlişkiler

- İlan ve Teşvik
- Müşterinin Parası
- Faaliyetlerin ve Uygulamanın Birbirine Uymaması

Daha sonra IFAC 1998 yılında “Muhasebe Mesleği için Meslek Etiği Kuralları”nı çıkarmıştır. Buna göre meslek etiğine yönelik kurallar on sekiz bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerden ilk yedi tanesi tüm profesyonel muhasebeciler için, diğer yedi tanesi serbest çalışan meslek mensupları için, kalan dört tanesi ise bir işletmede ücret karşılığı çalışan muhasebecilere uygulanmaktadır (Subaşı ve Erol Fidan, 2015a: 50).

Bu kurallar şu şekilde sıralanmaktadır (Uçma, 2007: 43):

Bölüm A

- Etik Çalışmaların Çözümlemesi ve Etik Çatışmaların Engellenmesi
- Mesleki Yeterlilik
- Gizlilik
- Vergi Uygulamaları
- Sınır Ötesi Faaliyetler
- Tanıtı
- Dürüstlük ve Tarafsız Olmak

Bölüm B

- Bağımsızlık
- Mesleki Yeterlilik ve Muhasebeci Olmayanlardan Yararlanılmasına Dair

Sorumluluklar

- Ücretler ve Komisyonlar
- Bağımsız Muhasebecilikle Bağdaşmayan Uygulamalar
- Müşterinin Para vb. Varlıkları
- Diğer Bağımsız Meslek Faaliyetinde Bulunan Muhasebecilerle İlişkiler
- Reklam ve Teşvik

Bölüm C

- Sadakat Çatışması

- Meslektaşlara Destek
- Mesleki Yeterlilik
- Bilginin Sunulması (Raporlama)

Bu bölümlerden Bölüm A'daki kurallar tüm profesyonel muhasebeciler tarafından uyulması gereken kurallardan oluşurken, Bölüm B'deki kurallar serbest çalışan muhasebecilerin uyması gereken kurallardan oluşmakta, Bölüm C'deki kurallar ise bir işletmede ücret karşılığı bağımlı olarak çalışan muhasebecilerin uyması gereken kurallardan oluşmaktadır (Yıldız, 2001: 29).

IFAC üye kuruluşlarından bir takım yükümlülükleri yerine getirmelerini istemektedir. Bunlar (TÜRMOB, 2014: 6):

- Bir kalite güvencesi sistemine sahip olmalarını,
- Uluslararası Eğitim Standartları'nın kullanımında uyumun sağlanması. Buna göre staj, mesleki beceriler, mesleki değerler, etik kurallar ve davranışlar, mesleki yeterlilik, sürekli mesleki gelişim, denetçilerin yeterlilikleri gibi konularda uyumun ve süreçlerin devamlılığının sağlanmasını,
- Uluslararası Denetim ve Güvence Standartları ile uyumun sağlanmasını,
- IFAC Etik Kuralları ile sürekli uyumun sağlanması süreçlerinin daha fazla geliştirilmesi ve korunmasını,
- Uluslararası Kamu Sektörü Muhasebe Standartları'nın kullanımında uyumun sağlanmasını,
- Soruşturma ve Disiplin hususlarının uygulanmasında uyum sağlanması ve bunların sürekli ilerletilmesi ve sürdürülmesini,
- Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının kullanılmasında uyumun sağlanmasını istemektedir.

2.3.3. Uluslararası Muhasebe Eğitimi Standartları Kurulu (IAESB)

Muhasebe eğitimi standartlarının dünya genelinde geliştirilmesi için kılavuz geliştirmektedir. Eğitim, staj ve mesleki yeterliliğin test edilmesinden oluşan akreditasyonun temel unsurları ve muhasebecilerin ihtiyaç duyduğu sürekli mesleki eğitimin içeriği ve kapsamı alanlarına odaklanmaktadır. IAESB'nin çalışmaları Kamu

Yararı Gözetim Kurulu'nun (PIOB) gözetimine tabidir. IAESB, Uluslararası Eğitim Standartları (IES) çıkarmaktadır. Buna ek olarak üye kuruluşların bu IES'leri uygulamaya koymalarında yardımcı olacak Uluslararası Eğitim Uygulama Bildirimleri (IEPS) bilgi raporları yayınlamaktadır (TÜRMOB, 2014:2).

IES 1: Muhasebe Mesleği Eğitimi Programına Giriş Şartları

IES 2: Muhasebe Mesleği Eğitim Programlarının İçeriği

IES 3: Mesleki Beceriler ve Genel Eğitim

IES 4: Mesleki Değerler, Etik Kurallar ve Davranışlar

IES 5: Staj Şartları

IES 6: Mesleki Yetenekler ve Yeterliliğin Değerlendirilmesi

IES 7: Sürekli Mesleki Gelişim: Yaşam Boyu Öğrenme ve Mesleki Yeterliliğin Sürekli Gelişimi Programı

IES 8: Denetçiler için Yeterlilik Şartları

IEPS 1: Mesleki Değerler, Etik ve Tutumları Geliştirme ve Devam Ettirme Yaklaşımları

IEPS 2: Muhasebe Meslek Mensupları için Bilgi Teknolojisi

IEPS 3: Staj Şartları- Muhasebe Meslek Mensupları İçin İlk Mesleki Gelişim

IES'in amacı muhasebecilerin eğitim, staj ve öğretimini kapsayan düzenlemeler yaparak muhasebe mesleğini ileriye götürmektir. IES mesleki yeterlilik sınavı öncesi uyulması gereken şartları, yeterlilik sınavının nasıl yapılması gerektiğini, yeterlilik sonrası alınması gereken eğitimler ve diğer düzenlemeleri içermektedir. IES'in faydaları şu şekilde özetlenebilir (Uyar, 2008: 82).

- Muhasebe mesleğine olan toplumsal yaklaşımı olumlu hale getirecek muhasebecilerin yetiştirilmesi için gerekli küresel çalışma ortamını sağlamak,
- Tüm dünyada muhasebe eğitim sürecini birbirine yaklaştırmak,
- Eğitim sürecinin tutarlılığını arttırmak,

- Tüm muhasebeciler için eğitim ve uygulama tecrübelerini bir temele oturtmak ve böylece tek ve genel kabul görmüş uluslararası teknik ve uygulama standartlarının kabulünü sağlamak,
- Muhasebecilerin tüm dünyada daha geniş bir alanda kabul görmesini ve değişimini sağlamak,
- Dünya üzerinde muhasebe meslek örgütlerinin karşılıklı işbirliği ve tanınmasını daha da arttırmaktır.

2.3.3.1. IES 4: Mesleki Değerler Etik ve Davranışlar Standardı

Toplumun muhasebe mesleğinden beklentileri yüksektir. Muhasebe meslek mensuplarının karar verme sürecinde önemli rolleri olması nedeniyle, mesleki ve yönetsel kararların potansiyel etik etkilerinin farkında olmaları gerekir. Eğitim programlarında yer alan etik değerler ve davranışların kapsamı aşağıdaki unsurları içermesi gerekir (Özbirecikli, 2007: 79).

- a) Toplum çıkarları ve sosyal sorumluluk duyarlılığı,
- b) Sürekli gelişim ve yaşam boyu öğrenme,
- c) Güvenilirlik, sorumluluk, zamanlılık, saygı,
- d) Yasalar ve düzenlemeler.

Etik değerlerin en güzel öğrenileceği yer uygulama aşamasıdır. Eğitim programı öğrencilerin neyi ne zaman yapmaları gerektiğini, ilerde benzer durumla karşılaşınca neler yapmaları veya yapmamaları gerektiği gösterilmelidir(Uyar, 2008: 87). Her bir programda öğretilen mesleki değerler, etik ve davranışlar her ülkenin kendi ulusal ve kültürel çevresini ve amaçlarını yansıtacağı için, tüm programların en az şu unsurları içermesi gerekmektedir (Subaşı ve Erol Fidan, 2015a: 53):

- a) Etiğin doğası,
- b) Ayrıntılı kurallara göre ortaya çıkan farklılıklar dikkate alınarak bir etik çerçeve oluşturulması, bunun avantajlarının ve sakıncalarının vurgulanması,
- c) Dürüstlük, tarafsızlık, mesleki yeterliliğe ve gereken özene bağlılık ve gizlilik gibi temel etik ilkelere uyum,

- d) Mesleki davranış ve teknik standartlara uyum,
- e) Bağımsızlık, şüphecilik, hesap verme ve kamu beklentileri kavramları,
- f) Etik ve meslek: sosyal sorumluluk,
- g) Etik ve hukuk,
- h) Etik dışı davranışların bireyler, meslek ve toplum açısından sonuçları,
- i) İşletme ve iyi yönetim ile ilgili etik,
- j) Etik ve muhasebeci: çıkarların çatışması, etik çıkmazlar ve çözümleri.

2.3.3.2. IEPS 1: Mesleki Değerler, Etik ve Tutumları Geliştirme ve Devam Ettirme Yaklaşımları

IES 4 dışında IAESB'nin etik eğitimi konusunda oluşturduğu diğer bir çalışma IEPS 1 kodu ile yayımlanmış olduğu uygulama rehberi niteliğine sahip olan “Mesleki Değerler, Etik ve Tutumları Geliştirme ve Sürdürme Yaklaşımları rehberi olmuştur. IAESB, IEPS 1 aracılığıyla etik eğitiminin nasıl olması gerektiği konusunda üyelerine çeşitli önerilerde bulunmaktadır. IEPS 1 etik anlayışın oluşmasını sağlayacak olan eğitimin nasıl gerçekleştirilmesi gerektiğini üç ana bölümde ele alarak somutlaştırmaya çalışmaktadır (Subaşı ve Erol Fidan, 2015a: 54):

- Etik yetkinlik geliştirme
- Sürekli etik eğitiminde uygulama yaklaşımları
- Etik eğitiminin verilişi ve değerlendirilmesi

IEPS 1’de kısaca; sürekli etik eğitiminde etik yetkinliğin geliştirebilmesine yönelik çalışmalarda temel adımlarının nasıl olması gerektiği açıklanmıştır. Bu aşamaların bir bütün halinde düşünülerek döngüsel bir yaklaşımla ele alınması gerektiği vurgulandıktan sonra sürekli etik eğitiminde iki farklı uygulama yaklaşımı olduğu belirtilmiştir. Ön yeterlilik eğitiminin tümünü içeren birinci yaklaşıma “tema yaklaşımı” denmektedir. Tema yaklaşımı sürekli etik eğitiminin ilk üç aşamasını ön yeterlilik eğitimi içinde birleştirir. Dördüncü aşamayı ise yeterlilik sonrası eğitimin parçası olarak ele alır. IES 4’te ön yeterlilik eğitiminin içermesi gereken temel konuları belirtilmiştir. Tema yaklaşımı bu konuların, hedef alanları oluşturacak olan sekiz temel konu ile

ilişkilendirerek, sürekli etik eğitiminde konu bazında bir belirleme yapılmasını öngörmektedir (Çubukçu, 2012: 107).

2.3.4. Etik Eğitimi Konusunda İşletme Fakültelerini Yükseltme Birliği (AACSB)

AACSB, bütün işletme öğrencilerine etik eğitimini vermek adına desteğini artırmaya devam etmektedir. AACSB, uzun yıllardan beri etiğin işletme ders programına dâhil edilmesi konusunda ısrar etmiş olsa da, mezun olanları yönetimdeki kariyerlerine hazırlama rolünü güçlendirmek adına pek çok yol arayarak son zamanlardaki şirket usulsüzlüklerine karşılık vermiştir. AACSB'nin amaçları (Altuk, 2006: 40):

- İşletme okullarında etik eğitimini yaygınlaştırmak,
- Eğitimcilere işletme etiği eğitimi alanındaki amaçlarına ulaşmalarında yardımcı olmak,
- İşletme etiğinin öğrenilmesi ve bu alanda araştırma yapılması konusunda disiplinler arası ve çok kültürlü işbirliğini kolaylaştırmak.

Etiğin ayrı bir derste mi yoksa bir dersin içinde mi verilmesi gerektiğine ilişkin bir karar verilmesi gerekmektedir. Woo'nun 2003'te AACSB ile akredite olmuş işletme okullarının dekanlarına yönelik olarak yaptığı bir çalışma, bu okulların neredeyse % 90'ının etiği ayrı bir derste anlatılmasındansa, başka bir ders içinde anlatılmasını uygun gördüklerini göstermektedir. Armstrong (1993) etik üzerine genel bir derste, çeşitli muhasebe derslerinde yer verilen örnek olayların bunu izlediği ve etik ve profesyonellik üzerine bir dersle bunu sonuçlandıran “sandviç” yaklaşımını savunmaktadır (Subaşı ve Erol Fidan, 2015a: 56).

2.3.5. Amerika'da Amerika Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü (AICPA)

Muhasebe etiği sıklıkla denetim/sigorta kurslarında öğretilmektedir. Ancak tartışmalı olarak AICPA Mesleki Davranış Kuralları kapsamıyla sınırlıdır. Eğitim Komitesi muhasebe mesleği açısından bu çok önemli olan derin konuya yaklaşımlarını

zenginleştirmek isteyen bölüm üyelerine yararlı olabilecek etikle ilgili kaynakları derlemektedir. Bu materyaller video, web siteleri, çeşitli linkler ve seçilmiş konuşmalarla birlikte elektronik yollardan elde edilebilecek kaynakları içermektedir (Altuk, 2006: 41).

IFAC bünyesindeki Mesleki Etik İdare Komitesi, AAA' nın 1906'da üyelerinin bağlı olacağı etik standartları oluşturmak üzere kurulan Etik Komitesinin mirasçısıdır. Mesleki Etik İdare Komitesi, AICPA Mesleki Davranış Kurallarını açıklama ve icra etme sorumluluğunu taşıyan AICPA' nın bir üst teknik komitesidir. AICPA, kanunlar gereğince Komite'nin, üyelerle ilgili olan potansiyel disiplin olaylarını araştırmak; kanunlarca ya da kuralların ihlali yüzünden kanıtlar bulunduğu ortak mahkeme kurulundan önce davaya çıkmak ve kuralları açıklamak ve bundan başka değişiklikler önermek gibi görevleri vardır. AICPA' nın bu çalışmasında altı tane prensip on bir tane de kural bulunmaktadır. Bu Mesleki Davranış Yasası'nda yer alan prensipler üyelerin kamuya, müşterilere ve meslektaşlarına karşı sorumluluklarının etik boyutunu belirlemektedir. Bu sözü edilen prensipleri altı başlık halinde aşağıdaki gibi sıralanmıştır (Subaşı ve Erol Fidan, 2015a: 55-57):

- Sorumluluk
- Kamu Yararı
- Dürüstlük
- Tarafsızlık ve Bağımsızlık
- Mesleki Özen Gösterme
- Hizmetin Kapsamı ve Niteliği

Yine bu Meslek Yasası'nda yer alan on bir adet kural bulunmaktadır. Bu kurallar, muhasebe mesleği için düzenlenen mesleki etik kuralları etik özelliklere uygun olarak geliştirmektedir. Burada yer alan on bir adet kural aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Subaşı ve Erol Fidan, 2015a: 57):

- Bağımsızlık
- Dürüst ve Tarafsız Olma
- Genel Standartlar
- Standartlara Uyma
- Muhasebe Prensipleri

- Müşteriyle İlgili Bilgilerin Gizliliği
- Şarhlı Ücret
- Uygunsuz Davranışlar
- Reklam Yapma ve Hizmet Satışına Yönelik Diğer Talep Biçimleri
- Komisyon ve Başvuru Ücretleri
- Mesleği İcra Biçimi ve İsim

2.3.6. Uluslararası Muhasebe Eğitimi ve Araştırma Birliği – (IAAER)

Diğer önemli bir kuruluş olan IAAER ise, dünya çapında muhasebe eğitimi ve araştırmalarında kusursuzluğu yakalamayı taahhüt etmektedir. Muhasebe alanında çalışan akademisyenlerin muhasebe eğitimi, araştırması ve uygulamasında benimsenen genel standartları geliştirmek ve bu standartları yakalama konusundaki katkılarını arttırmayı amaçlamaktadır. IAAER, muhasebe eğitimcilerinin muhasebe eğitiminde, akademik araştırma yapma konusunda ve muhasebe mesleğinde üstlenmeleri gereken sorumlulukları belirtmektedir. Muhasebe eğitiminde iş etiğinin ders içine yayılması gerektiğini belirtmektedir (Altuk, 2006: 41).

2.3.7. Uluslararası Yüksek Denetim Kurumları Örgütü – (INTOSAI)

Uluslararası Yüksek Denetim Kurumları Örgütü (INTOSAI) 1953 yılında oluşturulmuş, yüksek denetim alanında ve ilgili mali ve yönetsel konularda gelişmelerin tartışılarak kararlar alınmasını sağlayan bir örgüt formudur. 1992 yılında Kamu Sektörü Denetçileri için Mesleki Etik Kuralları' nı onaylamıştır. Mesleki Etik Kuralları' na yön veren ilkeler olarak aşağıdaki ilkeler belirlenmiştir (Subaşı ve Erol Fidan, 2015a: 59).

1. Dürüstlük: Denetçilerin bağımsızlık ve tarafsızlık prensiplerine bağlı kalmalarını, mesleğin gerektirdiği kusursuz davranış standartlarına uymalarını, kamu yararını gözeterek karar vermelerini ve işlerin yürütülmesi ile Yüksek Denetleme Kurumlarının kaynaklarını kullanımda tam bir dürüstlük göstermeleri gerektiği belirtilmektedir.

2. Bağımsızlık: Denetçiler denetledikleri kurumdan bağımsız olmak ve inceledikleri konuları nesnel bir şekilde ele almak durumundadırlar.

3. Tarafsızlık: Yüksek Denetim Kurumu'nun gerçekte var olan ve kamuoyu tarafından da varlığı algılanan politik tarafsızlığının korunması büyük önem taşımaktadır.

4. Çıkar Çatışmasından Kaçınılması: Denetçilerin bağımsızlıklarını ve dürüstlüklerini zedeleyecek veya böyle bir görüntünün verilmesine neden olabilecek ortamlardan ve ilişkilerden kaçınmalıdırlar.

5. Meslek Sırlarının Saklanması: Denetim süreci içinde elde ettikleri bilgiyi üçüncü şahıslara yazılı veya sözlü olarak açıklamamaları gerektiğini belirtmektedir.

6. Mesleki Yeterlilik ve Mesleki Gelişime Açık olma: Denetçiler denetimlerinde mümkün olan en yüksek nitelikteki metot ve uygulamaları kullanmalıdır ve yetersiz oldukları konularda görevi üstlenmemelidirler. Yürürlükteki yasa ve standartlar hakkında yeterli bilgiye sahip olmaları gerekmektedir.

2.3.8. Uluslararası İç Denetçiler Enstitüsü – (IIA)

Uluslararası İç Denetçiler Enstitüsü (IIA) üyelerinin uyması gereken etik kurallar hazırlamıştır. IIA ABD merkezli olup, 1941 yılında kurulmuştur. Enstitünün amacı, özel sektör içerisinde işletmeyi yönetmekle sorumlu kimselerin görevlerini etkin bir biçimde yerine getirmelerine yardımcı olmak için görev yapan iç denetçilerin dünya çapında yaygın bir örgüt yapısına sahip olmasını sağlamak ve iç denetçiliği saygın bir meslek haline getirmektir. Enstitünün etik kurallar belirleme amacı; Enstitü tarafından iç denetim mesleğinde etik kültürü oluşturmak ve yaygınlaştırmak olarak belirtilmiştir. Etik kurallar için dört temel ilke ve on bir adet davranış kuralı belirlenmiştir. İlkeler şöyledir (Subaşı ve Erol Fidan, 2015a: 59-60):

1. Dürüstlük
2. Tarafsızlık
3. Mesleki Ehliyet
4. Sır Saklama

Enstitü tarafından belirlenen davranış kuralları da şöyledir (Subaşı ve Erol Fidan, 2015a: 60):

- Üyeler ve sertifikalı iç denetçiler (CIA) görevlerini ve sorumluluklarını yerine getirirken dürüst, objektif ve gayretli olacaktır.
- Üyeler ve CIA'lar kurumlarının meseleleri ile ilgili tüm konularda veya hizmet sundukları kişilere bağlılık gösterecektir.
- Kurumlarına veya iç denetim mesleğine yakışmayan faaliyetlere bilerek katılamazlar
- Kurumun çıkarı ile çatışan veya görev ve sorumluluklarını objektif olarak yerine getirmelerini engelleyici faaliyetlere gitmekten kaçınırlar.
- Mesleki kararlarına zarar verecek veya zarar verebileceği tahmin edilen, çalışanlardan, müşterilerden, satıcılardan ve kurumsal iş ilişkisinde bulundukları kişi veya kuruluşlardan değerli herhangi bir şeyi/hediye kabul edemezler.
- Sadece mesleki yeterlilikleri ile tamamlamayı bekledikleri hizmetleri yüklenirler.
- İç Denetim Uygulama Standartları ile uyum sağlanması için uygun yöntemleri kullanırlar.
- Görevleri sırasında elde ettikleri bilgileri kullanırken sağduyulu olurlar. Gizli bilgileri, kişisel kazançları için kullanamayacakları gibi, yasalara aykırı veya kurum menfaatine zarar verecek şekilde kullanamazlar.
- İşlerin sonuçlarını raporlarken bildikleri tüm belgelere dayalı olarak gerçekleri ortaya koyarlar. Eğer bu gerçekler ortaya konmazsa, incelemede bulunan faaliyet raporları çarpıtılabilir veya yasal olmayan uygulamalar gizlenebilir
- Uzmanlıklarında iyileşme ve hizmetlerin kalite ve etkinliği için sürekli olarak gayret gösterirler.
- Mesleki uygulamalarda Enstitü tarafından bildirilen yeterlilik, ahlaklılık ve itibar yüksek standartlarını koruma yükümlülüğünün bilincinde olurlar. Üyeler kararnamelere uyar ve Enstitü'nün hedeflerini desteklerler.

2.3.9. Avrupa Muhasebeciler Federasyonu – (FEE)

Avrupa Muhasebeciler Federasyonu (FEE), Avrupa muhasebe mesleğini temsil eden en üst kurumdur. 29 ülkeden 41 meslek örgütünü bir araya getirmiştir. FEE, AB kurumları nezdinde, Avrupa muhasebe mesleğinin başı çeken temsilcisi durumundadır. Hem işverenin hem de müşterilerin çıkarlarına hizmet edip, yüksek kalitede teknik destek vererek, mesleğin ayrıcalığını ve vasıflarını anlatmayı amaçlamaktadır. Avrupa muhasebe mesleği mensupları, daha çok kamuya hizmet verdikleri için topluma karşı da özel bir sorumlulukları vardır. FEE; denetim, ahlak, vergileme, kamu sektörü muhasebeciliği, şirket hukuku, bankacılık, sigorta, sermaye piyasaları, çevre sorunları, mesleğin yasal düzenlemeleri ve liberalleştirilmesi, Avrupa Birimi ve EDI elektronik bilgi aktarımı konuları yer almaktadır. Bu çalışmalar yapılırken, FEE pek çok AB kurumu ile özellikle Avrupa Komisyonu ile birlikte işbirliğinde bulunur. Muhasebe standartlarının uyumlaştırılması konusunda kilit bir rol görevi üstlenmiştir (Zeytin, 2007: 17).

2.4. MUHASEBE MESLEĞİNDE ETİK EĞİTİMİ YÖNTEMLERİ VE YAKLAŞIMLARI

Günümüzdeki gelişmeler ve bu gelişmelerin gereksinimlerini karşılayacak muhasebecilerin yetiştirilmesinin temeli eğitimidir. Etik ise her şeyden önce toplumsal bir olgudur. Bu anlamda toplumun her türlü gelişim aşamasında rasyonel bir etik anlayışının ancak rasyonel anlamda düşünce ile gerçekleştiği de bilinen bir gerçektir. Bu nedenle etik eğitiminin temelini ahlaki konular oluşturmaktadır. Yani etik eğitiminin sağlanabilmesi için rasyonel düşünce sisteminin kurulması daha sonra da bireyin ahlaki olgunluk seviyesinin incelenmesi gerekmektedir (Uçma, 2007: 59).

2.4.1. Etik Eğitiminin Kapsamı ve Niteliği

Meslek etiği, Mesleki davranışla ilgili neyin doğru, neyin yanlış, neyin haklı, neyin haksız olduğu hakkında inançlara dayalı ilkeler ve kurallar topluluğudur. Meslek etiği kişinin, işletmenin/kurumun ve toplumun etik anlayışından etkilenir. Toplum,

müşteriler, rakipler, devlet meslek etiğini etkileyen unsurlardır (İşgüden ve Çabuk, 2006: 63).

Etik eğitiminin amacı, etik zorunluluk, kişisel sorumluluk ve etik ikilemlerle başa çıkabilmede etik konuların tanımlanması ve analizi ile ilgili yetenek geliştirme ve ahlaki muhakeme açısından öğrencilerin cesaretlendirilmesi şeklinde ifade edilebilir (Daştan, 2009: 286).

Ülkemizde, muhasebe eğitimine meslek etiği konusunda bilincin yaratılması ve küresel bir bakış açısı kazandırılması görevi üniversiteler, meslek odaları ve TÜRMOB'a düşmektedir. Muhasebe eğitimi programlarının standartlarının belirlenmesi açısından bu bilinç göz önünde bulundurulmalıdır. Muhasebe meslek mensuplarının sadece mesleki eğitimle elde ettikleri bilgi ile kalmamaları aynı zamanda meslek etiği konusunda da kendilerini geliştirmeleri gerekmektedir. Meslek etiği konusunda çelişkiye düşülen yerlerde bu bulanıklığı giderebilmek için önce üniversitelerde daha sonra da meslek mensuplarının bağlı oldukları odalarda düzenlenecek eğitim programlarıyla hem çelişkiler giderilecek hem de meslek mensuplarının etik değerleri biçimlendirilmiş olacaktır (Soylu, 2010: 66).

Etik eğitiminden beklenen sonuçların alınabilmesi “nasıl bir eğitim sistemi?” ve bu eğitim sisteminde “nasıl bir etik eğitimi?” sorularının yanıtlarıyla doğrudan ilişkilidir. Etik eğitiminde; bilimsel düşünme ve değerlendirme yeteneği gelişmiş, kararlarını vesayet ve etki altında kalmadan verebilecek olgunluğa erişmiş, sorgulayan, şüpheci, ön yargılardan arınmış, sorumluluklarının bilincinde, kendini eğitmesini, bilgi ve kültürce zenginleştirmesini bilen, insanların yetiştirilmesi hedeflenmelidir (Karababa ve diğ, 2004).

Günümüzde her meslekte, mesleğin yürütülebilmesi için meslek mensuplarının bir takım kişisel, mesleki ve ahlaki niteliklere sahip olması gerekmektedir. Meslek mensuplarının görevinin gerektirdiği niteliklere sahip olmaları, hem meslek mensubunun, hem de mesleğin gelişmesine faydalı olacaktır. Meslek etiğine dikkat etmeyen meslek mensupları, hem kendilerine, hem müşterilerine hem de topluma zarar verirler. Günümüzde insan haklarına daha fazla önem verilmesi, etik standartların uygulanabilirliğini arttırmıştır (Subaşı ve Erol Fidan, 2015a: 62).

2.4.2. Muhasebe Mesleğinde Etik Eğitimi ve Teknikleri

ABD’de muhasebe ve denetim meslek mensuplarının üniversitelerde muhasebe eğitimi gören öğrenciler gibi etiksel karar verme yeteneklerini sosyal, ekonomik ve eğitim altyapılarından alarak geliştiremediklerini yaptığı çalışmayla ispatlamıştır. Ancak klasik muhasebe eğitiminde, öğrencilerin ahlaki anlamda gelişmesine de çok fazla katkı sağlamadığı bilinen bir gerçektir. Yakın geçmişe kadar işletme etiği ile muhasebe eğitimi birlikte yapılmaya çalışılsa da muhasebede etik eğitimi ile ilgili tam bir çalışma hala yapılamamıştır. Bu nedenle özellikle Muhasebe Eğitimi Değişim Komisyonu ve diğer komisyonların çabaları birçok muhasebe öğretim üyesinin öğretme yöntemlerini tekrar gözden geçirmelerine neden olmuştur (Uçma, 2007: 61).

Muhasebe eğitiminde etik eğitiminin yer almasına yönelik tartışmalar 1980’lerde başlamıştır. Muhasebe eğitim müfredatına etik konuların dâhil edilmesine yönelik araştırma ve tartışmalara kurumsal bağlamda Amerikan Muhasebeciler Birliği ve Hileli Finansal Raporlama Ulusal Komisyonu raporlarıyla, bireysel bağlamda ise Loeb (1988), Langenderfer ve Rockness (1989) vb. araştırmacılar, yaptıkları çalışmalarla katkıda bulunmuşlardır. Söz konusu araştırma ve çalışmalar şüphesiz etik eğitiminin muhasebe eğitim müfredatına katılımı, eğitimde kullanılan öğretim yöntemleri ve eğitim araç ve gereçlerinin geliştirmesine önemli düzeyde katkı sağlamıştır (Daştan, Bellikli ve Bayraktar, 2015: 79).

Muhasebe etiğinin anlaşılabilmesi için etik bağlantı kurma duyarlılığının gelişmesi gerekir. Etik bağlantı kurma duyarlılığı, etik konuları algılayabilme yetisidir. Etik bağlantı kurma duyarlılığının bir adım ileriye ise etik nedenselleştirmedir. Etik bağlantıları görebilen, kavramları ilişkilendirebilen birey etik bağlantı kurma duyarlılığına bir ölçüde sahip olmuş demektir. Kurduğu bağlantıyı nedensellik ilişkisi içerisinde sorgulayabilen bireyler için de etik nedenselleştirmeden söz edilebilir (Subaşı ve Erol Fidan, 2015a: 63).

Türkiye’de, muhasebe eğitimine meslek etiği konusunda bilincin yaratılması görevi üniversitelere, meslek odalarına ve TÜRMOB’a düşmektedir. Muhasebe meslek mensuplarının sadece mesleki eğitimle elde ettikleri bilgi ile kalmamaları aynı zamanda meslek etiği konusunda da kendilerini geliştirmeleri gerekmektedir. Muhasebe mesleğindeki eğitim sürekli bir eğitimidir. Muhasebe meslek mensuplarının olması

gereken niteliklerine uygun bir şekilde yetiştirilebilmesi için eğitim araçlarının geleneksel yapıdan uzaklaşarak, meslek etiği bilincini, analitik düşünce yapısını ve kişiler arası iletişim kurma niteliklerini geliştirecek bir yapıya kavuşturulması gerekir (Soylu, 2010, 66).

2.4.2.1. Örnek Olay Çalışmaları (Vak’a Çalışması) Tekniği

“Örnek olay çalışmaları Harvard Hukuk Fakültesi tarafından ilk ortaya atıldığından bu yana birçok alanda yaygın olarak kullanılmaktadır. Derslerde kullanıldığında örnek olay çalışmaları öğrencilerin konuyla ilgili araştırma yapmalarına ve bulgularını sınıfta tartışmalarına olanak sağladığı için eğitimciler tarafından tercih edilmektedir. Bu yöntemde doğal olarak öğrencilerin üzerine düşen yük fazlalaşmakta ve her derse hazır olarak gelmeleri beklenmektedir. Öğrencilere sağladığı fayda ise konuları sınav döneminden önce daha iyi öğrenmeleridir. Öğrenciler bu yöntemden beklenen faydayı elde etmeleri için üzerlerine düşen sorumluluğu en iyi şekilde yerine getirmelidirler” (Soylu, 2010: 71).

“Örnek olay, öğrencilerin derslere olan ilgisini ve motivasyonunu da arttırıcı bir nitelik taşımaktadır. Bu yöntem sayesinde öğrencilerin üzerine düşen ders yükü ağırlaşmakta ve her derse hazır bir şekilde gelmelerini gerektirmektedir. Teori ve uygulamayı en iyi şekilde birleştiren örnek olay uygulamaları, muhasebe meslek etiği eğitimi için kullanılabilecek en iyi yöntemlerden biridir”. Bu anlamda, muhasebe meslek etiği eğitiminde örnek olay çalışmaları aktif eğitim metotlarının başında gelmekle birlikte aynı zamanda öğrencinin karar verme temeline dayalı yaklaşımların da başında yer almaktadır (Uçma, 2007: 63).

2.4.2.2. Grup Öğrenme Süreçleri Tekniği

Grup çalışması öğrencilerin ilişkilerini ve aktivitelerini güçlendiren, onları cesaretlendiren bir ders işleme yöntemidir. Grup çalışması sırasında karşılıklı iletişim en iyi öğrenme yollarından biri olarak eğitim literatüründe yer almaktadır (Subaşı ve Erol Fidan, 2015a: 69).

“Birlikte-öğrenme yöntemi, dersin içerik ve yapısının öğretmen tarafından belirlendiği ancak öğrencilerin birbirleri ile etkileşiminin öğretimde önemli rol oynadığı bir yöntem olarak tanımlanabilmektedir. 4 ile 6 kişilik gruplar ile gerçekleştirilebilecek birlikte-öğrenme yöntemi öğrencilerin öğrenmelerini arttırmakta, ayrıca karar verme, ekip çalışması ve ekip yönetimi gibi sosyal becerilerin de gelişmesine yardımcı olmaktadır. Birlikte-öğrenme yönteminin en önemli iki özelliği grup elemanlarının birbirleri ile karşılıklı dayanışma içinde olmaları ve akademik başarılarından kendilerinin sorumlu olmalarıdır. Dolayısıyla birlikte öğrenen öğrenci sorumluluğunun farkında olarak grup çalışmalarına gerektiği gibi katılırsa bu yöntemden azami faydayı sağlayacaktır” (Soylu, 2010: 72).

Örnek olay uygulamalarında olduğu gibi bu teknikte de öğrencilerin aktif olarak derslere katılımı sağlanmakta ve karar verme yetenekleri gelişmektedir. Özellikle muhasebe meslek etiği eğitimi açısından ve öğrencilerin uygulamada karşılaştıkları etiksel ikilemler karşısında karar verme yeteneklerini grup bilinciyle destekleyerek sahip olmalarını sağlamaktadır (Uçma, 2007: 64).

2.4.2.3. Rol Yapma Tekniği – Drama

Rol yapma tekniği, öğrencilerin gerçek ve hayali karakterler yerine geçmelerini sağlayarak, özellikle kendi davranışlarının diğerlerini nasıl etkilediğini anlamalarını sağlamayı amaçlamaktadır. Öğrencinin iyi rol yapabilmesi için yaratıcı düşünce önemlidir. Rol yapma, sosyo-drama olarak da adlandırılır. Sosyo-drama, öğrencilere, insan ilişkileri konusunda daha çok bilgi, beceri ve anlayış kazandırmayı öngören ve oyun (drama) tekniklerinden yararlanma temeline dayalı deneysel bir eğitim tekniğidir (Subaşı ve Erol Fidan, 2015a: 70).

Bu yöntem, muhasebe etik eğitiminde kullanılırken öğrencilerden, etik duyarlılık düzeylerinin ortaya çıkarılması için verilen senaryolarda yer alan kişilerin yerine kendilerini koymaları istenmekte ve böylece alınan kararlarla etiksel yargı analizleri yapılabilmektedir. Bu teknikte de birlikte öğrenme tekniğinde olduğu gibi öğrencilerin aktif durumda dersin sorumluluğunu üstlendikleri görülmektedir (Soylu, 2010: 73).

2.4.2.4. Video Sunumları Tekniği

Video sunumları tekniği, Mintz'e göre (1996: 836-837), iki yönlü olarak kullanılabilir. Birincisi ğrencilerin etiksel ikilemler altında kaldıklarında bireysel cevaplarının aslında öğrencilere seyrettirilen muhasebede etik videosuyla daha değişik bir boyut kazandığı ortaya çıktığından seyrettirilen videoların öğrencilerin etiksel değerlerinin şekillenmesinde rol oynamaktadır. İkincisi ise videoların içinde yer alan örnek olaylarda öğrencilerin rol almaları sağlanmakta ve öğrencilerin bire bir bu olayın içine girmeleri sağlanmaktadır. Böylelikle ğrenciler etiksel ikilemleri yaşayarak öğrenmektedirler.

Bu yöntem, muhasebe etik eğitiminde kullanılırken öğrencilerden, etik duyarlılık düzeylerinin ortaya çıkarılması için verilen senaryolarda yer alan kişilerin yerine kendilerini koymaları istenmekte ve böylece alınan kararlarla etiksel yargı analizleri yapılabilir. Bu teknikte de birlikte öğrenme tekniğinde olduğu gibi öğrencilerin aktif durumda dersin sorumluluğunu üstlendikleri görülmektedir (Uçma, 2007: 65).

2.5. TÜRKİYE'DE MUHASEBE MESLEK ETİĞİ EĞİTİMİ

Ülkemizde, muhasebe eğitimine meslek etiği konusunda bilincin yaratılması ve küresel bir bakış açısı kazandırılması görevi niversiteler, meslek odaları ve TÜRMOB'a düşmektedir. Muhasebe eğitimi programlarının standartlarının belirlenmesi açısından bu bilinç gz önünde bulundurulmalıdır. Muhasebe meslek mensuplarının sadece mesleki eğitimle elde ettikleri bilgi ile kalmamaları aynı zamanda meslek etiği konusunda da kendilerini geliştirmeleri gerekmektedir. Meslek etiği konusunda çelişkiye düşülen yerlerde bu bulanıklığı giderilecek için önce üniversitelerde daha sonra da meslek mensuplarının bağlı oldukları odalarda düzenlenecek eğitim programlarıyla hem çelişkiler giderilecek hem de meslek mensuplarının etik değerleri biçimlendirilmiş olacaktır (Soylu, 2010: 66).

2.5.1. Türkiye’de Muhasebe Etiği Eğitimi İçeriği

Meslek ahlakının, ekonomik kalkınma çabalarını güdüleyici yöndeki etkileri araştırmacıların, işletmelerin ve muhasebe meslek örgütünün bu konuya önem vermelerini tetiklemiştir. Özellikle Türkiye’nin küreselleşme süreci içindeki Avrupa Birliği’ne üyelik yönündeki girişimi, gelişmiş ülkelerdeki meslek ahlakı ile ilgili yaklaşımları ve uygulamaları temel alarak bunları pratiğe taşıması zorunluluğunu gündeme getirmiştir. Diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de muhasebede etik eğitimi araştırma açısından gelişmekte olan bir alandır. Türkiye’de birçok üniversitenin etiği ders programlarına dâhil etmesine rağmen, sadece birkaç üniversite, muhasebe etiğini ders programlarına almışlardır. Bu dersin programlara dâhil edilmiş olması, muhasebe öğrencilerinin bu dersi seçecekleri anlamına gelmemektedir. Ayrıca Türkiye’deki işletme okullarında ders programına ilişkin herhangi bir standardizasyon getirilmemiştir. Genel olarak öğretim elemanlarının ilgilendikleri konulara ve geleneksel derslere yer verilmektedir (Altuk, 2006: 46).

2.5.2. Türkiye’de Muhasebe Etiği Eğitimi Etkileyen Kurum Ve Kuruluşlar

2.5.2.1. 3568 Sayılı Kanunu’nun Muhasebe Meslek Etiğine Katkısı

03.01.1990 tarihli Resmi Gazete’ de Serbest Muhasebeci, Serbest Muhasebeci Mali Müşavir ve Yeminli Mali Müşavirlerin Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğinin İkinci Bölümünde Meslek Mensuplarının Çalışma Usul ve Esasları yer almakta olup, meslekle ilgili genel mesleki standartlar şöyle sıralanmıştır (Resmi Gazete, 1990: Sayı: 20391):

- Mesleki Unvan ve Yeterlilik,
- Mesleki Eğitim ve Bilgi,
- Dürüstlük, Güvenilirlik ve Tarafsızlık,
- Sır Saklama,
- Sorumluluk,
 - ❖ Sosyal Sorumluluk

- ❖ İşletme Sahip ve Yöneticilerine Karşı
- ❖ Meslektaşlara Karşı Sorumluluk
- Bağımsızlık,
- Haksız Rekabet.

Bu yönetmeliğin adı “Serbest Muhasebeci, Serbest Muhasebeci Mali Müşavir ve Yeminli Mali Müşavirlerin Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik” iken 22/05/2015 tarihli ve 29363 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanan “Serbest Muhasebeci, Serbest Muhasebeci Mali Müşavir ve Yeminli Mali Müşavirlerin Çalışma usul ve Esasları Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik” haline dönüştüğünden Yönetmeliğin adı değişikliğe uğramıştır (Resmi Gazete, 2015: Sayı: 29363).

Mecburi meslek kararı ile belirlenen meslek etik kuralları Serbest Muhasebecileri, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirleri ve Yeminli Mali Müşavirleri ve muhasebe meslek şirketlerini içine almakla birlikte 3568 Sayılı Kanun’a göre mesleki kurallar meslek mensuplarının uyması gereken kurallar olarak düzenlendiğinden; yapılan düzenlemeler hem oldukça genel hem de yetersiz kalmıştır (Subaşı ve Erol Fidan, 2015a: 75).

2.5.2.2. Maliye Bakanlığı’nın Muhasebe Meslek Etiğine Katkısı

1992 tarihinde Maliye Bakanlığı tarafından 1 Sıra No’lu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği (MSUGT) ile 12 temel muhasebe kavramları açıklanmıştır. Bu kavramlardan sosyal sorumluluk kavramı, tarafsızlık ve belgelendirme kavramı, tutarlılık kavramı ve tam açıklama kavramı, özün önceliği kavramı MSUGT göre muhasebe mesleğinde etik ile ilgili düzenlemelerdendir. Birinci kavram olan “sosyal sorumluluk kavramı” diğer kavramlara göre etik ile bire bir ilişkili bir kavram olup, etik kurallarına uyumu zorunlu kılmaktadır. Bu kavramı diğer tüm kavram ve ilkelerin uygulanışlarındaki etkinliği doğrudan etkilemektedir sosyal sorumluluk kavramı meslek mensubunun üstlendiği sorumluluğu yerine getirmesini, muhasebenin kapsamını, anlamını ve amacını ifade etmektedir (Subaşı ve Erol Fidan, 2015a: 75).

2.5.2.3. Sermaye Piyasası Kurulu’nun Muhasebe Meslek Etiğine Katkısı

Sermaye Piyasası Kurulu yayınlamış olduğu Seri XI 1 No’lu Tebliğinde, muhasebenin temel kavramları, muhasebe politikaları ve bu politikaların uygulanmasına ilişkin kurallar ile mali tabloların düzenlenmesine ilişkin ilkeler belirlenmiştir. Aynı tebliğin 3 No’lu bölümünde mali tablolardaki şekil ve esaslar sıralanmış ve mali tabloların işletmelerin varlıklarını, kaynaklarını, mali durumunu ve kar zararını gereği ve doğruyu yansıtacak bir biçimde hazırlanması gerektiği ele alınmıştır. SPK’ nın yayınladığı XI 16 No’lu bir diğeri Tebliğde de sermaye piyasasında bağımsız denetime ilişkin standart, ilke ve esasları belirlemekte olup, büyük ölçüde ‘Genel Kabul Görmüş Denetim Standartlarına’ paralel düzenlemeler içermektedir. Bu ilke ve esaslar genel mesleki standartlar altında düzenlenmiştir. Tebliğ’de yer alan bu düzenlemeler şöyle sıralanabilir (Soylu, 2010: 49-50):

- Mesleki Yeterlilik İlkesi (madde 7),
- Mesleki Yeterliliğin Sağlanması ve Geliştirilmesi (madde 8),
- Hizmet İçi Eğitim ve Refakat Çalışmasının Yapılması (madde 9),
- Bağımsızlık İlkesi (madde 10),
- Bağımsızlığı Ortadan Kaldıran Durumlar (madde 11),
- Mesleki Özen ve Titizlik (madde 12),
- Ticaret ve Mesleğe Aykırı Faaliyet Yasağı (madde 13),
- Reklâm Yasağı (madde 14),
- Sır Saklama Yükümlülüğü (madde 15),
- Haksız Rekabet (madde 16).

2.5.2.4. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu’nun Muhasebe Meslek Etiğine Katkısı

Bankalar Kanunu kapsamındaki bankaların ve özel finans kurumlarının mali tablolarının bağımsız denetime tabi tutulması, BDDK tarafından yayımlanan Bağımsız Denetim İlkelerine İlişkin Yönetmelik çerçevesinde ele alınmıştır. Söz konusu yönetmeliğin birinci bölümü genel hükümleri kapsarken, ikinci bölümde bağımsız denetimin tanımı ve türleri, bağımsızlık, mesleki özen ve titizlik, bağımsız denetimde

kalite kontrol ilkeleri, önemlilik, hata ve suiistimal, tarafların sorumlulukları gibi temel kavramlar ele alınmıştır. 2 Nisan 2015 tarihli Resmi Gazete’ de yayımlanan Bankaların Bağımsız Denetimi Hakkında Yönetmelik Madde 14’te meslekle ilgili idari tedbirler yenilenmiştir (Resmi Gazete, 2015: Sayı 29314).

2.5.2.5. Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Müşavirler Odaları Birliği’nin Muhasebe Meslek Etiğine Katkısı

Türkiye’de muhasebe mesleği ile ilgili kuruluşlar içinde muhasebe meslek etiği açısından en önemli gelişme TÜRMOB tarafından gerçekleştirilendir. Bu da TÜRMOB’ un meslek etiğine ve meslek etiği kurallarının denetimine verildiği önemi göstermektedir. Ulusal mevzuat içerisinde farklı düzenlemeler olmasına rağmen mesleki etik kurallarını düzenlemek ve bunları uygulamaya koymak TÜRMOB’ un görevleri arasında yer almıştır. TÜRMOB, 03.01.1990 tarih ve 20391 sayılı Resmi Gazete’ de SM, SMMM ve YMM Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmenlik yayınlamıştır. Bu yönetmelikte etik ile ilgili bazı hükümlere yer verilmiştir. Ancak etikle ilgili özel düzenleme TÜRMOB tarafından 2001 yılında Meslek Ahlakı Kuralları ile İlgili Mecburi Meslek Kararı olarak yayımlamıştır. TÜRMOB bu yönetmenlikle mecburi meslek kararlarını yayımlayarak etik kurallarının oluşturmasından öncülük yapmıştır (Subaşı ve Erol Fidan, 2015a: 77).

TÜRMOB tarafından açıklanan “Serbest Muhasebeci ve Serbest Muhasebeci Mali Müşavir ve Yeminli Mali Müşavir Meslek Ahlak Kuralları İle İlgili Mecburi Meslek Kararı”, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirlerin uymaları gereken mesleki ahlak kurallarını düzenlemektedir. Bu yönetmeliğin ikinci bölümünde “Genel Mesleki Standartlar” başlığı altında etik kurallarını belirtmiştir (Resmi Gazete, 2001:Sayı 24557):

“Bu mecburi meslek kararının amacı, yasal gerekleri aşan ölçüde meslek mensuplarının kendilerini kontrol etmeleri amacıyla moral ilkeler sistemini, toplum, müşteriler ve diğer meslek mensuplarıyla ilişkilerde uyulması gereken ve yerine getirilmesi gereken kuralları içerir.”

09.10.2007 tarih ve 26675 sayılı Resmi Gazete’ de SM, SMMM ve YMM’lerin Mesleki Faaliyetlerinde Uyacakları Etik İlkeleri Hakkında Yönetmeliğin birinci maddesinde yönetmeliğin amacı; “tüm üyeleri en üst derecede mesleki bilgiye sahip,

sosyal sorumluluk bilinci olan, etik değerlere bağlı, rekabet anlayışı daha kaliteli hizmet sunumu biçiminde oluşmuş, güveniler ve saygın bir meslek mensupları kitlesi oluşturmak hedefine ulaşmak için muhasebe meslek mensuplarının mesleki ilişkilerde uymaları gereken asgari etik ilkelerini belirlemektir” şeklinde belirtilmiştir. Bu yönetmenlikte etik ilkeleri üç bölümde ele alınmıştır (Resmi Gazete, 2007: Sayı:26675):

- Birinci bölümde; tüm meslek mensuplarının uyması gereken temel etik ilkelerini ve bu ilkelerin uygulanması için gerekli kavramsal çerçeve sunulmaktadır.
- İkinci bölümde; bağımsız çalışan meslek mensuplarının uyacakları etik ilkeleri içermektedir.
- Üçüncü bölümde; bağımlı çalışan meslek mensuplarının uyacakları etik ilkeleri içermektedir.

TÜRMÖB 27 Mart 2014’te 28954 Sayılı Resmi Gazete ile Muhasebe Meslek Mensuplarının Etik Eğitimi ve Etik Sözleşme Yapılması Hakkında Tebliğ yayınlamıştır. Tebliğ’in yayınlanma amacı olarak; etik öğrenme yönünde isteklilik yaratarak, etik eğitimi ve etik davranış gelişimini sağlamak ve meslek mensupları ile bağlı oldukları meslek odaları arasında etik sözleşmesi imzalanmasının sağlanması için sözleşme öncesinde meslek mensuplarının tabi olacakları etik eğitim usul ve esaslarını belirlemektir şeklinde belirtilmiştir (Resmi Gazete, 2014: Sayı 28954).

Tebliğ’de verilecek eğitimlerin teorik ve uygulamalı olarak iki aşamada yürütüleceği ve öncelikle teorik eğitimlerin uzaktan eğitim yöntemi ile verilmesinden sonra uygulamalı eğitimlerin odalar kanalı ile yüz yüze yapılması gerektiği karara bağlanmıştır.

Uzaktan ve yüz yüze verilecek olan etik eğitim konuları 4 başlık şeklinde Tebliğ Madde 6’da şöyle sıralanmıştır (Resmi Gazete, 2014: Sayı 28954):

a) Etik bilgisi

- 1) Muhasebede etik beklentiler ve tehditler,
- 2) Muhasebe skandalları ve itibar ile güvenin yeniden kurulmasının önemi
- 3) Etik teoriler,
- 4) Ahlaki gelişim teorisi,
- 5) Muhasebede ahlaki düşünce geliştirme.

b) Etik duyarlılık

- 1) Mesleki nitelikler,
- 2) Muhasebede Etik Standartlar ve ahlaki davranış kuralları,
- 3) Meslek mensubunun mesleğe olan sorumluluğu,
- 4) Meslek mensubunun müşteriye olan sorumluluğu,
- 5) Meslek mensubunun kamuya olan sorumluluğu,
- 6) Disiplin suçları.

c) Etik karar verme

- 1) Etik karar verme modelleri,
- 2) Muhasebede etik sorunlar,
- 3) İlke bazlı yaklaşım ve mesleki yargı,
- 4) Denetçinin bağımsızlığı,
- 5) Gerçeğe uygun finansal raporlamanın önemi ve kazançların yönetimi,
- 6) İşletmelerde sosyal sorumluluk muhasebesi ve sosyal raporlama,
- 7) İşyeri etiği,
- 8) Kültürlerarası etik,
- 9) İşletmelerde etik ortam ve kurumsal yönetişimin önemi,
- 10) Muhbirlik politikası.

d) Etik davranış

1) Muhasebede etik ile ilgili örnek olay çalışmaları: Gerçek yaşamdan olaylar ele alınarak etik problemlerin ortaya konması, ihlal edilen etik standartların belirlenmesi, ahlaki düşünce süreci ve karar verme modellerinin tartışılması.

Tebliğ'in 7. Maddesi'nde etik eğitimleri için nasıl başvuru yapılacağı, süresi ve tamamlanması konuları yer almaktadır. Uzaktan eğitimler için internet üzerinden başvuran katılımcıların eğitimleri iki haftada yirmi saat olarak yapılacağı belirtilmiştir. Yüz yüze eğitimlerin de uzaktan eğitim tamamlandıktan sonra verilen belgenin bağlı bulunulan Odaya verilmesi yoluyla başlayacağı, iki gün içinde altı saatlik eğitimle verileceği ve başarılı olanlara etik eğitimini tamamlama belgesi verileceğini bildirmektedir.

Tebliğ'in 8.Maddesi'nde etik eğitimlerinin sorumluları olarak uzaktan eğitim faaliyetlerinde TÜRMOB Etik Komitesi ve TESMER'in, yüz yüze eğitim faaliyetlerinde ise kayıtlı olunan Odaların sorumlu olduğu belirtilmiştir. Eğitimi başarı ile tamamlayan katılımcılarla muhasebe meslek etiği sözleşmesi imzalanacağı Madde

10'da açıklanmıştır. Ayrıca meslek mensubunun 3568 sayılı Kanun ve bu Kanunla ilgili yönetmelik, tebliğ, genelge ve mecburi meslek kararlarına uyumsuz tutum ve davranışlarda bulunduğu disiplin kurulunca tespit edildiği durumda Oda yönetim kurullarınca tek taraflı olarak bu sözleşmenin fes edileceği Madde 13'te açıklanmıştır (Subaşı ve Erol Fidan, 2015a: 80).

Mesleki etik, meslek mensuplarına, kişisel eğilimlerinden ziyade meslek kuruluşlarınca belirlenmiş kurallar çerçevesinde davranmaya yönlendiren, zorlayan ilkeler bütünüdür. Meslek etiği, mesleğin icrasında toplum yararının gözetilmesini ön plana çıkarır. Böylece dünyanın her yerinde mesleği icra edenlerin ortak davranış kurallarına uymasını sağlar. Sermaye piyasalarını etkileyen finansal raporları hazırlayan ve denetleyen muhasebe meslek mensubunun sosyal sorumluluk gereği tarafsız davranması gerekmektedir.

Muhasebe meslek mensubuna güven duymak için aranan iki temel nitelik, muhasebenin uzmanlık boyutu ile doğruyu yanlıştan ayırmak ve doğruyu yansıtmak anlamındaki etik boyutudur. Bu yüzden muhasebe meslek mensuplarına güven duyulabilmesinin ön koşulu, bilgi ve becerilerinin yanında etik değerlere sahip olmaları ve sorumluluk taşımalarıdır. Muhasebecilerin etik sorumlulukla davranmalarının ön şartı, toplumun haklarının farkına varmaları ve yapmış oldukları işin önemini kavramaları olduğundan, özellikle meslek edindirme sürecinde geleceğin muhasebecilerine teknik bilgiler yanında, yaptıkları işin etik boyutu anlatılmalıdır (Yüksel, 2001:237).

Bu zorunluluk gereği muhasebe meslek kuruluşları mesleki etiğin önemi üzerinde durmuş meslek mensupları için etik standartlar yayınlamıştır. Muhasebecilerden, sosyal sorumluluk içinde kamu yararını gözeterek, dürüst, tarafsız ve bağımsız bir biçimde gerekli mesleki hassasiyeti göstererek özenli çalışması beklenmektedir. Muhasebe etiğine göre muhasebe meslek mensupları, faaliyetlerini sürdürmesi sırasında meslek örgütleri tarafından kabul edilen standartlara, Genel Kabul Görmüş Muhasebe Kavram ve İlkelerine uygun davranmalıdır. Bu çerçevede IFAC özellikle muhasebe öğrencilerinin ve meslek mensuplarının mesleki bilgilerinin, değerlerinin, becerilerinin yanında etik kurallarının geliştirilmesi üzerine de odaklanmıştır. TÜRMOB da bir IFAC üyesi olarak meslek mensuplarına IFAC tarafından gerçekleştirilen çalışmaları ülkemizde uygulamaya çalışmaktadır.

2.6.2.6. Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu’nun Muhasebe Meslek Etiğine Katkısı

Kamu gözetimi, genel olarak bağımsız denetim faaliyetlerinin mevcut yasal düzenlemelere uygunluğunun ve bu faaliyetlerin standartlara uygun olarak yürütölüp yürütölmediğinin, meslekten bağımsız, kamu yararını ön planda tutan bir kurum tarafından çeşitli uygulamalarla kontrol edilmesi olarak tanımlanabilir.

Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) kamu gözetimi alanında uluslararası gelişmeleri gereği olarak yeni Türk Ticaret Kanunu uyarınca öngörölün bağımsız denetim alanını düzenlemek üzere 660 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile 2.11.2011 tarihinde kurulmuş, Başbakanlıkla ilişkili idari özerkliğe sahip bir Üst Kurul’dur. KGK’ nın temel amacı, yatırımcıların çıkarlarını ve denetim raporlarını doğru ve bağımsız olarak hazırlanmasına ilişkin kamu yararını korumak ile doğru, güvenilir ve karşılaştırılabilir finansal bilginin sunumunu sağlamaktır. Ayrıca Bağımsız Denetçiler ve Bağımsız Denetim Kuruluşlarını da yetkilendirdiği söylenebilir (KGK, 2016a).

Bağımsız Denetim ise Bir işletmenin finansal tablolarının ve diğler finansal bilgilerinin, finansal raporlama standartlarına uygunluğu ve doğruluğu hususunda, gerekli bağımsız denetim teknikleri uygulanarak denetlenmesi ve değlerlendirilerek bir rapora bağlanmasıdır. Bağımsız Denetim görevi, bağımsız denetçiler ve bağımsız denetim kuruluşları tarafından yürütölmemektedir. Bağımsız denetçiler; yeminli mali müşavirlik ya da serbest muhasebeci mali müşavirlik ruhsatını almış meslek mensupları arasından KGK tarafından yetkilendirilen kişilerdir. Bağımsız denetim kuruluşları ise; Kurumdan bağımsız denetim alanında faaliyette bulunma yetkisi alan şirketlerdir.

KGK tarafından 5176 Sayılı Kanun’a dayanılarak hazırlanan ve 13.04.2005 tarihinde yürürlüğe giren Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri İle Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin 29. Maddesi gereğince kurum ve kuruluşlarda etik kültürünü yerleştirmek ve geliştirmek, personelin etik davranış ilkeleri konusunda karşılaştıkları sorunlarla ilgili olarak tavsiyelerde ve yönlendirmelerde bulunmak ve etik uygulamaları değlerlendirmek üzere, Başkanlığımızca idari görevliler arasından aşğıdaki personelden Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu

Başkanlığı Etik Komisyonu oluşturulmuştur. Komisyon'un görevleri şöyle belirtilmiştir (KGK, 2016b):

- Etik kültürünü yerleştirmek ve geliştirmek.
- Personelin etik davranış ilkeleri konusunda karşılaştıkları sorunlarla ilgili olarak tavsiyelerde ve yönlendirmelerde bulunmak.
- Etik uygulamaları değerlendirmek.

KGK' nın görevleri arasında bağımsız denetim alanında kamu gözetimi yapmak ve böylece bağımsız denetimde uygulama birliği, gerekli güveni ve kaliteyi sağlamak başlıca görevleri arasındadır. Ayrıca uluslararası Denetim Standartları ile uyumlu Türkiye Denetim Standartlarını oluşturmak yayımlamak da görevleri arasında yer almaktadır. Bağımsız Denetçiler İçin Etik Kurallar Standardı iki kısımdan oluşmaktadır:

1: Kısım A: Etik Kuralların Genel Uygulaması

2: Kısım B: Bağımsız Denetçiler

Etik Kuralların Genel Uygulaması Kısımı altı bölümden oluşmaktadır (KGK, 2016c: 1):

- Bölüm 100: Giriş ve Temel İlkeler
- Bölüm 110: Dürüstlük
- Bölüm 120: Tarafsızlık
- Bölüm 130: Mesleki Yeterlilik ve Özen
- Bölüm 140: Sır Saklama
- Bölüm 150: Mesleğe Uygun Davranış

Bölüm 100'de denetçilik mesleğinin ayırt edici özelliklerinden biri, kamu yararına hareket etme sorumluluğunu kabul etmesidir demektir. Bir denetçinin sorumluluğu yalnızca müşterisinin ihtiyaçlarını karşılamak değildir. Denetçi, kamu yararı doğrultusunda hareket ederken Bağımsız Denetçiler İçin Etik Kuralları gözetir ve bu Kurallara uygunluk sağlar denmektedir. Kısım A denetçiler için mesleki etiğin temel ilkelerini belirlemekte ve denetçinin aşağıdaki hususları yerine getirmesi için uygulaması gereken kavramsal çerçeveyi sunmaktadır (KGK, 2016c: 2):

- Temel ilkelere uyumu engelleyen tehditleri belirlemek,

- Belirlenen tehditlerin ciddiyetini değerlendirmek,
- Gerektiğinde tehditleri ortadan kaldırmak veya kabul edilebilir bir düzeye indirmek için alınan önlemleri uygulamak.

Kısım B’de kavramsal çerçevenin hangi durumlarda nasıl uygulanması gerektiği açıklanmıştır. Temel ilkelere uyumu engelleyen tehditlere karşı alınabilecek önlemlere ilişkin örnekler verilmiştir. Tehditlere karşı alınabilecek herhangi bir önlem olmadığı zamanlarda bu tür tehditlerin daha oluşmadan önlenmesi için gerekli uygulamalar örneklendirilmiştir (KGK, 2016c: 2).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MUHASEBE DERSİ ALAN LİSANS ÖĞRENCİLERİNDE ETİK KARAR ALMA DAVRANIŞLARI: BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

Bu bölümde üniversite öğrencilerinin etik kararlarını hangi etik felsefelerle ilişkilendirdiklerini ve etik kararlarında demografik özelliklerinin yanında, okudukları bölüm, devam ettikleri sınıf ve muhasebe derslerinde etik konusu işlenmiş olup olmalarının etkisini, kurgusal senaryolar üzerinden araştırılmıştır.

3.1. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Etik konusunun muhasebe alanında önem kazanmasıyla birlikte, hem lisans düzeyinde eğitim gören öğrencilere etkisi, hem muhasebe meslek mensuplarının etik konusundaki görüşleri, hem de iş hayatında ki etkilerinin araştırıldığı söylenebilir. Yapılan birçok araştırmada özellikle demografik özelliklerin etik algılamasına etkileri ve etik dışı davranmaya yönelten etkenlerin belirlenmesi üzerinde durulmuştur. Aşağıda öğrencilerin etik algılarının değerlendirildiği ve muhasebe alanında yapılmış etik çalışmalara yer verilmiştir.

Ceylan ve Terzi (2016), Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi son sınıf İşletme, İktisat ve Kamu bölümü öğrencileri üzerinde yapmış olduğu çalışmada muhasebe eğitimi alan öğrencilerin etik algılarını ölçmüştür. Yapılan araştırma sonuçlarına bakıldığında bayan öğrencilerin doğruluk, dürüstlük, tarafsızlık gibi konularda meslek etiğine daha duyarlı oldukları görülmüştür. Aynı şekilde genel olarak eğitim hayatı boyunca etik eğitimi alan öğrencilerin mesleki davranış ilkelerine daha duyarlı oldukları belirlenmiştir. Buna karşın öğrencilerin yaş, ikamet yerleri ve gelir düzeyi gibi değişkenlerde istatistiksel açıdan önemli fark olmadığı bulunan sonuçlar arasındadır. Yapılan birçok araştırma şunu göstermektedir ki lisans ve yüksek lisans düzeyinde verilen eğitimlerde muhasebe meslek etiği ile ilgili derslerin yeterli şekilde müfredatta yer almadığı görülmektedir.

Gülmez vd. (2016), çalışmalarında ön lisans ve lisans düzeyinde muhasebe eğitimi alan üniversite öğrencilerinin meslek etiği algılamaları ve meslek etiğine bakış açılarının incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın evrenini Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi oluşturmaktadır. Araştırma bulgularına göre, meslek etiği ve etik ilkelere bağlılık konusunda bayan öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha duyarlı olduğu, meslek etiği dersinin ilgili bölüm müfredatlarında yer almasının faydalı olacağı, etik eğitimi ile etik ilkelere bağlılığın artacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Sheehan ve Schmidt (2015), çalışmalarında, iş dünyasındaki ahlaki başarısızlıkların ve birçok kişinin işletme okullarında etik eğitimin etkinliğinin bu durum üzerindeki etkisini sorgulamaya yönelttiğini belirtmişlerdir. Yazarlar, bazı akademisyenler muhasebe öğrencilerine etik davranmaya yön vermeye çalışmanın öğrencilerin muhasebe profesyonel yaşantılarına minimum etki ettiğini savunduklarını belirtmektedir. Bu nedenle bu çalışmada muhasebe öğrencilerine ahlaki davranış üzerine eğitmek yerine, muhasebe öğrencilerinden değerlerini açıklığa kavuşturmalarını ve sonra kendi davranış kurallarını yazmaları istenmiştir. Bu egzersiz, lisans ve yüksek lisans muhasebe öğrencilerine Etik davranış ve değerlerin önemini anlamalarını sağlayacaktır. 110 öğrenci üzerinde yapılan bu çalışmada % 97 oranda öğrencinin bu egzersizi diğer üniversitelerde de önerebileceğini belirtmiştir. Subaşı ve Erol Fidan (2015a), çalışmalarında muhasebe meslek etiğine yönelik yapılan düzenlemeler sonrasında meslek etiğinin muhasebe meslek mensubu adayları tarafından nasıl algılandığını tespit etmeye çalışmak amacıyla 1058 stajyer üzerinde gerçekleştirdikleri anket sonucunda stajyerlerin etik algılarının yaşlarına, etik dersi almış olmalarına, stajlarının kaçınıcı yılında olduklarına, stajları süresince etik dışı durumlarla karşılaşmış olmalarına göre aralarında istatistiki anlamlı farklılıklar olduğunu tespit ettiklerini belirtmişlerdir.

Subaşı ve Erol Fidan (2015b), çalışmalarında IFAC'ın yayınlamış olduğu uluslararası muhasebe eğitim standartlarından “IES 4: Mesleki Değerler, Etik ve Davranışlar” standardı ele alınmış ve hazırladıkları anket aracılığı ile Türkiye’de muhasebe meslek mensubu olabilmek için staj yapan meslek mensubu adaylarına muhasebe etik eğitimi hakkındaki görüşleri sorulmuştur. Adayların eğitim hayatları boyunca etik ile ilgili herhangi bir eğitim alıp almamalarına, stajları süresince meslek ahlakına aykırı olaylarla karşılaşp karşılaşmamalarına ve eğitim durumlarına göre

istatistiki olarak anlamlı farklılıklar olan noktalar tespit edilmiştir. Etik eğitimi ile ilgili olarak temel kavramlara ağırlıklı yer verilmekle birlikte, çıkar çatışmaları ve çözüm yolları ile ilgili konulara daha az değinildiği ortaya çıkmıştır. Adayların etik eğitimi ile ilgili konuların daha çok gerçek vak'a çalışmaları şeklinde işlenmesi gerektiğini belirttikleri tespit edilmiştir. Adayların sadece % 37'sinin mesleki etik kuralları hakkında etigim aldığını belirttiği görülmüş, bu da mesleki etik eğitiminin yetersiz verildiği ya da yeterince verilmediğinin göstergesi olduğu belirtilmiştir. Adayların mesleki etik eğitimi alma yolları sorulduğunda en fazla TÜRMOB, TESMER vb. yayınları okuyarak "etik" hakkında bilgi sahibi olduklarını belirttikleri görülmüştür. İkinci sırada lisans eğitimleri sırasında etik eğitimi aldıkları belirtilmiştir. Muhasebe meslek etiği eğitiminin kişisel olarak geliştirilmeye çalışıldığı, üniversite eğitimleri sırasında yeterli bir etik eğitimi verilmediği öne sürmüşlerdir.

Daştan vd. (2015), çalışmalarında Karadeniz Teknik Üniversite-İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, işletme-maliye ve iktisat bölümleri, dördüncü sınıf öğrencileri üzerinde, etik, etik iklim, etik karar ve muhasebe meslek etiği eğitimi konularında farkındalık düzeylerini tespit etmektedir. Yapılan araştırma sonucunda, alınan muhasebe eğitiminin kalite düzeyinin, mesleki faaliyetlerde etik tutum ve davranışların belirleyici bir konumda olduğu, ayrıca kişisel çıkarların ön planda tutulmasının etik dışı davranışlara sebep olacağı tespit edilmiştir. Ayrıca cinsiyet, öğrenim görülen bölüm ve gelecekte muhasebe mesleğini tercih etme değişkenleri açısından etik değerlere bakışta farklılıklar olduğu tespit etmişlerdir.

Kızıl vd. (2015), bu çalışmalarında muhasebe etiği kapsamında Yalova ilinde ikamet eden muhasebe meslek mensuplarının muhasebeye olan etik algı düzeyini ve meslek etiğine olan bakış açılarının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Yapılan anket sonucunda, muhasebe meslek mensuplarının genel olarak etik ve meslek etiği kavramlarına duyarsız kalmadıkları görülmüştür. Ayrıca meslek mensuplarının kendilerini bu konularda geliştirmeye arzulu bir davranış sergiledikleri belirlenmiştir. Genel olarak birçok noktada etik kurallara uyulduğu, ancak bir takım spesifik konularda etik kurallara uygun hareket edilmediği tespit etmişlerdir.

Uyar vd. (2015), yapmış oldukları araştırmalarında, ALTSO Meslek Yüksekokulu muhasebe ve vergi uygulamaları programı birinci ve ikinci sınıf

öğrencilerinin muhasebe meslek etiğine karşı olan algılarını ölçmek ve meslek etiği dersi alan öğrencilerle almayanlar arasındaki etik algısı farklılığı araştırmaktır. Yapılan bu çalışmadan çıkarılan sonuçlarda, muhasebe mesleği adaylarının genel olarak muhasebe meslek mensuplarının etik davranışlarıyla ilgili olumsuz bir algıya sahip oldukları gözlenmiştir. Ayrıca öğrencilerin etik konusunda alınacak her türlü eğitim konusunda olumlu bir algıya sahip oldukları belirtilmiştir.

Alkan (2015), yaptığı çalışmada Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Programı öğrencilerinin etik değerlerini bazı değişkenlere göre belirlemeye çalışmıştır. Araştırmaya 724 öğrenci katılmış ve anket yöntemiyle algı düzeyleri belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre bayan öğrencilerin etik algılarının erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca yaş faktörü etik algısını etkilerken öğrenim gördükleri sınıf öğrencilerin etik algısını etkilememektedir. Çalışmada bulunan başlıca farklılıklardan biri gelir düzeyi olarak yansımaktadır. Bu farklılıktan ilginç bir sonuç ortaya çıkmıştır. Ailelerin gelir düzeyi arttıkça etik algısının azaldığını belirtmişlerdir.

Yılmaz vd. (2015), araştırmalarında TÜRMOB etik yönetmeliğinin nasıl algılandığını ve genel etik değerler konusunda görüşlerin incelenmesi amacıyla Samsun'da faaliyet gösteren muhasebe meslek mensupları üzerinde bir çalışma yapmışlardır. Yapılan araştırma sonucunda, katılımcıların kıdem durumuna göre dürüstlük, tarafsızlık, mesleki yeterlilik ve özen, gizlilik ve mesleki davranış boyutunda anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Fakat etik algısı boyutunda bakıldığında mesleki kıdem durumuna göre alt ölçek puan ortalamalarının anlamlı farklılık gösterdiği ve üst kıdemli meslek mensuplarının alt kıdemli meslek mensuplarına göre etik algılarının daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir.

Akyatan ve Kutluk (2015), çalışmalarında Akdeniz Üniversitesi İşletme ve Maliye bölümlerinde okuyan birinci ve dördüncü sınıf öğrencilerinin etik kararlarında demografik özellikler, okudukları bölüm, devam ettikleri sınıf ve muhasebe dersi almış olmalarının etkisi araştırılmıştır. Araştırmadan çıkarılan sonuçlara göre, kız öğrencilerin etik yargıları daha güçlü çıkmıştır. Ayrıca işletme öğrencileri, maliye bölümü öğrencilerine göre daha esnek etik değerlere ve muhasebe etiği dersi almış öğrenciler, almamış olan öğrencilere göre daha güçlü etik yargılara sahip oldukları görülmüştür.

Yapılan bu araştırmadan çıkarılan sonuçlar doğrultusunda öğrencilerin muhasebe etiği dersi almalarının faydalı olacağı kanısına varmışlar.

Erol Fidan ve Subaşı (2014), çalışmalarında muhasebe meslek etiğine yönelik yapılan düzenlemeler sonrasında meslek etiğinin muhasebe meslek mensubu adayları tarafından algılanma düzeyini belirlemek amacıyla İstanbul ilinde 857 stajyere uygulanan anket sonucunda adayların yaklaşık yarısından fazlası mesleki etik kuralları hakkında hiç eğitim almadıklarını bildirmişlerdir. Eğitim aldığını bildirenler, daha çok meslek kuruluşlarının yayınlarından faydalanarak veya stajları sırasında eğitim aldıklarını belirtmişlerdir. Adayların yaklaşık dörtte biri stajları süresinde mesleki etik kurallarına aykırı davranışlar gözlemlediklerini belirtmişlerdir. Adaylara göre muhasebe meslek mensuplarını etik kurallarına aykırı davranışlara yönelten sebeplerin başında müşteriyi kaçırmamak düşüncesi ve daha çok para kazanma isteği olduğu belirtilmekle birlikte, meslek mensubunu etik dışı davranışlara yönelten sebeplerin içinde dini faktörlerin ve siyasal eğilimlerin etkisinin olmayacağını da belirtmişlerdir. Yapılan analizlerde adayların eğitim durumları ve cinsiyetleri ile etik kuralları hakkında daha önce eğitim almış olup olmamalarına göre istatistiki olarak anlamlı farklılıklar da tespit etmişler.

Dağlı (2013), Isparta ilinde yapmış olduğu çalışmasında muhasebe meslek etiği ve meslek mensuplarının etik hakkındaki görüşlerini anket çalışması yaparak araştırmıştır. Yapılan anket sonuçlarına göre, muhasebe meslek mensuplarının etik ilkelerine değer verdikleri görülmüştür. Meslek mensuplarının, dürüstlük, tarafsızlık, bağımsızlık gibi konularda bilinçli oldukları ancak bazı sebeplerin onları etik dışı davranmaya yönelttiği belirtilmiştir. Bu sebeplerin başında da mükelleflerin geldiği söylenmiştir. Etik davranış konusunda bulunan bir diğer sonuç yaş gruplarının ve cinsiyetin, etikle arasında bir ilişkinin olmadığını tespit etmişler.

Hacıhasanoğlu (2013), çalışmasında Sakarya ilinde faaliyet gösteren bağımsız muhasebe meslek mensuplarının, muhasebe meslek etiği ile ilgili çeşitli etik kararlar ile ilgili değerlendirmelerini incelemiştir. Çıkarılan sonuçlara göre meslek mensuplarının etik değerlere bağlı olarak hareket ettikleri gözlemlenmiştir. Ayrıca çeşitli demografik özellikler itibarıyla görüşlerde farklılıklar olduğu belirlenmiştir. Bir diğer çıkarım ise yaş ve mükellef sayıları itibarıyla etik değerlendirmeler arasında meslek mensuplarının

görüşlerin de farklılıklar olduğu ve beş temel etik ilkeden mesleki yeterlilik ve davranış ilkeleri açısından görüş farklılıkları olduğu bulunan sonuçlarından.

Manalo (2013), çalışmalarında RVR Collage of Business at De La Salle Üniversitesi 161 erkek, 227 kadın öğrenci üzerinde bir anket uygulamıştır. Muhasebe okuyan öğrencilerden birinci ve son sınıf öğrencilerine kadar bütün sınıflarda uygulanan anket sonuçlarına göre sekiz öğretim tekniğini etik eğitimi dersleri alırken tercihleri sorulmuştur. Friedman ve Kendall's W Test ile değerlendirme sonuçlarına göre işbirlikçi öğrenme en çok tercih edilen olmakla birlikte e-öğrenme stratejisi en az tercih edilen olarak belirtilmiştir. Her ne kadar günümüz öğrencileri bilgisayar ve internet kullanmaya yönelseler de öğrenciler hala sınıf egzersizleriyle meslek etiği dersi almayı tercih ettikleri belirtilmiştir.

O'Leary ve Stewart (2013), çalışmalarında 5 farklı senaryonun etik öğretimine etkisini incelemiştir. 3. Sınıf muhasebe denetimi öğrencilerine uygulanan 5 etik konulu skeç kullanılmıştır. Skeçlerde (1) yanlış muhasebe uygulamaları açısından sessiz kalmak için rüşvet teklifi olan bir muhasebeci, (2) çalan üst düzey bir meslektaşına tanık olan bir çalışan (3) bir iş başvurusunun kasten tahrif edilmesi; (4) masrafların şişirmesi ve (5) kayıtların tahrif edilmesi konulu durumlar işlenmiştir. Bu yöntemle öğrenciler üzerinde daha etkili bir etik eğitimi verildiği kanaatine varıldığı belirtilmiştir.

Sayğan ve Bedük (2013), yapmış oldukları bu çalışmada, ahlaki olmayan davranışların duyurulması ve etik iklim arasında anlamlı bir ilişkinin mevcut olup olmadığını araştırmaktadırlar. Ahlaki olmayan davranışlarının duyurulması ve etik iklim arasındaki ilişkiyi ölçmek için yapılan anket çalışmasında devlet üniversitelerindeki 123 araştırma görevlisi üzerinde yapılan anket sonucunda ahlaki olmayan davranışların duyurulması ile etik iklim arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmamasına rağmen, etik iklim boyutlarından biri olan yardımsever etik iklim ile ahlaki olmayan davranışların duyurulması arasında anlamlı bir ilişkinin mevcut olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Ağyar vd. (2012), yapmış oldukları anket çalışmasında Akdeniz Üniversitesine bağlı 7 farklı meslek yüksekokulunda muhasebe ve vergi uygulamaları bölümlerinde öğrenim gören 1021 öğrencinin meslek etiğine bakış açıları incelenmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda öğrencilerin %56,1'lik kısmının meslek etiği ile ilgili bir ders konması yönünde görüş bildirmişlerdir. Meslek etiğine bakış açılarında demografik

olarak çıkan sonuçlarda cinsiyet, yaş, doğum yeri, mezun olunan lise, aile eğitim düzeyi, gelir düzeyi gibi faktörler etkili olduğu görülmüştür. Ayrıca meslek etiği dersi alan öğrencilerin muhasebe meslek etiği ile ilgili oluşan yargılara daha fazla oranda katılım gösterdikleri görülmüştür. Bu çıkarılan sonuçlara göre müfredatta daha fazla muhasebe etiği ile ilgili derslerin yer almasının önemini vurgulamaktadırlar.

Özyürek (2012), çalışmasında Ankara'daki Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlere ve Yeminli Mali Müşavirlere birebir görüşme yöntemi etik karar verme üzerine anket soruları yöneltmiştir. Sonuçlara bakıldığında en önemli sorunların başında vergi kanunlarında yaşanan yoğun değişmelerin takip edilemediği görülmektedir. Ayrıca Muhasebe Meslek Mensuplarının görevlerini yoğun bir şekilde icra ederken meslek eğitimlerine yer verilmediği ciddi bir sorun olarak görülmüştür. Yoğun iş temposunda uzun süreli çalışma saatlerinde meslek mensupları etik karar vermede güçlük çektiklerini belirtmektedirler. Sonuçlara bakıldığında muhasebe meslek mensuplarının etik karar vermede birçok zorlukla karşılaştıkları ve bunların çözülmesi için düzenlemeler yapılması gerektiği vurgulanmaktadır.

Yıldırım ve Uğuz (2012), Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi işletme ve kamu yönetimi öğrencilerinden topladıkları verilerle öğrencilerin etik ilkelere uygun davranıp davranmadıkları ve etik algılarını ölçmek amaçlanmıştır. Yapılan değerlendirmelerde öğrenciler arasında etik algısı açısından öğretim durumuna göre anlamlı farkın olmadığı tespit edilmiş ancak bölümler arasında farkın olduğu bulunmuştur. Çıkarılan sonuçlara göre işletme öğrencilerinin etiğe ilişkin algılamaları kamu öğrencilerine göre daha güçlü bulunmuştur. Genel olarak bakıldığında iş etiğinin ve etik algısının kişiden kişiye farklılık gösterdiği belirtilmiştir.

Erdem (2012), bilim etiğinin kazandırılması adına yapmış olduğu bu çalışmasında, bilim insanına “yüksek lisans” ve “doktora” eğitimiyle bilim etiğinin kazandırılması, bilimde etik dışı sorunlarla karşılaşılması için bu eğitimin önemini vurgulamıştır. Yapılan araştırmada elde edilen veriler internet üzerinden ve alan yazından elde edilmiştir. Yapılan analizlere göre bilim insanı yetiştiren öğretim üyelerinin etik kuralları uygulamada son derece dikkatli olması ve öğrencilere bu kurallarının kazandırılmasında rehberlik ettiğini unutmaması gerektiği vurgulanmaktadır.

Holmes vd. (2012), çalışmalarında bir Yeni Zelanda Üniversitesinde ticaret okuyan 630 üniversite öğrencisi üzerinde anket uygulaması gerçekleştirmiştir. Araştırma sonucunda yaşlı öğrencilerin, bayan öğrencilerin daha etik davranışlar gösterdikleri ve öngörülen davranışlarla gerçekleştirilen davranışlar arasında boşluklar olduğunu tespit etmişlerdir.

Thomas (2012), çalışmasında Kanada’da bir devlet üniversitesinde 70 son sınıf ve 40 tane de 1. sınıfta muhasebe okuyan öğrenciler ile 106 tane 1. sınıfta işletme okuyan öğrenciye anket uygulamıştır. Çalışma ile üniversitede muhasebe eğitiminin etik kararlar almada ne kadar etkili olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. 1. ve son sınıf muhasebe öğrencileri arasında son sınıf öğrencilerinin 1. sınıflara göre etik karar almada daha ihtiyatlı davrandıkları tespit edilmiştir. 1. sınıf işletme öğrencilerinin 1. sınıf muhasebe öğrencileriyle etik karar alma konularında farklılaşmadıkları fakat etik karar alma yöntemlerinde farklılıklar olduğunu belirtmiştir.

Ünsar ve Hozer (2012), Edirne ilinde SMMM’ ler üzerinde yapmış oldukları anket çalışmasında, muhasebe meslek mensuplarının meslek ahlakı ilkelerine bakış açılarını ve bu konudaki tutumları belirlenmek istenmiştir. Verilen cevaplar sosyo-demografik değişkenler açısından analiz etmiş ve meslek mensuplarının medeni durumu, anne ve babanın eğitim düzeyi gibi alt ölçek boyutları arasında anlamlı farklılık olduğunu öne sürmektedirler.

Çubukçu (2012), etik üzerine yapmış olduğu bu analiz çalışmasında işletme bölümü lisans ve lisansüstü eğitimlerdeki etik dersleri ile alakalı olarak durum analizi yapılarak etik eğitiminin erken dönemlerde verilmesinin önemini vurgulamak istemiştir. Yapılan analiz sonucunda Çubukçu, dünyada etik eğitimi konusuna verilen önemin artışına paralel olarak, ülkemizde de üniversitelerin ilgili bölümlerinde etik ile ilgili derslerin hem daha erken dönemlerde yaygınlaşarak, zamanlamasının değişmesi hem de sayısının artması gerektiğini vurgulamıştır.

Ay ve Güler (2011), çalışmalarının amacının muhasebe öğrencilerinin etik değerlerinin bazı değişkenlere göre belirlenmesi olup, Cihanbeyli Meslek Yüksekokulunda muhasebe dersi alan öğrenciler üzerinde bir anket uygulamışlardır. Araştırmalarına 159 öğrenci katılmıştır. Öğrencilere, Rest’in, Değerlerin Belirlenmesi Testi uygulanarak Ahlaki Yargı düzeyleri belirlenmiştir. Araştırmada muhasebe

öğrencilerinin cinsiyet ve yaşamış oldukları çevrenin ahlaki yargı düzeyleri üzerinde anlamlı bir farklılık yarattığı sonucuna ulaştıklarını belirtmişlerdir.

Okay (2011), araştırmasında anket yöntemini uygulayarak Diyarbakır ilindeki muhasebe meslek mensuplarının etik dışı davranışa ve hata yapmaya yönlendiren en güçlü faktör veya faktörlerin neler olduğunu belirlemeye çalışmıştır. Yapılan anket sonucunda, muhasebe meslek mensuplarını etik dışı davranışlara ve hatalara yönelmelerini önlemede devlete olan bağlılıkları gelmiştir. Diğer bir bulguya göre de etik dışı davranışlara ve hatalara yönelten başlıca faktörün devletin adil bir vergi sisteminin olmaması gelmiştir. Çıkarılan bu sonuçlardan devletin vergi düzenlemelerine gitmesi istenmekte ve bu şekilde şikâyetlerin de azalacağı aynı şekilde etik dışı davranışların azalacağı belirtilmektedir.

Sakarya ve Kara (2010), araştırmalarında ülkemizde muhasebe meslek etiğine yönelik yapılan düzenlemeler ve meslek mensupları tarafından nasıl algılandığı araştırılmıştır. Araştırmadan çıkarılan bulgular çerçevesinde, cinsiyet, unvan ve mesleki tecrübeler gibi konularda anlamlı farklılıklar olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca, meslek mensuplarının eğitim düzeyleri ve gelir düzeylerine bakıldığında bu alanlarda anlamlı farklılıklar bulunmadığı görülmüştür. Çıkarılan bir diğer sonuca göre mükellef sayılarına göre yapılan karşılaştırma sonucunda meslek mensuplarının tarafsızlık değişkenine ilişkin meslek etiğine bakış açılarında mükellef sayısına göre anlamlı farklılığın olduğu belirtilmektedir.

Yıldız (2010), bu çalışmasında Kayseri ilinde faaliyet gösteren bağımsız SMMM'lerin meslek etiği algılarını ölçmek ve meslek üyelerini etik dışı uygulamalara yönelten ifadeleri belirlemeye çalışmıştır. Bulunan bulgular meslek mensuplarının meslek etiğine gerekli ilgiyi gösterdiklerini yasal sorumluluklarını yerine getirmede fazlasıyla titiz olduklarını göstermektedir. Ayrıca araştırmada toplum çıkarlarının etik bağlamda kendi çıkarları ve mükellefin çıkarlarının üstünde tutulduğu çıkarılan sonuçlar arasındadır. Araştırmada meslek üyelerini etik dışı davranışlara yönelten birinci dereceden baskı grubunun mükellefler olduğu gözlemlenmiştir. Etik dışı davranışa yönelten ikinci unsurun yasalar olduğu ve mevcut yasaların yetersiz kaldığı belirtilmiştir. Bulunan bu sonuçlardan birçok muhasebe mensubu piyasadaki verilere

olan güvenlerinin azaldığını söylemektedir. Bu durumda hem meslek etiğini hem de muhasebe mesleğini olumsuz yönde etkilediği belirtilmiştir.

Kurnaz ve Gümüş (2010), yapmış oldukları araştırmada Dumlupınar Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksekokulunda ki muhasebe dersi alan öğrencilerin muhasebe mesleğiyle ilgili etik olmayan davranışlara ilişkin algılarını ölçmek amacıyla bir anket uygulanmıştır. Anket sonucunda öğrencilerin etik algıları karşılaştırıldığında devam ettikleri sınıflara göre üst sınıftaki öğrencilerin alt sınıftakilere göre daha hassas oldukları, cinsiyete göre bakıldığında kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre etik algılarının daha hassas oldukları görülmüştür. Bu sonuçlar neticesinde öğrencilerin dört yıl boyunca alacakları etik eğitiminin öğrencilerin etik ilke ve standartlarında da bir gelişme meydana getireceği ve eğitimin insanların görüş açılarını geliştireceği görüşünü desteklediği belirtilmektedir.

Kurt vd. (2010), çalışmalarında anket tekniği uygulanmış olup, araştırmanın evrenini ülkemizdeki dokuz üniversitenin işletme, iktisat, muhasebe ve maliye bölümü son sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Öğrencilerin % 63,7'si üniversite eğitimleri boyunca almış oldukları derslerin herhangi birinde muhasebe meslek etiği konusunun işlendiğini belirtmiştir. Meslek mensubu adaylarının genel anlamda meslek etiğine uymayan davranışlara olumlu bakmadıkları da belirtilmiştir. Ancak kişisel kazançların yüksek olduğu durumlarda etik dışı davranışlara yönelme eğilimi artabileceği sonucuna vardıkları belirtilmiştir.

Soylu (2010), yapmış olduğu çalışmasında mesleki yeterlilik için gerekli olan muhasebe eğitimi sırasında meslek etiği ile ilgili eğitim almış olan meslek mensupları ile meslek etiği hakkında herhangi bir eğitim almamış meslek mensuplarının etiği algılayış düzeylerini belirlemeye çalışmıştır. Yapılan anket sonucunda, mesleki eğitim ve etik eğitimi almış olan meslek mensuplarının etik ilke ve davranışlara karşı olan tutum ve algılayış düzeylerinin daha iyi olduğunu belirtmektedir.

Shawver ve Sennetti (2009), çalışmalarında özel ve dini özelliklere sahip bir üniversitede 18-19 yaş aralığında olan ve muhasebeye giriş dersleri alan 120 üniversite öğrencisi üzerinde bir araştırma yapmıştır. Üç ayrı soru grubu ile öğrencilerin muhasebe derslerinde etik konuların okutulup okutulmaması hakkındaki düşünceleri elde edilmeye çalışılmıştır. Araştırmada çok boyutlu bir etik ölçeği geliştirilmeye çalışılmıştır.

Fleming vd. (2009), denetçilerin ve şirketler muhasebecilerinin karşılaşabileceği etik ikilemleri ve muhasebe etiği ikilemlerinin muhasebe öğrencileri üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Araştırmanın bulgularına göre muhasebe eğitimi alan öğrencilerinin etik değerlerinin şirket standartlarına göre daha yüksek düzeyde olduğu gözlemlenmiştir. Muhasebe eğitimi veren akademisyenler ise, muhasebe dersinde anlatılan etiğin meslek hayatı içerisinde karşılaşılan ikilemlere karşı karar vermede yetersiz olduğunu söylemekte ve verilen eğitimin daha çok geliştirilmesi gerektiğini belirtmektedirler.

Ghaffari vd. (2008), etiğin ne çapta müfredata dâhil edilmesi, etiğin ayrı bir ders olarak mı yoksa diğer dersler içerisinde mi gösterilmesi ve hangi düzeyde etiğin öğretilmesi konularında İngiliz yükseköğretim kurumlarının düşüncelerini öğrenmek için muhasebe ve finans bölümüne sahip 36 İngiliz üniversitesi üzerinde araştırma yapmıştır. Ghaffari vd. araştırmalarında genel olarak etiğin müfredatın bir parçası olması gerektiği, etiğin tek başına ayrı bir ders olarak değil de diğer muhasebe ile ilgili dersler içerisinde verilmesi gerektiği, eğer etik ayrı bir ders olarak verilecekse zorunlu olmaması ve birinci öğretim yılı hariç diğer yıllarda verilebileceği sonucuna ulaşmışlardır.

Çakar ve Arbak (2008), çalışmasında işletme eğitiminin karar verme sürecinde ahlaki değerlendirme ortalamaları ve eğilimleri üzerindeki etkisini araştırmak üzere Dokuz Eylül Üniversitesi'nde 266 öğrenci üzerinde bir anket çalışması yapmıştır. İşletme eğitiminin etkisini incelemek üzere İşletme, Uluslararası İlişkiler ve İstatistik Bölümleri 1. ve 4. sınıf öğrencilerinden oluşan örneklem kullanılmıştır. Ahlaki değerlendirme ortalamalarını ve eğilimlerini belirlemek amacıyla 7 adet senaryo kullanmışlardır. Analiz sonucunda işletme öğrencilerinin kontrol grubunda yer alan diğer bölüm öğrencilerine göre daha çok deontolojik ahlaka dayalı gerekçelendirmelere yöneldiklerini belirtmişlerdir.

Ho ve Lin (2008), araştırmalarında Hofstede'nin bir çalışmasında kullandığı metodu geliştirerek muhasebe dersi almakta olan Amerikalı ve Tayvan'lı üniversite öğrencileri üzerinde test etmişlerdir. Her iki ülke öğrencilerinin verdikleri cevaplar değerlendirildiğinde muhasebe etik değerlerinin öğrencilerde oluşmasında kültürel değerlerin etkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Cooper vd. (2008), araştırmalarında etik dersi eğitiminde kullanmak için hazırladıkları video destekli bir bilgisayar eğitim programı aracını öğrenciler üzerinde test etmişler ve test sonuçlarını değerlendirmişlerdir. Bu programda etik bilgisi, etik duyarlılık, etik yargısı ve etik davranış geliştirmek üzere bölümler oluşturulmuştur. Öğrencilere bu program ile etik eğitimi verilmiştir. Öğrenciler aynı zamanda programlarında aldıkları diğer derslerde de etik eğitimlerini almışlardır. Her iki etik eğitimlerinin sonucunda öğrencilerin dersler hakkındaki düşünceleri sordukları sorularla tespit edilerek karşılaştırma yapılmıştır. Bu program vasıtasıyla öğrencilerin aldıkları etik eğitiminden daha memnun kaldıkları belirtilmiştir.

Hurt ve Thomas (2008), kolej ve üniversitedeki etik derslerinin içeriği ve pedagojisi hakkında bilgi toplamak için 36 ğretim elemanı ile anket yaptıkları ve 63 okulun ders müfredatını inceledikleri çalışmalarında ders müfredatlarının çoğunun etik konusunda karma bir modeli izlediğini yalnızca bir kaçının sosyal sorumluluk, etik kodu ve erdem etiği yaklaşımını benimsediğini ve ğretim elemanlarının büyük kısmının etik öğretmekten memnun olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Uçma (2007), araştırmasında Muğla niversitesinde ğrenciler üzerinde yapmış olduğu ankette İşletme Bölümünde ğrenim gören ve muhasebe meslek mensubu olmak isteyen öğrencilerin etik değer anlayışlarını belirlemek ve etik ilkelere duyarlılıklarının gelişmesini sağlamak için yapılması gerekenleri ortaya koymaya çalışmıştır. Araştırmadan ıkarılan sonuçlarda öğrencilerin etik konusunda fikir sahibi oldukları ancak lisans eğitimleri süresince etik eğitimi ile ilgili yeterli eğitimi almadıkları anlaşılmıştır. Birçok ğrenci muhasebe meslek etiği dersinin ders müfredatında bulunmasının gerekli olduğunu belirtmişlerdir. Sorulan bir soruda öğrencilerin “muhasebe meslek etiği eğitimi zorunlu olmalı mı?” sorusuna verdikleri cevaplar neticesinde %80’i evet cevabını vermiş ayrıca %32,2’si de iş hayatında etik eğitimin gerekli olduğu görüşünü belirtmişlerdir.

Bennie ve Mladenovic (2007), araştırmalarını bir Avustralya niversitesinde okuyan 193 öğrencinin üzerinde, öğrencileri iki gruba ayırarak uygulamıştır. Çalışmanın amacı muhasebe öğrencilerine etiksel duyarlılıklarını ve yargılarını geliştirmek amaçlı bir etik eğitim programı geliştirmektir. Etik eğitiminin öğrencilerin etiksel karar verme durumlarında önemli rol oynadığını ve ister tek başına bir etik dersi

programı ile isterse diğer muhasebe dersleri ile birlikte etik konularının öğrencilere verilmiş olmasının etik karar verme konularında öğrenciye yardımcı olacağını belirtmektedirler.

Blanthorne vd. (2007), muhasebe fakültelerinin etik eğitimi hakkındaki algılamalarını anlamak için 279 muhasebe öğretim üyesine anket yaparak gerçekleştirdikleri çalışmalarında; ankete katılanların %95'inin muhasebe öğrencilerinin etik eğitimi alması gerektiği yönünde fikir beyan ettikleri ve durum analizinin etiği öğretmedeki en iyi yöntemlerden biri olduğu sonucuna varmışlardır.

Chan ve Leung (2006), muhasebe öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmalarında muhasebe öğrencilerinin profesyonel senaryolarda etik konuların varlığını tespit etme yeteneklerinde farklılık gösterebilecekleri düşünülmüş fakat Muhasebe öğrencilerinde etik davranışları ve etiksel muhakemeleri arasında belirgin ilişki tespit edilememiştir. Öğrencilerin etik duyarlılık gelişiminde de etiksel müdahalenin olumlu bir etkisi olabileceği belirtilmiştir. Öğrencilerin sonuçları ayrıca, neyin etiksel olarak doğru ya da yanlış olduğu konusunda yüksek etik duyarlılığına sahip bireyler bile etik konularının belirlenmesindeki eksiklikten dolayı etiksel davranışlarında başarısız olabilir.

Landry vd. (2004), muhasebe meslek mensuplarına geniş kapsamlı bir araştırma uygulamıştır. Muhasebe mesleğine yönelik eğitim alan veya almayan kız ve erkek İspanyol öğrenciler de çalışmaya dâhil edilmiştir. Çalışmanın bulgularına göre, mesleki eğitim ile cinsiyet kapsamında etik algı hususunda birçok farklılık tespit ettikleri belirtilmiştir.

O'Leary ve Radich (2001), Avustralya'da muhasebe etiği dersi alan son sınıf öğrencileri üzerinde bir araştırma yapmışlardır. Araştırmada muhasebe öğrencilerinin sınavda kopya çekmek, bazı durumlarda ihbarcı olmak veya bir kamu kuruluşunu ya da hissedarını dolandırmak için rüşvet almak gibi durumlarda ne yönde hareket etmeyi tercih ettikleri incelenmiştir. Yapılan anketin sonuçlarına göre, bazı öğrencilerin rüşvet, kopya ve ihbar etme gibi davranışlar içerisinde olabileceği, fakat yakalanma ihtimali göz önünde bulundurulduğunda bu oranın düştüğü ortaya çıkmıştır. Araştırma sonuçlarına cevap veren erkek öğrencilerin cevapları ile kız öğrencilerin cevapları arasında da farklılıklar mevcuttur. Araştırma bulgularına göre kız öğrenciler erkek öğrencilere göre dört kat daha fazla etik davranışlar sergiledikleri belirtilmiştir.

Stanga ve Turpen (2001), alışmaları muhasebe son sınıf öğrencileri üzerinde gerçekleştirilmiştir. Yapılan araştırma, muhasebe ğrencilerinin etik ikilem ile karşılaştıklarında hangi kararları verdikleri üzerinde durmuştur. Araştırmanın sonucuna göre, öğrencilerin muhasebe mesleğini uygularken karşılaşacakları ikilemelerde etik tavır sergileyecekleri belirtilmiştir. Ancak bazı öğrencilerin bu tür ikilemlerde ne yapacaklarına karar verirken kuşku yaklaşacakları gözlemlenmiştir. Araştırmaya göre muhasebe eğitimi alan öğrencilerin meslek ile alakalı etik değerlerini geliştirmek için onlara uygun ödevler verilmelidir. Yine araştırmadaki diğer bir bulguya göre, etik davranışların cinsiyete göre farklılık gösterdiği gözlemlediklerini belirtmektedirler.

Cohen vd. (2001), tarafından Kanada'da işletme öğrencileri ve muhasebe meslek mensupları üzerinde yapılan araştırmada bireylerin etik kararlar vermedeki farklılıkları gözlemlenmiştir. Araştırma niversite eğitiminin ilk yıllarındaki öğrenciler, son sınıf öğrencileri ve meslek mensupları üzerinde yapılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre niversite eğitimine yeni başlayan öğrenciler ile eğitimin son sınıfındaki öğrenciler arasında ciddi farklılıklar gözlemlenmiştir. Eğitimin son sınıfındaki öğrencilerin muhasebe meslek mensuplarına göre daha etik olduğunu belirtmektedirler.

Shaub (1994), muhasebe meslek mensupları ve muhasebe meslek öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada demografik değişkenlerin önemli olup olmadığı üzerinde bir takım araştırmalar yapmıştır. Bu araştırmanın sonucunda yaş ve eğitimin ahlaki yargılarla ilişkisinin baskın olduğu görülmüştür. Başarı seviyesi yüksek olan kız öğrencilerin etik değerleri daha yoğun kabullendiğini belirtmektedir.

3.2. ARAşTIRMANIN AMACI

Bu çalışmanın amacı, niversite ğrencilerinin etik kararlarını hangi etik felsefelerle ilişkilendirdiklerini ve etik kararlarında demografik özelliklerinin yanında, cinsiyet, yaş, devam ettikleri sınıf, yaşadıkları yer, mezun oldukları lise, etik konusunu duydukları yer ve muhasebe derslerinde etik konusu işlenmiş olup olmalarının etkisini, kurgusal senaryolar üzerinden araştırmaktır. Çalışmamızda, muhasebe mesleğinin meslek etiği boyutunun nasıl anlaşıldığı anket yoluyla araştırılmıştır. Anketimizde, literatürde yaygın olarak kullanılan Reidenbach ve Robin'in (1988) ok boyutlu ahlak lğine yer verilmiştir.

3.3. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI

Bu araştırmanın örneklemini Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü birinci ve dördüncü sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Çalışma 2015-2016 güz dönemi öğrencileri ile sınırlıdır. 2015- 2016 güz döneminde işletme bölümü 1. ve 4. sınıflarına kayıtlı toplam 605 öğrenci bulunmaktadır. Örneklem büyüklüğünün belirlenmesinde basit tesadüfî örnekleme yöntemi formülü (Nakip, 2003: 212-214) kullanılmış ve % 95 güven düzeyinde ve $\pm$ %5 sapma aralığının da 605 evren büyüklüğü için önerilen örneklem büyüklüğü olarak 236 kişi olarak hesaplanmış, 250 öğrenciye ulaşılmış olmakla birlikte analize uygun 120 anket değerlendirmeye alınabilmiştir. Böylece örnek büyüklüğünün yaklaşık % 51'i değerlendirmeye tabi tutulabilmiştir.

3.4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmada anket yöntemi uygulanmış olup, anket soruları iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde öğrencilerin demografik özellikleri, ikinci bölümde öğrencilerin etik algısı düzeylerini ölçmek amacıyla belirlenmiş ve EK' te verilen üç adet senaryo için oluşturulmuş, 7'li Likert (7. Tamamen katılıyorum, 6. Katılıyorum, 5. Biraz katılıyorum, 4. Kararsızım, 3. Biraz Katılmıyorum, 2. Katılmıyorum, 1. Hiç Katılmıyorum) ile ölçülen sorular sorulmuştur.

Tablo 1: Etik Felsefi Kuramlar

	ETİK FELSEFE
Adil	ADALET
Dürüst	
Ahlaki Olarak Doğru	
Kültürel olarak kabul edilebilir	GÖRELİLİK
Ailem tarafından kabul edilebilir	
Geleneksel olarak kabul edilebilir	
Kişinin menfaatini destekler	EGOİZM
Kişisel tatmin sağlar	
En fazla faydayı sağlar	FAYDACILIK
Faydayı maksimize/zararı minimize eder	
Yazılı olmayan bir anlaşmayı ihlal etmez	DEONTOLOJİ
Bir vaadi (verilmemiş bir sözü) ihlal	

Her senaryoda 15 adet soru yer alıp; ilk 12 soru 5 etik felsefeyi temsil etmektedir. Anketin ilk 3 sorusu Adalet boyutunda, sonraki 3 sorusu Görelilik boyutunda, 7. ve 8. soruları Egoizm boyutunda, 9. ve 10. Soruları Faydacılık boyutunda, 11. ve 12. soruları ise Deontoloji boyutunda temsil edildiği ölçek; (Reidenbach ve Robin, 1988) tarafından oluşturulmuş ve sonrasında birçok araştırmacı tarafından kullanılmış ve geliştirilmiş halidir. Her bir senaryoda kullanılan ölçekte yer alan 12 soru haricinde, beş etik felsefeyi temsil etmekten ziyade katılımcının etik davranış niyetini ve etik yargısını ölçen 3 soru daha kullanılmıştır. Ankette toplamda 52 adet tek uçlu soru yer almaktadır. Veriler IBM SPSS Statistics 21 Programı kullanılarak değerlendirilmiştir.

3.5. ARAŞTIRMADA TEST EDİLEN HİPOTEZLER

Bu çalışmada aşağıdaki hipotezler test edilmiştir.

H1: Öğrencilerin cinsiyetleri açısından senaryolara verdikleri cevaplar arasında istatistiki fark vardır.

H2: Öğrencilerin yaşları açısından senaryolara verdikleri cevaplar arasında istatistiki fark vardır.

H3: Öğrencileri muhasebe derslerinde etik konusunun işlenmiş olması açısından senaryolara verdikleri cevaplar arasında istatistiki fark vardır.

H4: 1. ve 4. Sınıf İşletme bölümü öğrencilerinin senaryolara verdikleri cevaplar arasında istatistiki fark vardır.

H5: Öğrencilerin yaşadıkları yerleşim yerleri açısından senaryolara verdikleri cevaplar arasında istatistiki fark vardır.

H6: Öğrencilerin mezun oldukları lise türü açısından senaryolara verdikleri cevaplar arasında istatistiki fark vardır.

H7: Öğrencilerin etik kavramını duydukları yer açısından senaryolara verdikleri cevaplar arasında istatistiki fark vardır.

3.6. ARAŞTIRMANIN GÜVENİLİRLİK DÜZEYİ

Çalışmada uygulanan ankette yer alan 3 senaryonun her birinde aynı 15 soru yer almakta ve demografik sorularla birlikte toplamda 52 adet soru yer almaktadır. Güvenirlik düzeyi Cronbach's Alpha değeri 0,936 olarak tespit edilmiştir.

3.7. ARAŞTIRMANIN ANALİZ SONUÇLARI

Tablo 2: Öğrencilerin Okudukları Sınıflarına Göre Dağılımı

Sınıfı	F	%
1.Sınıf	44	36,7
4.Sınıf	76	63,3
Toplam	120	100,0

Tablo 2'de görüldüğü gibi öğrencilerin yaklaşık % 37'si 1.sınıf, % 63'ü de 4.sınıf işletme bölümü öğrencisi olduğu belirlenmiştir.

Tablo 3: Öğrencilerin Yaşadıkları Yere Göre Dağılımı

Yaşadığı Yer	F	%
Şehre Bağlı Küçük Yerleşim	46	38,3
Şehir ve Büyükşehir	74	61,7
Toplam	120	100,0

Tablo 3'te öğrencilerin yaşadıkları yere göre dağılımları verilmektedir. Öğrencilerin yaklaşık % 38'i şehre bağlı küçük yerleşim yerlerinde, % 62'si de şehir ve büyükşehirler de yaşadıkları belirlenmiştir.

Tablo 4: Öğrencilerin Mezun Oldukları Liseye Göre Dağılımı

Mezun Olduğu Lise Türü	F	%
Düz Lise	46	38,3
Anadolu Lisesi	33	27,5
Ticaret Meslek ve Diğer ML	40	33,3
Cevapsız	1	0,8
Toplam	120	100,0

Tablo 4'te görülen öğrencilerin mezun oldukları liseye göre dağılımlarına baktığımız da, yaklaşık % 38'i düz lise, % 28'i Anadolu lisesi ve % 33'ü de ticaret meslek ve diğer meslek liselerinden mezun oldukları belirlenmiştir.

Tablo 5: Öğrencilerin Cinsiyetlere Göre Dağılımı

Cinsiyet	F	%
Kadın	64	53,3
Erkek	56	46,7
Toplam	120	100,0

Tablo 5'te verilen cinsiyet dağılımı sonucuna göre öğrencilerin yaklaşık % 53'ünün kadın öğrenci, % 47'sinin de erkek öğrenci olduğu belirlenmiştir.

Tablo 6: Öğrencilerin Yaşlarına Göre Dağılımı

Yaş	F	%
20 ve altı	35	29,2
21 ve üstü	85	70,8
Toplam	120	100,0

Tablo 6’da verilen öğrencilerin yaşlarına göre dağılımlarına bakıldığında, % 29’unun 20 yaş ve altı, % 71’inin de 21 yaş ve üstü olduğu belirlenmiştir.

3.8.3. Frekans Sonuçları

Tablo 7: Senaryo 1 Frekans Sonuçları

Senaryo 1 Konusu: Kredi Müdürünün Arkadaşına Uygunsuz Kredi Vermesi Yukarıdaki Davranışı Nasıl Buluyorsunuz?	HİÇ Katılmıyorum	Katılmıyorum	Biraz Katılmıyorum	Kararsızım	Biraz Katılıyorum	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum	AO
	1	2	3	4	5	6	7	
Adil	44	33	6	9	8	16	4	2,73
Dürüst	42	33	6	11	13	9	5	2,72
Ahlaki Olarak Doğru	46	27	8	10	13	13	3	2,73
Kültürel olarak kabul edilebilir	19	26	14	15	18	20	6	3,60
Ailem tarafından kabul edilebilir	24	18	15	23	10	26	4	3,59
Geleneksel olarak kabul edilebilir	14	23	14	20	11	22	15	3,98
Kişinin menfaatini destekler	7	9	4	16	11	44	28	5,18
Kişisel tatmin sağlar	11	8	6	14	12	34	33	5,05
En fazla faydayı sağlar	24	16	5	19	7	24	25	4,18
Faydayı maksimize/zararı minimize eder	18	14	7	28	18	19	15	4,10
Yazılı olmayan bir anlaşmayı ihlal etmez	26	20	6	19	9	21	17	3,81
Bir vaadi (verilmemiş bir sözü) ihlal etmez	19	18	13	18	13	22	15	3,97
Benim aynı davranışı sergileme ihtimalim yüksektir	37	29	9	11	13	14	7	3,03
Arkadaşlarımla aynı davranışı sergileme ihtimali yüksektir	17	21	15	28	12	15	12	3,75
Yukarıda bahsedilen davranış ahlakidir	44	25	14	9	9	16	3	2,78

Senaryo 1 için Tablo 7’ de ki frekans sonuçlarına baktığımızda, aritmetik ortalamanın en yüksek olduğu bölümün (5,18) ile “Kişinin menfaatini Destekler” olduğunu ve en düşük olduğu bölümün de (2,72) ile “Dürüst” lük olduğu görülmektedir.

Tablo 8: Senaryo 2 Frekans Sonuçları

Senaryo 2 Konusu: Şüpheli Alacakların Düşük Gösterilmesi Yukarıdaki Davranışı Nasıl Buluyorsunuz?	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Biraz Katılmıyorum	Kararsızım	Biraz Katılıyorum	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum	AO
	1	2	3	4	5	6	7	
Adil	39	47	10	4	9	7	4	2,45
Dürüst	41	44	7	7	8	8	4	2,47
Ahlaki Olarak Doğru	48	38	8	6	7	10	3	2,40
Kültürel olarak kabul edilebilir	26	30	16	17	14	9	8	3,18
Ailem tarafından kabul edilebilir	31	27	14	20	10	11	7	3,10
Geleneksel olarak kabul edilebilir	22	25	16	21	15	9	10	3,42
Kişinin menfaatini destekler	11	10	9	6	18	43	22	4,91
Kişisel tatmin sağlar	5	12	6	13	13	47	24	5,12
En fazla faydayı sağlar	10	16	6	32	10	28	16	4,39
Faydayı maksimize/zararı minimize eder	9	15	8	29	14	27	18	4,48
Yazılı olmayan bir anlaşmayı ihlal etmez	17	22	10	30	10	15	16	3,86
Bir vaadi (verilmemiş bir sözü) ihlal etmez	23	22	8	21	15	19	11	3,71
Benim aynı davranışı sergileme ihtimalim yüksektir	50	24	8	10	13	11	4	2,68
Arkadaşlarımla aynı davranışı sergileme ihtimali yüksektir	35	21	5	35	8	8	8	3,13
Yukarıda bahsedilen davranış ahlakidir	55	33	5	9	8	7	3	2,29

Senaryo 2 için Tablo 8’ de ki frekans sonuçlarına baktığımızda, aritmetik ortalamanın en yüksek olduğu bölümün (5,12) ile “Kişisel Tatmin Sağlar” olduğunu ve en düşük olduğu bölümün de (2,29) ile “Yukarıda Bahsedilen Davranış Ahlakidir” olduğu görülmektedir.

Tablo 9: Senaryo 3 Frekans Sonuçları

Senaryo 3 Konusu: Satış Müdürünün Davranışı Bonus Almak İçin Siparişi Erken Uygulamaya Koyması Yukarıdaki Davranışı Nasıl Buluyorsunuz?	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Biraz Katılmıyorum	Kararsızım	Biraz Katılıyorum	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum	AO
	1	2	3	4	5	6	7	
Adil	21	21	14	11	20	25	8	3,79
Dürüst	16	27	15	15	21	17	9	3,71
Ahlaki Olarak Doğru	21	22	19	6	14	17	9	3,57
Kültürel olarak kabul edilebilir	11	22	15	24	20	19	9	3,94
Ailem tarafından kabul edilebilir	12	21	15	26	19	12	12	3,88
Geleneksel olarak kabul edilebilir	13	22	15	20	22	15	13	3,94
Kişinin menfaatini destekler	4	11	9	9	16	38	33	5,23
Kişisel tatmin sağlar	3	14	11	9	17	35	29	5,07
En fazla faydayı sağlar	7	10	11	27	19	24	22	4,68
Faydayı maksimize/zararı minimize eder	10	9	7	30	20	22	21	4,61
Yazılı olmayan bir anlaşmayı ihlal etmez	10	14	11	27	14	23	19	4,41
Bir vaadi (verilmemiş bir sözü) ihlal etmez	11	11	11	24	17	24	21	4,52
Benim aynı davranışı sergileme ihtimalim yüksektir	23	21	10	16	14	27	8	3,76
Arkadaşlarımla aynı davranışı sergileme ihtimali yüksektir	18	16	7	31	15	20	13	4,01
Yukarıda bahsedilen davranış ahlakidir	31	17	7	27	13	16	9	3,48

Senaryo 3 için Tablo 9’ da ki frekans sonuçlarına baktığımızda, aritmetik ortalamanın en yüksek olduğu bölümün (5,23) ile “Kişinin Menfaatini Destekler” olduğunu ve en düşük olduğu bölümün de (3,48) ile “Yukarıda Bahsedilen Davranış Ahlakidir” olduğu görülmektedir.

3.8.1. Independent Sample T-Testi Sonuçları

Araştırma anketimizdeki bazı sorular ki-kare testi ile analiz edilmeye uygun olup, bir kısmı ki-kare testi ile analize uygun değildir. Bu soruları test etmek için parametrik analiz tekniklerinden T-Testi uygulanmıştır. T-Testi çeşitlerinden, incelenen bir değişken açısından bağımsız iki grup arasında anlamlı farkın olup olmadığını test etmeye yarayan bağımsız iki-grup arası farkların testi (Independent Samples T-Test) uygulanmıştır.

T-Testi sadece iki grup arasında karşılaştırma yapmaya imkân tanımaktadır. Bu analiz için verinin aralık seviyesinde ölçülmüş olması gerekmektedir. Burada karşılaştırılan iki grubun normal dağılım sergileyen iki farklı evrenden tesadüfi olarak seçilmiş olması ve gözlemlerin birbirinden bağımsız olması gerekmektedir. Her iki grubun varyanslarının eşit olma zorunluluğu bulunmamakla birlikte, varyanslarının eşit olup olmaması durumuna göre farklı t değerleri hesaplanmaktadır. Sonuçların yorumlanması da bu farklılık dikkate alınarak yapılmak zorundadır (Altunışık ve diğ. 2007: 175-176).

Tablo 10: Öğrencilerin Cinsiyetleri Açısından Senaryo 1 İçin Independent Sample T-Testi Sonuçları

İfade	Cinsiyet	N	AO	SS	t	sd	Sig.	P
Adil	Kadın	64	2,59	1,779	-,840	118	,026	,403
	Erkek	56	2,89	2,121	-,830	107,885		,408
Dürüst	Kadın	63	2,67	1,805	-,344	117	,383	,731
	Erkek	56	2,79	1,970	-,342	112,261		,733
Ahlaki olarak doğru	Kadın	64	2,58	1,762	-,956	118	,045	,341
	Erkek	56	2,91	2,047	-,947	109,310		,346
Kültürel olarak kabul edilebilir	Kadın	63	3,60	1,863	,009	116	,301	,993
	Erkek	55	3,60	1,959	,009	112,073		,993
Ailem tarafından kabul edilebilir	Kadın	64	3,63	1,864	,204	118	,308	,839
	Erkek	56	3,55	1,972	,203	113,873		,839
Geleneksel olarak kabul edilebilir	Kadın	63	4,03	1,967	,282	117	,859	,779
	Erkek	56	3,93	2,026	,281	114,489		,779
Kişinin menfaatini destekler	Kadın	63	5,30	1,738	,808	117	,469	,420
	Erkek	56	5,04	1,848	,805	113,323		,422
Kişisel tatmin sağlar	Kadın	63	5,13	1,922	,449	116	,440	,654
	Erkek	55	4,96	2,027	,447	111,952		,656
En fazla faydayı sağlar	Kadın	64	4,16	2,198	-,097	118	,203	,923
	Erkek	56	4,20	2,354	-,096	113,340		,924
Faydayı maksimize/zararı minimize eder	Kadın	63	4,14	1,822	,247	117	,063	,805
	Erkek	56	4,05	2,118	,245	109,204		,807
Yazılı olmayan bir anlaşmayı ihlal etmez	Kadın	62	3,71	2,076	-,540	116	,077	,590
	Erkek	56	3,93	2,327	-,537	110,847		,592
Bir vaadi(verilmemiş bir sözü) ihlal etmez	Kadın	62	4,03	1,925	,367	116	,040	,714
	Erkek	56	3,89	2,197	,365	110,022		,716
Benim aynı davranışı sergileme ihtimalim yüksektir	Kadın	64	2,83	1,907	-1,201	118	,320	,232
	Erkek	56	3,27	2,102	-1,194	112,026		,235
Arkadaşlarımla aynı davranışı sergileme ihtimali yüksektir	Kadın	64	3,73	1,766	-,096	118	,218	,923
	Erkek	56	3,77	2,036	-,096	109,735		,924
Yukarıda bahsedilen davranış ahlakidir	Kadın	64	2,80	1,937	,083	118	,778	,934
	Erkek	56	2,77	1,888	,083	116,624		,934

Öğrencilerin cinsiyetleri açısından 1. senaryo için verdikleri cevaplara göre yapılan test sonucunda, aralarında istatistiki fark olmadığı görülmüştür.

Tablo 11: Öğrencilerin Cinsiyetleri Açısından Senaryo 2 İçin Independent Sample T-Testi Sonuçları

İfade	Cinsiyet	N	AO	SS	t	sd	Sig.	P
Adil	Kadın	64	2,13	1,374	-2,314	118	,001	,022
	Erkek	56	2,82	1,908	-2,265	98,546		,026
Dürüst	Kadın	63	2,08	1,383	-2,699	117	,000	,008
	Erkek	56	2,91	1,957	-2,646	97,624		,009
Ahlaki olarak doğru	Kadın	64	2,19	1,592	-1,440	118	,085	,153
	Erkek	56	2,64	1,873	-1,424	108,648		,157
Kültürel olarak kabul edilebilir	Kadın	64	3,00	1,737	-1,156	118	,111	,250
	Erkek	56	3,39	1,988	-1,145	110,113		,255
Ailem tarafından kabul edilebilir	Kadın	64	2,97	1,825	-,816	118	,376	,416
	Erkek	56	3,25	1,947	-,813	113,517		,418
Geleneksel olarak kabul edilebilir	Kadın	62	3,19	1,726	-1,351	116	,066	,179
	Erkek	56	3,66	2,030	-1,340	108,552		,183
Kişinin menfaatini destekler	Kadın	64	4,81	2,007	-,579	117	,149	,564
	Erkek	55	5,02	1,841	-,583	116,485		,561
Kişisel tatmin sağlar	Kadın	64	4,91	1,823	-1,410	118	,258	,161
	Erkek	56	5,36	1,656	-1,419	117,825		,158
En fazla faydayı sağlar	Kadın	62	4,35	1,709	-,213	116	,039	,831
	Erkek	56	4,43	2,044	-,211	107,690		,833
Faydayı maksimize/zararı minimize eder	Kadın	64	4,36	1,694	-,732	118	,053	,466
	Erkek	56	4,61	2,015	-,723	107,987		,471
Yazılı olmayan bir anlaşmayı ihlal etmez	Kadın	64	3,58	1,833	-1,677	118	,297	,096
	Erkek	56	4,18	2,090	-1,662	110,316		,099
Bir vaadi(verilmemiş bir sözü) ihlal etmez	Kadın	63	3,59	1,973	-,677	117	,805	,500
	Erkek	56	3,84	2,087	-,675	113,529		,501
Benim aynı davranışı sergileme ihtimalim yüksektir	Kadın	64	2,48	1,834	-1,168	118	,155	,245
	Erkek	56	2,89	1,997	-1,161	112,604		,248
Arkadaşlarımla aynı davranışı sergileme ihtimali yüksektir	Kadın	64	3,06	1,876	-,437	118	,803	,663
	Erkek	56	3,21	1,923	-,436	115,074		,663
Yukarıda bahsedilen davranış ahlakidir	Kadın	64	2,20	1,585	-,608	118	,266	,545
	Erkek	56	2,39	1,836	-,602	109,499		,549

Öğrencilerin cinsiyetleri açısından 2. senaryo için verdikleri cevaplara göre yapılan test sonucunda, Tablo 11'e göre "Adil" lik ifadesin de istatistiki olarak anlamlı farklılık olduğu görülmüştür. Ayrıca "Dürüstlük" ifadesinde de istatistiki olarak anlamlı fark olduğu görülmektedir.

Tablo 12: Öğrencilerin Cinsiyetleri Açısından Senaryo 3 İçin Independent Sample T-Testi Sonuçları

İfade	Cinsi	N	AO	SS	t	sd	Sig.	P
Adil	Kadın	64	3,69	2,015	-,610	118	,676	,543
	Erkek	56	3,91	1,984	-,610	116,338		,543
Dürüst	Kadın	64	3,59	1,883	-,707	118	,843	,481
	Erkek	56	3,84	1,914	-,706	115,367		,481
Ahlaki olarak doğru	Kadın	62	3,55	1,914	-,114	116	,692	,909
	Erkek	56	3,59	1,970	-,114	114,015		,909
Kültürel olarak kabul edilebilir	Kadın	64	3,97	1,764	,177	118	,900	,860
	Erkek	56	3,91	1,822	,177	114,793		,860
Ailem tarafından kabul edilebilir	Kadın	63	4,08	1,799	1,288	115	,526	,200
	Erkek	54	3,65	1,814	1,287	111,994		,201
Geleneksel olarak kabul edilebilir	Kadın	64	4,08	1,828	,851	118	,663	,396
	Erkek	56	3,79	1,933	,848	113,895		,398
Kişinin menfaatini destekler	Kadın	64	5,14	1,816	-,613	118	,709	,541
	Erkek	56	5,34	1,719	-,615	117,249		,540
Kişisel tatmin sağlar	Kadın	64	4,97	1,808	-,651	116	,947	,517
	Erkek	54	5,19	1,792	-,651	113,013		,516
En fazla faydayı sağlar	Kadın	64	4,50	1,782	-1,160	118	,602	,248
	Erkek	56	4,88	1,748	-1,162	116,436		,248
Faydayı maksimize/zararı minimize eder	Kadın	63	4,57	1,748	-,214	117	,409	,831
	Erkek	56	4,64	1,892	-,213	112,615		,832
Yazılı olmayan bir anlaşmayı ihlal etmez	Kadın	64	4,25	1,877	-,985	116	,807	,327
	Erkek	54	4,59	1,889	-,984	112,452		,327
Bir vaadi(verilmemiş bir sözü) ihlal etmez	Kadın	63	4,46	1,794	-,369	117	,218	,713
	Erkek	56	4,59	2,016	-,367	110,936		,715
Benim aynı davranışı sergileme ihtimalim yüksektir	Kadın	64	3,61	2,098	-,849	117	,195	,397
	Erkek	55	3,93	1,961	-,854	116,148		,395
Arkadaşlarımla aynı davranışı sergileme ihtimali yüksektir	Kadın	64	3,80	1,879	-1,284	118	,540	,202
	Erkek	56	4,25	1,984	-1,279	113,932		,203
Yukarıda bahsedilen davranış ahlakidir	Kadın	64	3,45	2,115	-,175	118	,067	,860
	Erkek	56	3,52	1,897	-,177	117,921		,861

Öğrencilerin cinsiyetleri açısından 3. senaryo için verdikleri cevaplara göre yapılan test sonucunda Tablo 12'ye göre aralarında istatistiki farklılık olmadığı görülmüştür.

3 senaryoya verilen cevaplar cinsiyet değişkeni açısından değerlendirildiğinde elde edilen sonuçlar Tablo 13'te ayrı tablo olarak gösterilmiştir. "H1: Öğrencilerin cinsiyetleri açısından senaryolara verdikleri cevaplar arasında istatistiki fark vardır." Hipotezi Tablo 13'te koyu punto ile gösterilmiş değerlerde kabul diğerlerinde ise

reddedilmiştir. Senaryo 1 ve Senaryo 3'te yer alan ifadelerin tamamı için ret, Senaryo 2'de yer alan iki ifade için kabul diğerleri için ise ret sonucu elde edilmiştir.

Tablo 13: Cinsiyet Değişkeni Açısından Öğrencilerinin Senaryolara Verdikleri Cevaplar İçin Independent Sample T-Testi Sonuçlarının Toplu Gösterimi

İfade	Senaryo 1				Senaryo 2				Senaryo 3			
	Kadın	Erkek	F	P	Kadın	Erkek	F	P	Kadın	Erkek	F	P
Adil	2,59	2,89	,026	,403	2,13	2,82	,001	,022	3,69	3,91	,676	,543
				,408				,026				,543
Dürüst	2,67	2,79	,383	,731	2,08	2,91	,000	,008	3,59	3,84	,843	,481
				,733				,009				,481
Ahlaki Olarak Doğru	2,58	2,91	,045	,341	2,19	2,64	,085	,153	3,55	3,59	,692	,909
				,346				,157				,909
Kültürel olarak kabul edilebilir	3,60	3,60	,301	,993	3,00	3,39	,111	,250	3,97	3,91	,900	,860
				,993				,255				,860
Ailem tarafından kabul edilebilir	3,63	3,55	,308	,839	2,97	3,25	,376	,416	4,08	3,65	,526	,200
				,839				,418				,201
Geleneksel olarak kabul edilebilir	4,03	3,93	,859	,779	3,19	3,66	,066	,179	4,08	3,79	,663	,396
				,779				,183				,398
Kişinin menfaatini destekler	5,30	5,04	,469	,420	4,81	5,02	,149	,564	5,14	5,34	,709	,541
				,422				,561				,540
Kişisel tatmin sağlar	5,13	4,96	,440	,654	4,91	5,36	,258	,161	4,97	5,19	,947	,517
				,656				,158				,516
En fazla faydayı sağlar	4,16	4,20	,203	,923	4,35	4,43	,039	,831	4,50	4,88	,602	,248
				,924				,833				,248
Faydayı maksimize/zararı minimize eder	4,14	4,05	,063	,805	4,36	4,61	,053	,466	4,57	4,64	,409	,831
				,807				,471				,832
Yazılı olmayan bir anlaşmayı ihlal etmez	3,71	3,93	,077	,590	3,58	4,18	,297	,096	4,25	4,59	,807	,327
				,592				,099				,327
Bir vaadi (verilmemiş bir sözü) ihlal etmez	4,03	3,89	,040	,714	3,59	3,84	,805	,500	4,46	4,59	,218	,713
				,716				,501				,715
Benim aynı davranışı sergileme ihtimalim yüksektir	2,83	3,27	,320	,232	2,48	2,89	,155	,245	3,61	3,93	,195	,397
				,235				,248				,395
Arkadaşlarımın aynı davranışı sergileme ihtimali yüksektir	3,73	3,77	,218	,923	3,06	3,21	,803	,663	3,80	4,25	,540	,202
				,924				,663				,203
Yukarıda bahsedilen davranış ahlakidir	2,80	2,77	,778	,934	2,20	2,39	,266	,545	3,45	3,52	,067	,860
				,934				,549				,861

*P≤ 0,05 Kadınlar Lehine

** P≤ 0,05 4. Erkekler Lehine

Tablo 14: Öğrencilerin Yaşları Açısından Senaryo 1 İçin Independent Sample T-Testi Sonuçları

İfade	Yaş	N	AO	SS	t	sd	Sig.	P
Adil	20 ve altı	35	2,17	1,485	-2,060	118	,000	,042
	21 ve üstü	85	2,96	2,067	-2,357	87,382		,021
Dürüst	20 ve altı	34	2,26	1,543	-1,697	117	,005	,092
	21 ve üstü	85	2,91	1,974	-1,883	77,298		,063
Ahlaki olarak doğru	20 ve altı	35	2,29	1,405	-1,669	118	,000	,098
	21 ve üstü	85	2,92	2,048	-1,943	91,243		,055
Kültürel olarak kabul edilebilir	20 ve altı	34	3,09	1,832	-1,888	116	,896	,061
	21 ve üstü	84	3,81	1,898	-1,917	63,163		,060
Ailem tarafından kabul edilebilir	20 ve altı	35	3,09	1,884	-1,884	118	,888	,062
	21 ve üstü	85	3,80	1,889	-1,886	63,538		,064
Geleneksel olarak kabul edilebilir	20 ve altı	35	3,66	1,970	-1,157	117	,705	,250
	21 ve üstü	84	4,12	1,990	-1,162	64,322		,249
Kişinin menfaatini destekler	20 ve altı	35	5,21	1,666	,113	117	,221	,910
	21 ve üstü	83	5,16	1,844	,118	66,971		,906
Kişisel tatmin sağlar	20 ve altı	35	5,00	2,015	-,182	116	,910	,856
	21 ve üstü	85	5,07	1,955	-,180	62,305		,858
En fazla faydayı sağlar	20 ve altı	35	3,20	2,069	-3,139	118	,589	,002
	21 ve üstü	84	4,58	2,227	-3,238	67,921		,002
Faydayı maksimize/zararı minimize eder	20 ve altı	34	3,17	1,689	-3,496	117	,483	,001
	21 ve üstü	84	4,49	1,942	-3,704	72,737		,000
Yazılı olmayan bir anlaşmayı ihlal etmez	20 ve altı	34	3,15	2,047	-2,134	116	,695	,035
	21 ve üstü	84	4,08	2,202	-2,201	65,444		,031
Bir vaadi(verilmemiş bir sözü) ihlal etmez	20 ve altı	34	3,62	1,907	-1,176	116	,519	,242
	21 ve üstü	84	4,11	2,100	-1,226	66,929		,225
Benim aynı davranışı sergileme ihtimalim yüksektir	20 ve altı	35	3,00	2,029	-,116	118	,755	,908
	21 ve üstü	85	3,05	2,005	-,116	62,738		,908
Arkadaşlarımla aynı davranışı sergileme ihtimali yüksektir	20 ve altı	35	4,03	2,036	1,037	118	,256	,302
	21 ve üstü	85	3,64	1,825	,991	57,652		,326
Yukarıda bahsedilen davranış ahlakidir	20 ve altı	35	2,26	1,721	-1,964	118	,070	,052
	21 ve üstü	85	3,00	1,946	-2,067	71,227		,042

Öğrencilerin yaşları açısından 1. senaryo için verdikleri cevaplara göre yapılan test sonucunda, ‘‘Adil’’ , ‘‘En Fazla Faydayı Sağlar’’ , ‘‘Faydayı Maksimize/zararı Minimize Eder’’ ve ‘‘Yazılı Olmayan Bir Anlaşmayı İhlal Etmez’’ ifadelerinde istatistiki olarak anlamlı farklılık olduğu Tablo 14’ te görülmektedir.

Tablo 15: Öğrencilerin Yaşları Açısından Senaryo 2 İçin Independent Sample T-Testi Sonuçları

İfade	Yaş	N	AO	SS	t	sd	Sig.	P
Adil	20 ve altı	35	2,09	1,245	-1,538	118	,003	,127
	21 ve üstü	85	2,60	1,807	-1,788	90,872		,077
Dürüst	20 ve altı	35	2,11	1,345	-1,465	117	,002	,146
	21 ve üstü	84	2,62	1,843	-1,663	86,317		,100
Ahlaki olarak doğru	20 ve altı	35	2,14	1,438	-1,041	118	,030	,300
	21 ve üstü	85	2,51	1,843	-1,154	80,621		,252
Kültürel olarak kabul edilebilir	20 ve altı	35	3,43	1,852	,926	118	,709	,356
	21 ve üstü	85	3,08	1,866	,929	63,855		,356
Ailem tarafından kabul edilebilir	20 ve altı	35	3,00	1,799	-,372	118	,419	,710
	21 ve üstü	85	3,14	1,922	-,383	67,452		,703
Geleneksel olarak kabul edilebilir	20 ve altı	35	3,51	1,805	,370	116	,557	,712
	21 ve üstü	83	3,37	1,924	,379	67,916		,706
Kişinin menfaatini destekler	20 ve altı	35	5,46	1,633	2,035	117	,017	,044
	21 ve üstü	84	4,68	2,001	2,212	77,426		,030
Kişisel tatmin sağlar	20 ve altı	35	5,46	1,559	1,369	118	,031	,174
	21 ve üstü	85	4,98	1,819	1,460	73,439		,149
En fazla faydayı sağlar	20 ve altı	34	3,94	1,740	-1,673	116	,108	,097
	21 ve üstü	84	4,57	1,897	-1,736	66,287		,087
Faydayı maksimize/zararı minimize eder	20 ve altı	35	4,14	1,817	-1,267	118	,608	,208
	21 ve üstü	85	4,61	1,852	-1,278	64,530		,206
Yazılı olmayan bir anlaşmayı ihlal etmez	20 ve altı	35	3,63	1,864	-,818	118	,685	,415
	21 ve üstü	85	3,95	2,017	-,846	68,262		,401
Bir vaadi(verilmemiş bir sözü) ihlal etmez	20 ve altı	34	3,74	1,912	,100	117	,238	,921
	21 ve üstü	85	3,69	2,076	,104	65,728		,918
Benim aynı davranışı sergileme ihtimalim yüksektir	20 ve altı	35	2,80	1,907	,457	118	,976	,648
	21 ve üstü	85	2,62	1,927	,459	64,034		,648
Arkadaşlarımla aynı davranışı sergileme ihtimali yüksektir	20 ve altı	35	3,40	1,802	,991	118	,259	,324
	21 ve üstü	85	3,02	1,927	1,019	67,505		,312
Yukarıda bahsedilen davranış ahlakidir	20 ve altı	35	1,83	1,200	-1,934	118	,002	,055
	21 ve üstü	85	2,48	1,843	-2,296	95,589		,024

Öğrencilerin yaşları açısından 2. senaryo için verdikleri cevaplara göre yapılan test sonucunda, Tablo 15'e baktığımızda "Kişinin Menfaatini Destekler" ifadesin de istatistiki olarak anlamlı farklılık olduğu görülmüştür. Ayrıca "Yukarıda Bahsedilen Davranış Ahlakidir" ifadesinde de istatistiki olarak anlamlı fark olduğu görülmektedir.

Tablo 16: Öğrencilerin Yaşları Açısından Senaryo 3 İçin Independent Sample T-Testi Sonuçları

İfade	Yaş	N	AO	SS	t	sd	Sig.	P
Adil	20 ve altı	35	4,37	1,832	2,070	118	,164	,041
	21 ve üstü	85	3,55	2,021	2,157	69,519		,034
Dürüst	20 ve altı	35	4,11	1,811	1,515	118	,440	,132
	21 ve üstü	85	3,54	1,912	1,550	66,680		,126
Ahlaki olarak doğru	20 ve altı	35	3,80	1,922	,847	116	,969	,399
	21 ve üstü	83	3,47	1,940	,850	64,555		,399
Kültürel olarak kabul edilebilir	20 ve altı	35	4,34	1,798	1,591	118	,762	,114
	21 ve üstü	85	3,78	1,762	1,578	62,269		,120
Ailem tarafından kabul edilebilir	20 ve altı	33	4,30	1,759	1,593	115	,689	,114
	21 ve üstü	84	3,71	1,814	1,615	60,283		,112
Geleneksel olarak kabul edilebilir	20 ve altı	35	4,40	2,018	1,732	118	,248	,086
	21 ve üstü	85	3,75	1,792	1,648	57,238		,105
Kişinin menfaatini destekler	20 ve altı	35	5,57	1,632	1,350	118	,209	,180
	21 ve üstü	85	5,09	1,810	1,410	69,906		,163
Kişisel tatmin sağlar	20 ve altı	34	5,56	1,580	1,911	116	,037	,059
	21 ve üstü	84	4,87	1,848	2,042	71,020		,045
En fazla faydayı sağlar	20 ve altı	35	4,80	1,511	,495	118	,075	,621
	21 ve üstü	85	4,62	1,871	,541	77,913		,590
Faydayı maksimize/zararı minimize eder	20 ve altı	34	4,21	1,553	-1,530	117	,041	,129
	21 ve üstü	85	4,76	1,888	-1,664	73,463		,100
Yazılı olmayan bir anlaşmayı ihlal etmez	20 ve altı	35	4,69	1,745	1,046	116	,470	,298
	21 ve üstü	83	4,29	1,935	1,091	70,537		,279
Bir vaadi(verilmemiş bir sözü) ihlal etmez	20 ve altı	35	4,86	1,700	1,252	117	,213	,213
	21 ve üstü	84	4,38	1,963	1,329	73,026		,188
Benim aynı davranışı sergileme ihtimalim yüksektir	20 ve altı	35	4,20	2,207	1,545	117	,102	,125
	21 ve üstü	84	3,57	1,941	1,465	57,012		,148
Arkadaşlarımın aynı davranışı sergileme ihtimali yüksektir	20 ve altı	35	4,43	1,945	1,536	118	,977	,127
	21 ve üstü	85	3,84	1,914	1,526	62,507		,132
Yukarıda bahsedilen davranış ahlakidir	20 ve altı	35	4,00	2,100	1,826	118	,724	,070
	21 ve üstü	85	3,27	1,942	1,767	59,179		,082

Öğrencilerin yaşları açısından 3. senaryo için verdikleri cevaplara göre yapılan testte Tablo 16’ da ki sonuçlar bulunmuş ve aralarında istatistiki farklılık olmadığı görülmüştür.

“H2: Öğrencilerin yaşları açısından senaryolara verdikleri cevaplar arasında istatistiki fark vardır” Hipotezi Tablo 17’de görülen 3 senaryoda koyu punto ile gösterilmiş değerlerin ifadelerinde kabul, diğerlerinde ise reddedilmiştir.

Tablo 17: Öğrencilerin Yaşları Açısından Senaryolara Verdikleri Cevaplar İçin Independent Sample T-Testi Sonuçlarının Toplu Gösterimi

İfade	Senaryo 1				Senaryo 2				Senaryo 3			
	20 altı	21 üstü	F	P	20 altı	21 üstü	F	P	20 altı	21 üstü	F	P
Adil	2,17	2,96	,000	,042	2,09	2,60	,003	,127	4,37	3,55	,164	,041*
				,021*				,077				,034
Dürüst	2,26	2,91	,005	,092	2,11	2,62	,002	,146	4,11	3,54	,440	,132
				,063				,100				,126
Ahlaki Olarak Doğru	2,29	2,92	,000	,098	2,14	2,51	,030	,300	3,80	3,47	,969	,399
				,055				,252				,399
Kültürel olarak kabul edilebilir	3,09	3,81	,896	,061	3,43	3,08	,709	,356	4,34	3,78	,762	,114
				,060				,356				,120
Ailem tarafından kabul edilebilir	3,09	3,80	,888	,062	3,00	3,14	,419	,710	4,30	3,71	,689	,114
				,064				,703				,112
Geleneksel olarak kabul edilebilir	3,66	4,12	,705	,250	3,51	3,37	,557	,712	4,40	3,75	,248	,086
				,249				,706				,105
Kişinin menfaatini destekler	5,21	5,16	,221	,910	5,46	4,68	,017	,044	5,57	5,09	,209	,180
				,906				,030*				,163
Kişisel tatmin sağlar	5,00	5,07	,910	,856	5,46	4,98	,031	,174	5,56	4,87	,037	,059
				,858				,149				,045*
En fazla faydayı sağlar	3,20	4,58	,589	,002*	3,94	4,57	,108	,097	4,80	4,62	,075	,621
				,002				,087				,590
Faydayı maksimize/zararı minimize eder	3,17	4,49	,483	,001*	4,14	4,61	,608	,208	4,21	4,76	,041	,129
				,000				,206				,100
Yazılı olmayan bir anlaşmayı ihlal etmez	3,15	4,08	,695	,035*	3,63	3,95	,685	,415	4,69	4,29	,470	,298
				,031				,401				,279
Bir vaadi (verilmemiş bir sözü) ihlal etmez	3,62	4,11	,519	,242	3,74	3,69	,238	,921	4,86	4,38	,213	,213
				,225				,918				,188
Benim aynı davranışı sergileme ihtimalim yüksektir	3,00	3,05	,755	,908	2,80	2,62	,976	,648	4,20	3,57	,102	,125
				,908				,648				,148
Arkadaşlarımın aynı davranışı sergileme ihtimali yüksektir	4,03	3,64	,256	,302	3,40	3,02	,259	,324	4,43	3,84	,977	,127
				,326				,312				,132
Yukarıda bahsedilen davranış ahlakidir	2,26	3,00	,070	,052	1,83	2,48	,002	,055	4,00	3,27	,724	,070
				,042				,024*				,082

*P≤ 0,05: 20 Yaş ve Altındakiler Lehine

** P≤ 0,05: 21 Yaş ve Üstündekiler Lehine 7. Tamamen katılıyorum, 6. Katılıyorum, 5. Biraz katılıyorum, 4. Kararsızım, 3. Biraz Katılmıyorum, 2. Katılmıyorum, 1. Hiç Katılmıyorum

Tablo 18: Öğrencilerin Muhasebe Derslerinde Etik Konusunun Geçmesi Açısından 1.Senaryoya Verdikleri Cevaplar İçin Independent Sample T-Testi

İfade	Geçti mi?	N	AO	SS	t	sd	Sig.	P
Adil	Evet	80	2,68	1,901	-,515	117	,208	,608
	Hayır	39	2,87	2,067	-,500	70,074		,618
Dürüst	Evet	80	2,61	1,852	-,973	116	,410	,333
	Hayır	38	2,97	1,952	-,955	69,462		,343
Ahlaki olarak doğru	Evet	80	2,70	1,865	-,322	117	,312	,748
	Hayır	39	2,82	2,011	-,314	70,567		,754
Kültürel olarak kabul edilebilir	Evet	79	3,66	1,839	,488	115	,082	,626
	Hayır	38	3,47	2,063	,469	66,107		,641
Ailem tarafından kabul edilebilir	Evet	80	3,61	1,859	,197	117	,179	,844
	Hayır	39	3,54	2,050	,191	69,221		,849
Geleneksel olarak kabul edilebilir	Evet	80	3,93	1,999	-,457	116	,845	,649
	Hayır	38	4,11	2,011	-,456	72,409		,650
Kişinin menfaatini destekler	Evet	79	5,38	1,689	1,830	116	,129	,070
	Hayır	39	4,74	1,943	1,745	67,107		,086
Kişisel tatmin sağlar	Evet	78	5,10	1,965	,463	115	,520	,644
	Hayır	39	4,92	2,005	,460	74,738		,647
En fazla faydayı sağlar	Evet	80	4,19	2,251	,076	117	,519	,940
	Hayır	39	4,15	2,346	,074	72,720		,941
Faydayı maksimize/zararı minimize eder	Evet	79	4,03	2,025	-,599	116	,440	,551
	Hayır	39	4,26	1,860	-,616	81,851		,539
Yazılı olmayan bir anlaşmayı ihlal etmez	Evet	79	3,71	2,237	-,729	115	,554	,467
	Hayır	38	4,03	2,137	-,741	76,234		,461
Bir vaadi(verilmemiş bir sözü) ihlal etmez	Evet	79	4,00	2,094	,258	115	,545	,797
	Hayır	38	3,89	2,011	,262	75,879		,794
Benim aynı davranışı sergileme ihtimalim yüksektir	Evet	80	3,10	2,029	,647	117	,510	,519
	Hayır	39	2,85	1,967	,654	77,588		,515
Arkadaşlarımla aynı davranışı sergileme ihtimali yüksektir	Evet	80	3,69	1,846	-,428	117	,376	,670
	Hayır	39	3,85	2,007	-,415	70,070		,679
Yukarıda bahsedilen davranış ahlakidir	Evet	80	2,66	1,855	-1,041	117	,184	,300
	Hayır	39	3,05	2,025	-1,010	69,820		,316

*P≤ 0,05: Muhasebe Derslerinde Etik Konusunun Geçtiğini Belirtenler Lehine

** P≤ 0,05: Muhasebe Derslerinde Etik Konusunun Geçmediğini Belirtenler Lehine

7. Tamamen katılıyorum, 6. Katılıyorum, 5. Biraz katılıyorum, 4.Kararsızım, 3. Biraz Katılmıyorum,

2. Katılmıyorum, 1. Hiç Katılmıyorum

Öğrencilerin yaklaşık % 67'si aldıkları muhasebe derslerinde etik kavramından bahsedildiğini, % 33'ü de bahsedilmediğini belirtmiştir. Bu sonuçlar Independent Sample T-Testi ile test edildiğinde Tablo 18'deki sonuçlar bulunmuştur. Öğrencilerin 1. senaryo için verdikleri cevaplara göre yapılan test sonucunda, öğrencilerin aldıkları

muhasebe derslerinde etik konusunun geçip geçmemesi açısından aralarında istatistiki farklılık olmadığı görülmüştür.

Tablo 19: Öğrencilerin Muhasebe Derslerinde Etik Konusunun Geçmesi Açısından 2. Senaryoya Verdikleri Cevaplar İçin Independent Sample T-Testi

İfade	Geçti mi?	N	AO	SS	t	sd	Sig.	P
Adil	Evet	80	2,34	1,526	-1,081	117	,045	,282
	Hayır	39	2,69	1,962	-,992	61,145		,325
Dürüst	Evet	79	2,30	1,514	-1,537	116	,002	,127
	Hayır	39	2,82	2,076	-1,384	58,600		,172
Ahlaki olarak doğru	Evet	80	2,20	1,546	-1,841	117	,002	,068
	Hayır	39	2,82	2,050	-1,672	59,774		,100
Kültürel olarak kabul edilebilir	Evet	80	3,03	1,835	-1,271	117	,815	,206
	Hayır	39	3,49	1,918	-1,252	72,536		,215
Ailem tarafından kabul edilebilir	Evet	80	3,01	1,768	-,800	117	,108	,425
	Hayır	39	3,31	2,117	-,752	64,644		,455
Geleneksel olarak kabul edilebilir	Evet	78	3,45	1,877	,310	115	,725	,757
	Hayır	39	3,33	1,938	,307	73,988		,760
Kişinin menfaatini destekler	Evet	79	4,81	2,082	-,704	116	,004	,483
	Hayır	39	5,08	1,596	-,770	95,761		,443
Kişisel tatmin sağlar	Evet	80	5,11	1,814	,029	117	,356	,977
	Hayır	39	5,10	1,667	,030	81,483		,976
En fazla faydayı sağlar	Evet	78	4,35	1,919	-,244	115	,323	,808
	Hayır	39	4,44	1,789	-,250	81,082		,804
Faydayı maksimize/zararı minimize eder	Evet	80	4,54	1,841	,491	117	,720	,624
	Hayır	39	4,36	1,899	,486	73,419		,628
Yazılı olmayan bir anlaşmayı ihlal etmez	Evet	80	3,81	2,069	-,351	117	,083	,726
	Hayır	39	3,95	1,806	-,368	85,387		,714
Bir vaadi(verilmemiş bir sözü) ihlal etmez	Evet	80	3,64	2,118	-,510	116	,073	,611
	Hayır	38	3,84	1,853	-,535	82,331		,594
Benim aynı davranışı sergileme ihtimalim yüksektir	Evet	80	2,76	2,020	,664	117	,114	,508
	Hayır	39	2,51	1,715	,702	87,549		,484
Arkadaşlarımla aynı davranışı sergileme ihtimali yüksektir	Evet	80	3,16	1,919	,161	117	,916	,872
	Hayır	39	3,10	1,875	,162	77,050		,871
Yukarıda bahsedilen davranış ahlakidir	Evet	80	2,30	1,687	,054	117	,506	,957
	Hayır	39	2,28	1,776	,053	72,060		,958

*P≤ 0,05: Muhasebe Derslerinde Etik Konusunun Geçtiğini Belirtenler Lehine

** P≤ 0,05: Muhasebe Derslerinde Etik Konusunun Geçmediğini Belirtenler Lehine

7. Tamamen katılıyorum, 6. Katılıyorum, 5. Biraz katılıyorum, 4.Kararsızım, 3. Biraz Katılmıyorum,

2. Katılmıyorum, 1. Hiç Katılmıyorum

Öğrencilerin 2. senaryo için verdikleri cevaplara göre yapılan test sonucunda, öğrencilerin aldıkları muhasebe derslerinde etik konusunun geçip geçmemesi açısından aralarında istatistiki farklılık olmadığı Tablo 19’ da görülmektedir.

Tablo 20: Öğrencilerin Muhasebe Derslerinde Etik Konusunun Geçmesi Açısından 3. Senaryoya Verdikleri Cevaplar İçin Independent Sample T-Testi

İfade	Geçti mi?	N	AO	SS	t	sd	Sig.	P
Adil	Evet	80	3,58	1,992	-1,758	117	,646	,081
	Hayır	39	4,26	1,970	-1,765	76,232		,082
Dürüst	Evet	80	3,43	1,833	-2,427	117	,720	,017
	Hayır	39	4,31	1,922	-2,387	72,359		,020
Ahlaki olarak doğru	Evet	78	3,24	1,874	-2,742	115	,742	,007
	Hayır	39	4,26	1,902	-2,729	75,112		,008
Kültürel olarak kabul edilebilir	Evet	80	3,83	1,792	-1,013	117	,693	,313
	Hayır	39	4,18	1,790	-1,014	75,516		,314
Ailem tarafından kabul edilebilir	Evet	79	3,75	1,801	-1,306	114	,966	,194
	Hayır	37	4,22	1,813	-1,303	70,068		,197
Geleneksel olarak kabul edilebilir	Evet	80	3,85	1,843	-,755	117	,584	,452
	Hayır	39	4,13	1,976	-,737	70,916		,464
Kişinin menfaatini destekler	Evet	80	5,14	1,805	-,787	117	,306	,433
	Hayır	39	5,41	1,712	-,801	79,157		,425
Kişisel tatmin sağlar	Evet	79	5,04	1,829	-,188	115	,436	,851
	Hayır	38	5,11	1,767	-,191	75,435		,849
En fazla faydayı sağlar	Evet	80	4,60	1,769	-,634	117	,963	,527
	Hayır	39	4,82	1,805	-,630	74,117		,531
Faydayı maksimize/zararı minimize eder	Evet	79	4,41	1,815	-1,761	116	,665	,081
	Hayır	39	5,03	1,769	-1,777	77,549		,080
Yazılı olmayan bir anlaşmayı ihlal etmez	Evet	79	4,29	1,916	-,983	115	,849	,328
	Hayır	38	4,66	1,835	-,998	76,065		,321
Bir vaadi(verilmemiş bir sözü) ihlal etmez	Evet	80	4,18	1,928	-2,923	116	,314	,004
	Hayır	38	5,24	1,651	-3,089	83,940		,003
Benim aynı davranışı sergileme ihtimalim yüksektir	Evet	80	3,75	2,009	,033	116	,392	,974
	Hayır	38	3,74	2,127	,032	69,202		,975
Arkadaşlarımla aynı davranışı sergileme ihtimali yüksektir	Evet	80	3,95	1,974	-,401	117	,594	,689
	Hayır	39	4,10	1,889	-,407	78,522		,685
Yukarıda bahsedilen davranış ahlakidir	Evet	80	3,35	1,949	-1,000	117	,418	,320
	Hayır	39	3,74	2,149	-,966	69,251		,337

* $P \leq 0,05$: Muhasebe Derslerinde Etik Konusunun Geçtiğini Belirtenler Lehine

** $P \leq 0,05$: Muhasebe Derslerinde Etik Konusunun Geçmediğini Belirtenler Lehine

7. Tamamen katılıyorum, 6. Katılıyorum, 5. Biraz katılıyorum, 4. Kararsızım, 3. Biraz Katılmıyorum,

2. Katılmıyorum, 1. Hiç Katılmıyorum

Öğrencilerin Etik Konusunun Geçmesi açısından 3. senaryo için verdikleri cevaplara göre yapılan test sonucunda, Tablo 20’de görüldüğü üzere ‘‘Dürüstlük’’ ve ‘‘Ahlaki Olarak Doğru’’ ifadeleri için istatistiki anlamlı farklılık olduğu görülmüştür. Ayrıca ‘‘Bir Vaadi (verilmemiş bir sözü) İhlal Etmez’’ ifadesinde de istatistiki olarak anlamlı farklılık olduğu görülmektedir.

“H3: Öğrencileri muhasebe derslerinde etik konusunun işlenmiş olması açısından senaryolara verdikleri cevaplar arasında istatistiki fark vardır” Hipotezi üç senaryoya verilen cevapların toplu olarak gösterildiği Tablo 21’de koyu punto ile gösterilmiş olan değerlerde kısmen kabul edilmiş, diğerlerinde reddedilmiştir. Senaryo 1 ve Senaryo 2’de öğrencilerin muhasebe derslerinde etik konusunun geçip geçmemesi açısından öğrenciler arasında istatistiki farklılık olmadığı belirlenmiştir.

Tablo 21: Öğrencilerin Muhasebe Derslerinde Etik Konusunun Geçmesi Açısından Senaryolara Verdikleri Cevaplar İçin Independent Sample T-Testi Sonuçlarının Toplu Gösterimi

İfade	Senaryo 1				Senaryo 2				Senaryo 3			
	Evet	Hayır	F	P	Evet	Hayır	F	P	Evet	Hayır	F	P
Adil	2,68	2,87	,208	,608	2,34	2,69	,045	,282	3,58	4,26	,646	,081*
				,618				,325				,082
Dürüst	2,61	2,97	,410	,333	2,30	2,82	,002	,127	3,43	4,31	,720	,017*
				,343				,172				,020
Ahlaki Olarak Doğru	2,70	2,82	,312	,748	2,20	2,82	,002	,068	3,24	4,26	,742	,007
				,754				,100				,008
Kültürel olarak kabul edilebilir	3,66	3,47	,082	,626	3,03	3,49	,815	,206	3,83	4,18	,693	,313
				,641				,215				,314
Ailem tarafından kabul edilebilir	3,61	3,54	,179	,844	3,01	3,31	,108	,425	3,75	4,22	,966	,194
				,849				,455				,197
Geleneksel olarak kabul edilebilir	3,93	4,11	,845	,649	3,45	3,33	,725	,757	3,85	4,13	,584	,452
				,650				,760				,464
Kişinin menfaatini destekler	5,38	4,74	,129	,070	4,81	5,08	,004	,483	5,14	5,41	,306	,433
				,086				,443				,425
Kişisel tatmin sağlar	5,10	4,92	,520	,644	5,11	5,10	,356	,977	5,04	5,11	,436	,851
				,647				,976				,849
En fazla faydayı sağlar	4,19	4,15	,519	,940	4,35	4,44	,323	,808	4,60	4,82	,963	,527
				,941				,804				,531
Faydayı maksimize/zararı minimize eder	4,03	4,26	,440	,551	4,54	4,36	,720	,624	4,41	5,03	,665	,081
				,539				,628				,080
Yazılı olmayan bir anlaşmayı ihlal etmez	3,71	4,03	,554	,467	3,81	3,95	,083	,726	4,29	4,66	,849	,328
				,461				,714				,321
Bir vaadi (verilmemiş bir sözü) ihlal etmez	4,00	3,89	,545	,797	3,64	3,84	,073	,611	4,18	5,24	,314	,004*
				,794				,594				,003
Benim aynı davranışı sergileme ihtimalim yüksektir	3,10	2,85	,510	,519	2,76	2,51	,114	,508	3,75	3,74	,392	,974
				,515				,484				,975
Arkadaşlarımın aynı davranışı sergileme ihtimali yüksektir	3,69	3,85	,376	,670	3,16	3,10	,916	,872	3,95	4,10	,594	,689
				,679				,871				,685
Yukarıda bahsedilen davranış ahlakidir	2,66	3,05	,184	,300	2,30	2,28	,506	,957	3,35	3,74	,418	,320
				,316				,958				,337

Tablo 22: Birinci ve Dördüncü Sınıf İşletme Öğrencilerinin 1.Senaryoya Verdikleri Cevaplar İçin Independent Sample T-Testi Sonuçları

İfade	Sınıf	N	AO	SS	t	sd	Sig.	P
Adil	1.Sınıf	44	2,25	1,572	-2,102	118	,000	,038
	4.Sınıf	76	3,01	2,088	-2,265	109,94		,025*
Dürüst	1.Sınıf	43	2,40	1,664	-1,437	117	,059	,153
	4.Sınıf	76	2,91	1,974	-1,507	100,02		,135
Ahlaki olarak doğru	1.Sınıf	44	2,32	1,596	-1,840	118	,002	,068
	4.Sınıf	76	2,97	2,026	-1,959	107,18		,053
Kültürel olarak kabul edilebilir	1.Sınıf	43	3,26	1,891	-1,506	116	,545	,135
	4.Sınıf	75	3,80	1,889	-1,505	87,535		,136
Ailem tarafından kabul edilebilir	1.Sınıf	44	3,32	2,009	-1,197	118	,209	,234
	4.Sınıf	76	3,75	1,841	-1,170	83,648		,246
Geleneksel olarak kabul edilebilir	1.Sınıf	43	3,93	2,075	-,218	117	,256	,828
	4.Sınıf	76	4,01	1,949	-,214	82,856		,831
Kişinin menfaatini destekler	1.Sınıf	43	5,12	1,707	-,275	117	,366	,784
	4.Sınıf	76	5,21	1,843	-,281	92,985		,779
Kişisel tatmin sağlar	1.Sınıf	44	5,00	1,988	-,216	116	,978	,829
	4.Sınıf	76	5,08	1,964	-,215	89,591		,830
En fazla faydayı sağlar	1.Sınıf	44	3,41	2,160	-2,908	118	,917	,004*
	4.Sınıf	76	4,62	2,215	-2,928	91,783		,004
Faydayı maksimize/zararı minimize eder	1.Sınıf	44	3,43	1,860	-2,945	117	,890	,004*
	4.Sınıf	75	4,49	1,920	-2,969	92,534		,004
Yazılı olmayan bir anlaşmayı ihlal etmez	1.Sınıf	43	3,47	2,186	-1,312	116	,514	,192
	4.Sınıf	75	4,01	2,184	-1,312	87,555		,193
Bir vaadi(verilmemiş bir sözü) ihlal etmez	1.Sınıf	43	3,88	2,061	-,329	116	,777	,743
	4.Sınıf	75	4,01	2,057	-,329	87,461		,743
Benim aynı davranışı sergileme ihtimalim yüksektir	1.Sınıf	44	3,20	2,108	,711	118	,470	,479
	4.Sınıf	76	2,93	1,948	,696	84,219		,489
Arkadaşlarımla aynı davranışı sergileme ihtimali yüksektir	1.Sınıf	44	4,20	2,041	2,032	118	,183	,044*
	4.Sınıf	76	3,49	1,755	1,952	79,347		,054
Yukarıda bahsedilen davranış ahlakidir	1.Sınıf	44	2,45	1,922	-1,444	118	,774	,151
	4.Sınıf	76	2,97	1,883	-1,436	88,403		,154

*P≤ 0,05: 1. Sınıf Lehine

** P≤ 0,05: 4. Sınıf Lehine

7. Tamamen katılıyorum, 6. Katılıyorum, 5. Biraz katılıyorum, 4.Kararsızım, 3. Biraz Katılmıyorum,

2. Katılmıyorum, 1. Hiç Katılmıyorum

Senaryo 1’de yer alan sorular için uygulanan test sonuçları Tablo 22’de yer almaktadır. İstatistiki anlamlı kabul edilen değerler (* ve **) işaretleri ile tablolarda gösterilmiştir. 1. Sınıf öğrencileri 4. Sınıf öğrencilerine göre 1. Senaryoda yer alan örnek olay ile ilgili olarak “Arkadaşlarımla aynı davranışı sergileme ihtimali

yüksektir” ifadesine kararsızım ve biraz katılıyorum seçeneklerini daha fazla işaretlemişlerdir.

Tablo 23: Birinci ve Dördüncü Sınıf İşletme Öğrencilerinin 2.Senaryoya Verdikleri Cevaplar İçin Independent Sample T-Testi Sonuçları

İfade	Sınıf	N	AO	SS	t	sd	Sig.	P
Adil	1.Sınıf	44	2,27	1,500	-,882	118	,120	,380
	4.Sınıf	76	2,55	1,769	-,921	102,176		,359
Dürüst	1.Sınıf	44	2,45	1,691	-,078	117	,485	,938
	4.Sınıf	75	2,48	1,750	-,078	92,767		,938
Ahlaki olarak doğru	1.Sınıf	44	2,36	1,630	-,174	118	,436	,862
	4.Sınıf	76	2,42	1,806	-,179	97,589		,859
Kültürel olarak kabul edilebilir	1.Sınıf	44	3,64	1,894	2,057	118	,421	,042*
	4.Sınıf	76	2,92	1,802	2,030	86,306		,045
Ailem tarafından kabul edilebilir	1.Sınıf	44	3,27	1,993	,764	118	,264	,446
	4.Sınıf	76	3,00	1,818	,746	83,353		,458
Geleneksel olarak kabul edilebilir	1.Sınıf	44	3,64	1,881	,984	116	,935	,327
	4.Sınıf	74	3,28	1,884	,984	90,589		,328
Kişinin menfaatini destekler	1.Sınıf	44	5,48	1,607	2,527	117	,005	,013
	4.Sınıf	75	4,57	2,028	2,683	106,762		,008**
Kişisel tatmin sağlar	1.Sınıf	44	5,50	1,563	1,839	118	,021	,068
	4.Sınıf	76	4,89	1,830	1,918	101,650		,058
En fazla faydayı sağlar	1.Sınıf	43	4,23	1,771	-,691	116	,213	,491
	4.Sınıf	75	4,48	1,927	-,707	93,839		,481
Faydayı maksimize/zararı	1.Sınıf	44	4,30	1,825	-,809	118	,816	,420
	4.Sınıf	76	4,58	1,864	-,814	91,498		,418
Yazılı olmayan bir anlaşmayı ihlal etmez	1.Sınıf	44	3,89	1,991	,118	118	,965	,906
	4.Sınıf	76	3,84	1,974	,118	89,276		,907
Bir vaadi(verilmemiş bir sözü) ihlal etmez	1.Sınıf	43	3,81	1,967	,437	117	,351	,663
	4.Sınıf	76	3,64	2,064	,443	90,865		,659
Benim aynı davranışı sergileme ihtimalim yüksektir	1.Sınıf	44	3,00	2,012	1,421	118	,241	,158
	4.Sınıf	76	2,49	1,844	1,388	83,658		,169
Arkadaşlarımdan aynı davranışı sergileme ihtimali yüksektir	1.Sınıf	44	3,59	1,847	2,043	118	,419	,043*
	4.Sınıf	76	2,87	1,879	2,052	91,194		,043
Yukarıda bahsedilen davranış ahlakidir	1.Sınıf	44	2,09	1,582	-,983	118	,232	,328
	4.Sınıf	76	2,41	1,768	-1,013	98,204		,314

*P≤ 0,05: 1. Sınıf Lehine

** P≤ 0,05: 4. Sınıf Lehine 7. Tamamen katılıyorum, 6. Katılıyorum, 5. Biraz katılıyorum, 4.Kararsızım, 3. Biraz Katılmıyorum, 2. Katılmıyorum, 1. Hiç Katılmıyorum

Senaryo 2’de yer alan sorular için uygulanan test sonuçları Tablo 23’te yer almaktadır. 2. Senaryoda da yine 1. Sınıf öğrencileri 4. Sınıf öğrencilerine göre

“Arkadaşlarımla aynı davranışı sergileme ihtimali yüksektir” ifadesinde istatistiki olarak farklılaşmışlardır. 1. Sınıf öğrencileri “Kararsızım” seçeneğine daha yakın cevaplar vermekle birlikte 4. Sınıf öğrencileri “Biraz katılmıyorum” seçeneğine yakın cevaplar vermişlerdir. Ayrıca Tabloda koyu punto ile verilmiş değerlerin karşısında yer alan ifadelerde de sınıf değişkeni açısından istatistiki anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 24: Birinci ve Dördüncü Sınıf İşletme Öğrencilerinin 3.Senaryoya Verdikleri Cevaplar İçin Independent Sample T-Testi Sonuçları

İfade	Sınıf	N	AO	SS	t	sd	Sig.	P
Adil	1.Sınıf	44	4,39	1,833	2,540	118	,141	,012*
	4.Sınıf	76	3,45	2,016	2,606	97,040		,011
Dürüst	1.Sınıf	44	4,16	1,778	2,009	118	,209	,047*
	4.Sınıf	76	3,45	1,921	2,051	95,716		,043
Ahlaki olarak doğru	1.Sınıf	44	3,89	1,932	1,386	116	,929	,168
	4.Sınıf	76	3,38	1,921	1,384	90,097		,170
Kültürel olarak kabul edilebilir	1.Sınıf	44	4,39	1,755	2,108	118	,863	,037*
	4.Sınıf	76	3,68	1,760	2,110	90,151		,038
Ailem tarafından kabul edilebilir	1.Sınıf	41	4,49	1,818	2,739	115	,676	,007*
	4.Sınıf	76	3,55	1,731	2,699	78,659		,009
Geleneksel olarak kabul edilebilir	1.Sınıf	44	4,50	1,982	2,537	118	,276	,012*
	4.Sınıf	76	3,62	1,743	2,452	80,831		,016
Kişinin menfaatini destekler	1.Sınıf	44	5,70	1,549	2,261	118	,055	,026*
	4.Sınıf	76	4,96	1,836	2,366	102,528		,020
Kişisel tatmin sağlar	1.Sınıf	43	5,51	1,638	2,060	116	,090	,042*
	4.Sınıf	75	4,81	1,843	2,128	96,288		,036
En fazla faydayı sağlar	1.Sınıf	44	4,89	1,482	,996	118	,022	,321
	4.Sınıf	76	4,55	1,914	1,065	108,271		,289
Faydayı maksimize/zararı minimize eder	1.Sınıf	43	4,51	1,594	-,422	117	,051	,674
	4.Sınıf	76	4,66	1,929	-,445	101,431		,657
Yazılı olmayan bir anlaşmayı ihlal etmez	1.Sınıf	43	4,79	1,807	1,691	116	,808	,094
	4.Sınıf	75	4,19	1,901	1,715	91,340		,090
Bir vaadi(verilmemiş bir sözü) ihlal etmez	1.Sınıf	44	4,91	1,723	1,725	117	,223	,087
	4.Sınıf	75	4,29	1,964	1,786	99,851		,077
Benim aynı davranışı sergileme ihtimalim yüksektir	1.Sınıf	44	4,30	2,163	2,253	117	,121	,026*
	4.Sınıf	75	3,44	1,898	2,178	81,007		,032
Arkadaşlarımla aynı davranışı sergileme ihtimali yüksektir	1.Sınıf	44	4,66	1,879	2,890	118	,739	,005*
	4.Sınıf	76	3,63	1,875	2,889	89,750		,005
Yukarıda bahsedilen davranış ahlakidir	1.Sınıf	44	4,02	2,063	2,278	118	,884	,025*
	4.Sınıf	76	3,17	1,921	2,235	84,768		,028

*P≤ 0,05: 1. Sınıf Lehine

** P≤ 0,05: 4. Sınıf Lehine 7. Tamamen katılıyorum, 6. Katılıyorum, 5. Biraz katılıyorum, 4.Kararsızım, 3. Biraz Katılmıyorum, 2. Katılmıyorum, 1. Hiç Katılmıyorum

Senaryo 3'te yer alan sorular için uygulanan test sonuçları Tablo 24'te yer almaktadır. 1. Sınıf öğrencileri 4. Sınıf öğrencilerine göre bu senaryoda “Benim aynı davranışı sergileme ihtimalim yüksektir”, “Arkadaşlarımın aynı davranışı sergileme ihtimali yüksektir” ve “Yukarıda bahsedilen davranış ahlakidir” sorularında istatistiki olarak farklılaşmaktadır. 4. Sınıf öğrencileri bu sorulara “biraz katılmıyorum” cevabını daha fazla vermişlerdir. 1. Sınıf öğrencileri ise “kararsızım” ve “biraz katılıyorum” seçeneklerini daha fazla işaretlemişlerdir.

“H4: 1. ve 4. Sınıf İşletme bölümü öğrencilerinin senaryolara verdikleri cevaplar arasında fark vardır” hipotezi tüm senaryolar açısından kısmen kabul edilmekle birlikte 3.senaryoda daha fazla istatistiki farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 25'te H4 Hipotezi için yapılan analiz sonuçları üç senaryo için toplu olarak gösterilmektedir. Koyu punto ile görülen değerlerdeki ifadeler için hipotez kabul edilmekte, diğerleri için ise reddedilmektedir.

Tablo 25: Birinci ve Dördüncü Sınıf İşletme Öğrencilerinin Senaryolara Verdikleri Cevaplar İçin Independent Sample T-Testi Sonuçlarının Toplu Gösterimi

İfade	Senaryo 1				Senaryo 2				Senaryo 3			
	1.Sınıf	4.Sınıf	F	P	1.Sınıf	4.Sınıf	F	P	1.Sınıf	4.Sınıf	F	P
Adil	2,25	3,01	,000	,038	2,27	2,55	,120	,380	4,39	3,45	,141	,012*
				,025**				,359				,011
Dürüst	2,40	2,91	,059	,153	2,45	2,48	,485	,938	4,16	3,45	,209	,047*
				,135				,938				,043
Ahlaki Olarak Doğru	2,32	2,97	,002	,068	2,36	2,42	,436	,862	3,89	3,38	,929	,168
				,053				,859				,170
Kültürel olarak kabul edilebilir	3,26	3,80	,545	,135	3,64	2,92	,421	,042*	4,39	3,68	,863	,037*
				,136				,045				,038
Ailem tarafından kabul edilebilir	3,32	3,75	,209	,234	3,27	3,00	,264	,446	4,49	3,55	,676	,007*
				,246				,458				,009
Geleneksel olarak kabul edilebilir	3,93	4,01	,256	,828	3,64	3,28	,935	,327	4,50	3,62	,276	,012*
				,831				,328				,016
Kişinin menfaatini destekler	5,12	5,21	,366	,784	5,48	4,57	,005	,013	5,70	4,96	,055	,026*
				,779				,008*				,020
Kişisel tatmin sağlar	5,00	5,08	,978	,829	5,50	4,89	,021	,068	5,51	4,81	,090	,042*
				,830				,058				,036
En fazla faydayı sağlar	3,41	4,62	,917	,004*	4,23	4,48	,213	,491	4,89	4,55	,022	,321
				,004				,481				,289
Faydayı maksimize/zararı minimize eder	3,43	4,49	,890	,004*	4,30	4,58	,816	,420	4,51	4,66	,051	,674
				,004				,418				,657
Yazılı olmayan bir anlaşmayı ihlal etmez	3,47	4,01	,514	,192	3,89	3,84	,965	,906	4,79	4,19	,808	,094
				,193				,907				,090
Bir vaadi (verilmemiş bir sözü) ihlal etmez	3,88	4,01	,777	,743	3,81	3,64	,351	,663	4,91	4,29	,223	,087
				,743				,659				,077
Benim aynı davranışı sergileme ihtimalim yüksektir	3,20	2,93	,470	,479	3,00	2,49	,241	,158	4,30	3,44	,121	,026*
				,489				,169				,032
Arkadaşlarımın aynı davranışı sergileme ihtimali yüksektir	4,20	3,49	,183	,044*	3,59	2,87	,419	,043*	4,66	3,63	,739	,005*
				,054				,043				,005
Yukarıda bahsedilen davranış ahlakidir	2,45	2,97	,774	,151	2,09	2,41	,232	,328	4,02	3,17	,884	,025*
				,154				,314				,028

*P≤ 0,05 1. Sınıf Lehine ** P≤ 0,05 4. Sınıf Lehine

Tablo 26: Öğrencilerin Yerleşim Yeri Açısından Senaryo 1 İçin Verdikleri Cevapların Independent Sample T-Testi Sonuçları

İfade	Yerleşim	N	AO	SS	t	sd	Sig.	P
Adil	Şehre Bağlı Küçük Yerleşim Yerleri	46	2,67	2,012	-,263	118	,697	,793
	Şehir ve Büyükşehirler	74	2,77	1,913	-,260	91,901		,795
Dürüst	Şehre Bağlı Küçük Yerleşim Yerleri	46	2,78	1,965	,275	117	,484	,784
	Şehir ve Büyükşehirler	73	2,68	1,832	,271	90,776		,787
Ahlaki olarak doğru	Şehre Bağlı Küçük Yerleşim Yerleri	46	2,61	2,005	-,565	118	,608	,573
	Şehir ve Büyükşehirler	74	2,81	1,841	-,554	89,372		,581
Kültürel olarak kabul edilebilir	Şehre Bağlı Küçük Yerleşim Yerleri	46	3,72	1,905	,527	116	,899	,599
	Şehir ve Büyükşehirler	72	3,53	1,906	,527	96,060		,599
Ailem tarafından kabul edilebilir	Şehre Bağlı Küçük Yerleşim Yerleri	46	3,63	1,717	,175	118	,023	,862
	Şehir ve Büyükşehirler	74	3,57	2,028	,182	107,17		,856
Geleneksel olarak kabul edilebilir	Şehre Bağlı Küçük Yerleşim Yerleri	45	4,16	1,846	,736	117	,042	,463
	Şehir ve Büyükşehirler	74	3,88	2,074	,758	101,44		,450
Kişinin menfaatini destekler	Şehre Bağlı Küçük Yerleşim Yerleri	46	5,28	1,655	,512	117	,542	,609
	Şehir ve Büyükşehirler	73	5,11	1,875	,527	104,48		,599
Kişisel tatmin sağlar	Şehre Bağlı Küçük Yerleşim Yerleri	45	4,91	2,054	-,605	116	,213	,546
	Şehir ve Büyükşehirler	73	5,14	1,917	-,595	88,370		,553
En fazla faydayı sağlar	Şehre Bağlı Küçük Yerleşim Yerleri	46	4,43	2,363	,991	118	,252	,323
	Şehir ve Büyükşehirler	74	4,01	2,199	,975	90,344		,332
Faydayı maksimize/zararı minimize eder	Şehre Bağlı Küçük Yerleşim Yerleri	46	4,09	1,930	-,061	117	,959	,951
	Şehir ve Büyükşehirler	73	4,11	1,990	-,062	97,993		,951
Yazılı olmayan bir anlaşmayı ihlal etmez	Şehre Bağlı Küçük Yerleşim Yerleri	46	3,74	2,275	-,294	116	,458	,769
	Şehir ve Büyükşehirler	72	3,86	2,151	-,290	92,067		,772
Bir vaadi(verilmemiş bir sözü) ihlal etmez	Şehre Bağlı Küçük Yerleşim Yerleri	46	3,85	2,160	-,499	116	,257	,619
	Şehir ve Büyükşehirler	72	4,04	1,989	-,490	90,189		,625
Benim aynı davranışı sergileme ihtimalim yüksektir	Şehre Bağlı Küçük Yerleşim Yerleri	46	2,98	2,005	-,236	118	,984	,814
	Şehir ve Büyükşehirler	74	3,07	2,016	-,237	95,950		,813
Arkadaşlarımın aynı davranışı sergileme ihtimali yüksektir	Şehre Bağlı Küçük Yerleşim Yerleri	46	3,57	1,642	-,844	118	,077	,400
	Şehir ve Büyükşehirler	74	3,86	2,029	-,886	109,93		,377
Yukarıda bahsedilen davranış ahlakidir	Şehre Bağlı Küçük Yerleşim Yerleri	46	2,89	1,935	,488	118	,711	,627
	Şehir ve Büyükşehirler	74	2,72	1,898	,485	94,177		,628

Tablo 27: Öğrencilerin Yerleşim Yeri Açısından Senaryo 2 İçin Verdikleri Cevapların Independent Sample T-Testi Sonuçları

İfade	Yerleşim	N	AO	SS	t	sd	Sig.	P
Adil	Şehre Bağlı Küçük Yerleşim Yerleri	46	2,72	1,834	1,384	118	,032	,169
	Şehir ve Büyükşehirler	74	2,28	1,557	1,333	83,986		,186
Dürüst	Şehre Bağlı Küçük Yerleşim Yerleri	46	2,57	1,797	,474	117	,407	,636
	Şehir ve Büyükşehirler	73	2,41	1,682	,467	91,054		,641
Ahlaki olarak doğru	Şehre Bağlı Küçük Yerleşim Yerleri	46	2,52	1,823	,604	118	,247	,547
	Şehir ve Büyükşehirler	74	2,32	1,689	,593	90,045		,555
Kültürel olarak kabul edilebilir	Şehre Bağlı Küçük Yerleşim Yerleri	46	3,28	1,797	,459	118	,428	,647
	Şehir ve Büyükşehirler	74	3,12	1,909	,466	99,939		,642
Ailem tarafından kabul edilebilir	Şehre Bağlı Küçük Yerleşim Yerleri	46	3,20	1,973	,438	118	,377	,662
	Şehir ve Büyükşehirler	74	3,04	1,832	,430	90,159		,668
Geleneksel olarak kabul edilebilir	Şehre Bağlı Küçük Yerleşim Yerleri	46	3,72	2,007	1,399	116	,215	,164
	Şehir ve Büyükşehirler	72	3,22	1,786	1,363	87,790		,176
Kişinin menfaatini destekler	Şehre Bağlı Küçük Yerleşim Yerleri	46	5,02	1,745	,512	117	,146	,610
	Şehir ve Büyükşehirler	73	4,84	2,041	,530	106,56		,597
Kişisel tatmin sağlar	Şehre Bağlı Küçük Yerleşim Yerleri	46	5,17	1,651	,281	118	,430	,779
	Şehir ve Büyükşehirler	74	5,08	1,826	,287	102,84		,774
En fazla faydayı sağlar	Şehre Bağlı Küçük Yerleşim Yerleri	46	4,61	1,915	1,018	116	,558	,311
	Şehir ve Büyükşehirler	72	4,25	1,837	1,008	93,076		,316
Faydayı maksimize/zararı minimize eder	Şehre Bağlı Küçük Yerleşim Yerleri	46	4,72	1,905	1,135	118	,357	,259
	Şehir ve Büyükşehirler	74	4,32	1,806	1,121	91,700		,265
Yazılı olmayan bir anlaşmayı ihlal etmez	Şehre Bağlı Küçük Yerleşim Yerleri	46	3,87	2,061	,049	118	,339	,961
	Şehir ve Büyükşehirler	74	3,85	1,928	,048	90,713		,962
Bir vaadi(verilmemiş bir sözü) ihlal etmez	Şehre Bağlı Küçük Yerleşim Yerleri	46	3,91	2,020	,886	117	,868	,377
	Şehir ve Büyükşehirler	73	3,58	2,027	,887	96,048		,377
Benim aynı davranışı sergileme ihtimalim yüksektir	Şehre Bağlı Küçük Yerleşim Yerleri	46	2,72	1,797	,190	118	,445	,849
	Şehir ve Büyükşehirler	74	2,65	1,996	,195	103,10		,846
Arkadaşlarımın aynı davranışı sergileme ihtimali yüksektir	Şehre Bağlı Küçük Yerleşim Yerleri	46	2,83	1,717	-1,409	118	,246	,162
	Şehir ve Büyükşehirler	74	3,32	1,980	-1,456	105,66		,148
Yukarıda bahsedilen davranış ahlakidir	Şehre Bağlı Küçük Yerleşim Yerleri	46	2,09	1,473	-1,039	118	,047	,301
	Şehir ve Büyükşehirler	74	2,42	1,828	-1,092	110,16		,277

Tablo 28: Öğrencilerin Yerleşim Yeri Açısından Senaryo 3 İçin Verdikleri Cevapların Independent Sample T-Testi Sonuçları

İfade	Yerleşim	N	AO	SS	t	sd	Sig.	P
Adil	Şehre Bağlı Küçük Yerleşim Yerleri	46	3,48	1,847	-1,361	118	,176	,176
	Şehir ve Büyükşehirler	74	3,99	2,071	-1,398	103,75		,165
Dürüst	Şehre Bağlı Küçük Yerleşim Yerleri	46	3,52	1,761	-,850	118	,266	,397
	Şehir ve Büyükşehirler	74	3,82	1,975	-,873	103,78		,385
Ahlaki olarak doğru	Şehre Bağlı Küçük Yerleşim Yerleri	46	3,39	1,819	-,792	116	,362	,430
	Şehir ve Büyükşehirler	72	3,68	2,006	-,809	102,75		,420
Kültürel olarak kabul edilebilir	Şehre Bağlı Küçük Yerleşim Yerleri	46	3,85	1,646	-,453	118	,135	,651
	Şehir ve Büyükşehirler	74	4,00	1,873	-,467	104,74		,642
Ailem tarafından kabul edilebilir	Şehre Bağlı Küçük Yerleşim Yerleri	46	3,63	1,743	-1,204	115	,716	,231
	Şehir ve Büyükşehirler	71	4,04	1,847	-1,219	100,21		,226
Geleneksel olarak kabul edilebilir	Şehre Bağlı Küçük Yerleşim Yerleri	46	4,02	1,807	,367	118	,475	,714
	Şehir ve Büyükşehirler	74	3,89	1,927	,373	100,23		,710
Kişinin menfaatini destekler	Şehre Bağlı Küçük Yerleşim Yerleri	46	5,52	1,560	1,416	118	,054	,159
	Şehir ve Büyükşehirler	74	5,05	1,872	1,477	108,18		,143
Kişisel tatmin sağlar	Şehre Bağlı Küçük Yerleşim Yerleri	46	5,11	1,804	,197	116	,914	,844
	Şehir ve Büyükşehirler	72	5,04	1,803	,197	95,995		,844
En fazla faydayı sağlar	Şehre Bağlı Küçük Yerleşim Yerleri	46	4,85	1,813	,843	118	,792	,401
	Şehir ve Büyükşehirler	74	4,57	1,745	,835	92,758		,406
Faydayı maksimize/zararı minimize eder	Şehre Bağlı Küçük Yerleşim Yerleri	45	4,80	1,779	,916	117	,760	,362
	Şehir ve Büyükşehirler	74	4,49	1,830	,922	95,125		,359
Yazılı olmayan bir anlaşmayı ihlal etmez	Şehre Bağlı Küçük Yerleşim Yerleri	45	4,20	1,714	-,937	116	,121	,351
	Şehir ve Büyükşehirler	73	4,53	1,980	-,969	103,40		,335
Bir vaadi(verilmemiş bir sözü) ihlal etmez	Şehre Bağlı Küçük Yerleşim Yerleri	45	4,49	1,687	-,144	117	,094	,886
	Şehir ve Büyükşehirler	74	4,54	2,022	-,150	105,77		,881
Benim aynı davranışı sergileme ihtimalim yüksektir	Şehre Bağlı Küçük Yerleşim Yerleri	45	3,42	1,971	-1,403	117	,363	,163
	Şehir ve Büyükşehirler	74	3,96	2,057	-1,418	96,151		,159
Arkadaşlarımın aynı davranışı sergileme ihtimali yüksektir	Şehre Bağlı Küçük Yerleşim Yerleri	46	3,87	1,809	-,618	118	,138	,538
	Şehir ve Büyükşehirler	74	4,09	2,015	-,634	103,30		,527
Yukarıda bahsedilen davranış ahlakidir	Şehre Bağlı Küçük Yerleşim Yerleri	46	3,30	2,064	-,768	118	,719	,444
	Şehir ve Büyükşehirler	74	3,59	1,979	-,761	92,491		,449

Öğrencilerin Yerleşim Yeri Açısından Senaryolar İçin Verdikleri Cevapların Independent Sample T-Testi sonuçlarına baktığımız da aralarında istatistiki farklılık olmadığı görülmektedir.

“H5: Öğrencilerin yaşadıkları yerleşim yerleri açısından senaryolara verdikleri cevaplar arasında istatistiki fark vardır” hipotezi yapılan test sonucunda tüm senaryolar da istatistiki farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre hipotez tüm senaryolar için reddedilmektedir.

Tablo 29: Öğrencilerin Yerleşim Yeri Açısından Tüm Senaryolara Verdikleri Cevapların Independent Sample T-Testi Sonuçları

İfade	Senaryo 1				Senaryo 2				Senaryo 3			
	Küçük	Büyük	F	P	Küçük	Büyük	F	P	Küçük	Büyük	F	P
Adil	2,67	2,77	,697	,793	2,72	2,28	,032	,169	3,48	3,99	,176	,176
				,795				,186				,165
Dürüst	2,78	2,68	,484	,784	2,57	2,41	,407	,636	3,52	3,82	,266	,397
				,787				,641				,385
Ahlaki Olarak Doğru	2,61	2,81	,608	,573	2,52	2,32	,247	,547	3,39	3,68	,362	,430
				,581				,555				,420
Kültürel olarak kabul edilebilir	3,72	3,53	,899	,599	3,28	3,12	,428	,647	3,85	4,00	,135	,651
				,599				,642				,642
Ailem tarafından kabul edilebilir	3,63	3,57	,023	,862	3,20	3,04	,377	,662	3,63	4,04	,716	,231
				,856				,668				,226
Geleneksel olarak kabul edilebilir	4,16	3,88	,042	,463	3,72	3,22	,215	,164	4,02	4,89	,475	,714
				,450				,176				,710
Kişinin menfaatini destekler	5,28	5,11	,542	,609	5,02	4,84	,146	,610	5,52	5,05	,054	,159
				,599				,597				,143
Kişisel tatmin sağlar	4,91	5,14	,213	,546	5,17	5,08	,430	,779	5,11	5,04	,914	,844
				,553				,774				,844
En fazla faydayı sağlar	4,43	4,01	,252	,323	4,61	4,25	,558	,311	4,85	4,57	,792	,401
				,332				,316				,406
Faydayı maksimize/zararı minimize eder	4,09	4,11	,959	,951	4,72	4,32	,357	,259	4,80	4,49	,760	,362
				,951				,265				,359
Yazılı olmayan bir anlaşmayı ihlal etmez	3,74	3,86	,458	,769	3,87	3,85	,339	,961	4,20	4,53	,121	,351
				,772				,962				,335
Bir vaadi (verilmemiş bir sözü) ihlal etmez	3,85	4,04	,257	,619	3,91	3,58	,868	,377	4,49	4,54	,094	,886
				,625				,377				,881
Benim aynı davranışı sergileme ihtimalim yüksektir	2,98	3,07	,984	,814	2,72	2,65	,445	,849	3,42	3,96	,363	,163
				,813				,846				,159
Arkadaşlarımın aynı davranışı sergileme ihtimali yüksektir	3,57	3,86	,077	,400	2,83	3,32	,246	,162	3,87	4,09	,138	,538
				,377				,148				,527
Yukarıda bahsedilen davranış ahlakidir	2,89	2,72	,711	,627	2,09	2,42	,047	,301	3,30	3,59	,719	,444
				,628				,277				,449

3.8.2 One Way Test Sonuçları

Uyguladığımız diğer parametrik analiz tekniği One-Way Anova'dır. İki'den fazla grubun karşılaştırılmasında uygulanmaktadır. Bu tekniğe Varyans analizi de denmektedir. Bu testin ön şartlarından biri bütün grupların normal dağılım sergileyen bir ana kütleden tesadüfi olarak seçilmiş örnekler olmasıdır. Anova testinde karşılaştırma yapılan gruplar arasında bir farkın olup olmadığı gösterilmekle birlikte, bu farklılığa sebep olan grubun hangi grup olduğunu söyleyememektedir. Bu amaçla One-Way anova testi uygulamak gerekli olmaktadır. Burada da en yaygın kullanılan Scheffe testi uygulanmıştır (Altunışık ve diğ.,2007: 182-183).

Öğrencilerin mezun oldukları lise türü değişkeni açısından uygulamada kullanılan 3 senaryoya verdikleri cevaplar arasında istatistiki fark olup olmadığının testinde One-Way Anova testi uygulanmıştır. Tablo 30'da 1. Senaryoya öğrencilerin verdikleri cevaplar mezun oldukları lise türü açısından karşılaştırılmıştır. Tablo 31'de 2. Senaryoya öğrencilerin verdikleri cevaplar mezun oldukları lise türü açısından karşılaştırılmıştır. Tablo 32'de 3. Senaryoya öğrencilerin verdikleri cevaplar mezun oldukları lise türü açısından karşılaştırılmıştır.

1. Senaryoda geçen öyküde “adil” olduğunu düşünme ifadesinde “Anadolu Lisesi” mezunları ve “Düz Lise” mezunları arasında istatistiki fark olup, fark “Anadolu Lisesi” mezunları lehine, 1.Senaryoda geçen öyküde “yazılı olmayan bir anlaşmayı ihlal etmez” şeklindeki ifadede de yine “Anadolu Lisesi” mezunları ve “Düz Lise” mezunları arasında istatistiki fark olup, fark “Anadolu Lisesi” mezunları lehine anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 30: Öğrencilerin Mezun Oldukları Lise Açısından Senaryo 1 İçin Verdikleri Cevapların One Way Test Sonuçları

Senaryo 1					
İfade	Mezun Olunan Lise	Mezun Olunan Lise	Ortalama Farkı	Std. Hata	P
Adil	Düz Lise	Anadolu Lisesi	-1,220*	,429	,020**
		TM ve Diğer ML	-,576	,406	,369
	Anadolu Lisesi	Düz Lise	1,220*	,429	,020*
		TM ve Diğer ML	,644	,442	,350
	TM ve Diğer ML	Düz Lise	,576	,406	,369
		Anadolu Lisesi	-,644	,442	,350
Dürüst	Düz Lise	Anadolu Lisesi	-,817	,424	,161
		TM ve Diğer ML	-,516	,404	,445
	Anadolu Lisesi	Düz Lise	,817	,424	,161
		TM ve Diğer ML	,301	,439	,792
	TM ve Diğer ML	Düz Lise	,516	,404	,445
		Anadolu Lisesi	,301	,439	,792
Ahlaki olarak doğru	Düz Lise	Anadolu Lisesi	-,686	,432	,286
		TM ve Diğer ML	-,265	,409	,811
	Anadolu Lisesi	Düz Lise	,686	,432	,286
		TM ve Diğer ML	,421	,445	,640
	TM ve Diğer ML	Düz Lise	,265	,409	,811
		Anadolu Lisesi	-,421	,445	,640
Kültürel olarak kabul edilebilir	Düz Lise	Anadolu Lisesi	-,242	,436	,857
		TM ve Diğer ML	,120	,413	,958
	Anadolu Lisesi	Düz Lise	,242	,436	,857
		TM ve Diğer ML	,363	,445	,718
	TM ve Diğer ML	Düz Lise	-,120	,413	,958
		Anadolu Lisesi	-,363	,445	,718
Ailem tarafından kabul edilebilir	Düz Lise	Anadolu Lisesi	-,661	,433	,315
		TM ve Diğer ML	-,055	,410	,991
	Anadolu Lisesi	Düz Lise	,661	,433	,315
		TM ve Diğer ML	,605	,446	,401
	TM ve Diğer ML	Düz Lise	,055	,410	,991
		Anadolu Lisesi	-,605	,446	,401
Geleneksel olarak kabul edilebilir	Düz Lise	Anadolu Lisesi	-,251	,456	,860
		TM ve Diğer ML	,329	,435	,751
	Anadolu Lisesi	Düz Lise	,251	,456	,860
		TM ve Diğer ML	,580	,473	,473
	TM ve Diğer ML	Düz Lise	-,329	,435	,751
		Anadolu Lisesi	-,580	,473	,473

Tablo 30'un devamı

İfade	Mezun Olunan Lise	Mezun Olunan Lise	Ortalama Farkı	Std. Hata	P
Kişinin menfaatini destekler	Düz Lise	Anadolu Lisesi	,119	,410	,959
		TM ve Diğer ML	,622	,389	,282
	Anadolu Lisesi	Düz Lise	-,119	,410	,959
		TM ve Diğer ML	,503	,421	,492
	TM ve Diğer ML	Düz Lise	-,622	,389	,282
		Anadolu Lisesi	-,503	,421	,492
Kişisel tatmin sağlar	Düz Lise	Anadolu Lisesi	-,663	,451	,343
		TM ve Diğer ML	-,101	,431	,973
	Anadolu Lisesi	Düz Lise	,663	,451	,343
		TM ve Diğer ML	,562	,466	,485
	TM ve Diğer ML	Düz Lise	,101	,431	,973
		Anadolu Lisesi	-,562	,466	,485
En fazla faydayı sağlar	Düz Lise	Anadolu Lisesi	-1,145	,508	,083
		TM ve Diğer ML	-1,028	,481	,107
	Anadolu Lisesi	Düz Lise	1,145	,508	,083
		TM ve Diğer ML	,117	,523	,975
	TM ve Diğer ML	Düz Lise	1,028	,481	,107
		Anadolu Lisesi	-,117	,523	,975
Faydayı maksimize /zararı minimize eder	Düz Lise	Anadolu Lisesi	-,932	,447	,118
		TM ve Diğer ML	-,670	,419	,284
	Anadolu Lisesi	Düz Lise	,932	,447	,118
		TM ve Diğer ML	,263	,460	,850
	TM ve Diğer ML	Düz Lise	,670	,419	,284
		Anadolu Lisesi	-,263	,460	,850
Yazılı olmayan bir anlaşmayı ihlal etmez	Düz Lise	Anadolu Lisesi	-1,278*	,499	,041**
		TM ve Diğer ML	-,703	,469	,329
	Anadolu Lisesi	Düz Lise	1,278*	,499	,041**
		TM ve Diğer ML	,575	,512	,534
	TM ve Diğer ML	Düz Lise	,703	,469	,329
		Anadolu Lisesi	-,575	,512	,534
Bir vaadi (verilmemiş bir sözü) ihlal etmez	Düz Lise	Anadolu Lisesi	-,476	,476	,607
		TM ve Diğer ML	-,314	,447	,782
	Anadolu Lisesi	Düz Lise	,476	,476	,607
		TM ve Diğer ML	,163	,488	,946
	TM ve Diğer ML	Düz Lise	,314	,447	,782
		Anadolu Lisesi	-,163	,488	,946

Tablo 30'un devamı

İfade	Mezun Olunan Lise	Mezun Olunan Lise	Ortalama Farkı	Std. Hata	P
Benim aynı davranışı sergileme ihtimalim yüksektir	Düz Lise	Anadolu Lisesi	-,416	,454	,657
		TM ve Diğer ML	-,174	,430	,921
	Anadolu Lisesi	Düz Lise	,416	,454	,657
		TM ve Diğer ML	,242	,468	,874
	TM ve Diğer ML	Düz Lise	,174	,430	,921
		Anadolu Lisesi	-,242	,468	,874
Arkadaşlarımın aynı davranışı sergileme ihtimali yüksektir	Düz Lise	Anadolu Lisesi	-,686	,429	,282
		TM ve Diğer ML	-,315	,407	,741
	Anadolu Lisesi	Düz Lise	,686	,429	,282
		TM ve Diğer ML	,371	,442	,704
	TM ve Diğer ML	Düz Lise	,315	,407	,741
		Anadolu Lisesi	-,371	,442	,704
Yukarıda bahsedilen davranış ahlakidir	Düz Lise	Anadolu Lisesi	-,756	,432	,221
		TM ve Diğer ML	-,293	,410	,774
	Anadolu Lisesi	Düz Lise	,756	,432	,221
		TM ve Diğer ML	,462	,446	,585
	TM ve Diğer ML	Düz Lise	,293	,410	,774
		Anadolu Lisesi	-,371	,442	,704

Tablo 31: Öğrencilerin Mezun Oldukları Lise Açısından Senaryo 2 İçin Verdikleri Cevapların One Way Test Sonuçları

Senaryo 2					
İfade	Mezun Olunan Lise	Mezun Olunan Lise	Ortalama Farkı	Std. Hata	P
Adil	Düz Lise	Anadolu Lisesi	-,692	,377	,190
		TM ve Diğer ML	-,510	,357	,364
	Anadolu Lisesi	Düz Lise	,692	,377	,190
		TM ve Diğer ML	,183	,389	,896
	TM ve Diğer ML	Düz Lise	,510	,357	,364
		Anadolu Lisesi	-,183	,389	,896
Dürüst	Düz Lise	Anadolu Lisesi	-,689	,383	,203
		TM ve Diğer ML	-,797	,363	,094
	Anadolu Lisesi	Düz Lise	,689	,383	,203
		TM ve Diğer ML	-,108	,393	,963
	TM ve Diğer ML	Düz Lise	,797	,363	,094
		Anadolu Lisesi	,108	,393	,963
Ahlaki olarak doğru	Düz Lise	Anadolu Lisesi	-,515	,383	,408
		TM ve Diğer ML	-,650	,363	,206
	Anadolu Lisesi	Düz Lise	,515	,383	,408
		TM ve Diğer ML	-,135	,395	,943
	TM ve Diğer ML	Düz Lise	,650	,363	,206
		Anadolu Lisesi	,135	,395	,943
Kültürel olarak kabul edilebilir	Düz Lise	Anadolu Lisesi	-,924	,415	,089
		TM ve Diğer ML	-,748	,393	,169
	Anadolu Lisesi	Düz Lise	,924	,415	,089
		TM ve Diğer ML	,176	,428	,919
	TM ve Diğer ML	Düz Lise	,748	,393	,169
		Anadolu Lisesi	-,176	,428	,919
Ailem tarafından kabul edilebilir	Düz Lise	Anadolu Lisesi	-,789	,423	,181
		TM ve Diğer ML	-,479	,401	,492
	Anadolu Lisesi	Düz Lise	,789	,423	,181
		TM ve Diğer ML	,310	,437	,778
	TM ve Diğer ML	Düz Lise	,479	,401	,492
		Anadolu Lisesi	-,310	,437	,778
Geleneksel olarak kabul edilebilir	Düz Lise	Anadolu Lisesi	-,477	,428	,539
		TM ve Diğer ML	-,532	,406	,428
	Anadolu Lisesi	Düz Lise	,477	,428	,539
		TM ve Diğer ML	-,055	,438	,992
	TM ve Diğer ML	Düz Lise	,532	,406	,428
		Anadolu Lisesi	,055	,438	,992

Tablo 31'in devamı

İfade	Mezun Olunan Lise	Mezun Olunan Lise	Ortalama Farkı	Std. Hata	P
Kişinin menfaatini destekler	Düz Lise	Anadolu Lisesi	-,281	,438	,814
		TM ve Diğer ML	-,975	,412	,065
	Anadolu Lisesi	Düz Lise	,281	,438	,814
		TM ve Diğer ML	-,694	,452	,311
	TM ve Diğer ML	Düz Lise	,975	,412	,065
		Anadolu Lisesi	,694	,452	,311
Kişisel tatmin sağlar	Düz Lise	Anadolu Lisesi	-,707	,398	,210
		TM ve Diğer ML	-,633	,377	,249
	Anadolu Lisesi	Düz Lise	,707	,398	,210
		TM ve Diğer ML	,074	,410	,984
	TM ve Diğer ML	Düz Lise	,633	,377	,249
		Anadolu Lisesi	-,074	,410	,984
En fazla faydayı sağlar	Düz Lise	Anadolu Lisesi	-,762	,421	,199
		TM ve Diğer ML	-1,002*	,402	,049**
	Anadolu Lisesi	Düz Lise	,762	,421	,199
		TM ve Diğer ML	-,240	,435	,859
	TM ve Diğer ML	Düz Lise	1,002*	,402	,049**
		Anadolu Lisesi	,240	,435	,859
Faydayı maksimize /zararı minimize eder	Düz Lise	Anadolu Lisesi	-,987	,411	,060
		TM ve Diğer ML	-,959	,390	,052
	Anadolu Lisesi	Düz Lise	,987	,411	,060
		TM ve Diğer ML	,029	,424	,998
	TM ve Diğer ML	Düz Lise	,959	,390	,052
		Anadolu Lisesi	-,029	,424	,998
Yazılı olmayan bir anlaşmayı ihlal etmez	Düz Lise	Anadolu Lisesi	-1,445*	,434	,005**
		TM ve Diğer ML	-,970	,411	,066
	Anadolu Lisesi	Düz Lise	1,445*	,434	,005*
		TM ve Diğer ML	,476	,447	,569
	TM ve Diğer ML	Düz Lise	,970	,411	,066
		Anadolu Lisesi	-,476	,447	,569
Bir vaadi (verilmemiş bir sözü) ihlal etmez	Düz Lise	Anadolu Lisesi	-1,105	,454	,056
		TM ve Diğer ML	-,386	,431	,670
	Anadolu Lisesi	Düz Lise	1,105	,454	,056
		TM ve Diğer ML	,719	,466	,308
	TM ve Diğer ML	Düz Lise	,386	,431	,670
		Anadolu Lisesi	-,719	,466	,308

Tablo 31'in devamı

İfade	Mezun Olunan Lise	Mezun Olunan Lise	Ortalama Farkı	Std. Hata	P
Benim aynı davranışı sergileme ihtimalim yüksektir	Düz Lise	Anadolu Lisesi	-,531	,436	,479
		TM ve Diğer ML	-,477	,413	,515
	Anadolu Lisesi	Düz Lise	,531	,436	,479
		TM ve Diğer ML	,054	,449	,993
	TM ve Diğer ML	Düz Lise	,477	,413	,515
		Anadolu Lisesi	-,054	,449	,993
Arkadaşları mın aynı davranışı sergileme ihtimali yüksektir	Düz Lise	Anadolu Lisesi	-,234	,435	,865
		TM ve Diğer ML	-,222	,412	,865
	Anadolu Lisesi	Düz Lise	,234	,435	,865
		TM ve Diğer ML	,012	,448	1,000
	TM ve Diğer ML	Düz Lise	,222	,412	,865
		Anadolu Lisesi	-,012	,448	1,000
Yukarıda bahsedilen davranış ahlakidir	Düz Lise	Anadolu Lisesi	-,692	,385	,204
		TM ve Diğer ML	-,060	,365	,987
	Anadolu Lisesi	Düz Lise	,692	,385	,204
		TM ve Diğer ML	,633	,397	,286
	TM ve Diğer ML	Düz Lise	,060	,365	,987
		Anadolu Lisesi	-,633	,397	,286

2. Senaryoda geçen öyküde yer alan sorulara verilen cevaplarda “en fazla faydayı sağlar” ifadesine “Ticaret ve Diğer Meslek Liseleri” mezunları ve “Düz Lise” mezunları arasında istatistiki fark olup, “Ticaret ve Diğer Meslek Liseleri” mezunları lehine anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Yine 2.Senaryoda “yazılı olmayan bir anlaşmayı ihlal etmez” ifadesinde de yine “Anadolu Lisesi” mezunları ve “Düz Lise” mezunları arasında istatistiki fark olup, fark “Anadolu Lisesi” mezunları lehine anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 32: Öğrencilerin Mezun Oldukları Lise Açısından Senaryo 3 İçin Verdikleri Cevapların One Way Test Sonuçları

Senaryo 3					
İfade	Mezun Olunan Lise	Mezun Olunan Lise	Ortalama Farkı	Std. Hata	P
Adil	Düz Lise	Anadolu Lisesi	,016	,458	,999
		TM ve Diğer ML	-,398	,434	,658
	Anadolu Lisesi	Düz Lise	-,016	,458	,999
		TM ve Diğer ML	-,414	,472	,682
	TM ve Diğer ML	Düz Lise	,398	,434	,658
		Anadolu Lisesi	,414	,472	,682
Dürüst	Düz Lise	Anadolu Lisesi	,076	,431	,984
		TM ve Diğer ML	-,148	,409	,937
	Anadolu Lisesi	Düz Lise	-,076	,431	,984
		TM ve Diğer ML	-,224	,445	,881
	TM ve Diğer ML	Düz Lise	,148	,409	,937
		Anadolu Lisesi	,224	,445	,881
Ahlaki olarak doğru	Düz Lise	Anadolu Lisesi	-,121	,446	,964
		TM ve Diğer ML	-,436	,423	,588
	Anadolu Lisesi	Düz Lise	,121	,446	,964
		TM ve Diğer ML	-,315	,455	,588
	TM ve Diğer ML	Düz Lise	,436	,423	,588
		Anadolu Lisesi	,315	,455	,787
Kültürel olarak kabul edilebilir	Düz Lise	Anadolu Lisesi	-,447	,404	,543
		TM ve Diğer ML	-,501	,383	,427
	Anadolu Lisesi	Düz Lise	,447	,404	,543
		TM ve Diğer ML	-,054	,416	,992
	TM ve Diğer ML	Düz Lise	,501	,383	,427
		Anadolu Lisesi	,054	,416	,992
Ailem tarafından kabul edilebilir	Düz Lise	Anadolu Lisesi	-,439	,417	,575
		TM ve Diğer ML	-,537	,398	,405
	Anadolu Lisesi	Düz Lise	,439	,417	,575
		TM ve Diğer ML	-,098	,428	,974
	TM ve Diğer ML	Düz Lise	,537	,398	,405
		Anadolu Lisesi	,098	,428	,974
Geleneksel olarak kabul edilebilir	Düz Lise	Anadolu Lisesi	,016	,425	,999
		TM ve Diğer ML	-,496	,403	,472
	Anadolu Lisesi	Düz Lise	-,016	,425	,999
		TM ve Diğer ML	-,512	,438	,507
	TM ve Diğer ML	Düz Lise	,496	,403	,472
		Anadolu Lisesi	,512	,438	,507

Tablo 32'nin devamı

İfade	Mezun Olunan Lise	Mezun Olunan Lise	Ortalama Farkı	Std. Hata	P
Kişinin menfaatini destekler	Düz Lise	Anadolu Lisesi	-,195	,395	,886
		TM ve Diğer ML	-,743	,375	,144
	Anadolu Lisesi	Düz Lise	,195	,395	,886
		TM ve Diğer ML	-,548	,408	,407
	TM ve Diğer ML	Düz Lise	,743	,375	,144
		Anadolu Lisesi	,548	,408	,407
Kişisel tatmin sağlar	Düz Lise	Anadolu Lisesi	-,307	,412	,758
		TM ve Diğer ML	-,719	,387	,183
	Anadolu Lisesi	Düz Lise	,307	,412	,758
		TM ve Diğer ML	-,413	,423	,622
	TM ve Diğer ML	Düz Lise	,719	,387	,183
		Anadolu Lisesi	,413	,423	,622
En fazla faydayı sağlar	Düz Lise	Anadolu Lisesi	-,275	,399	,789
		TM ve Diğer ML	-,684	,378	,200
	Anadolu Lisesi	Düz Lise	,275	,399	,789
		TM ve Diğer ML	-,408	,411	,612
	TM ve Diğer ML	Düz Lise	,684	,378	,200
		Anadolu Lisesi	,408	,411	,612
Faydayı maksimize /zararı minimize eder	Düz Lise	Anadolu Lisesi	-,356	,413	,691
		TM ve Diğer ML	-,243	,388	,822
	Anadolu Lisesi	Düz Lise	,356	,413	,691
		TM ve Diğer ML	,113	,426	,966
	TM ve Diğer ML	Düz Lise	,243	,388	,822
		Anadolu Lisesi	-,113	,426	,966
Yazılı olmayan bir anlaşmayı ihlal etmez	Düz Lise	Anadolu Lisesi	-,731	,423	,229
		TM ve Diğer ML	-1,079*	,404	,032**
	Anadolu Lisesi	Düz Lise	,731	,423	,229
		TM ve Diğer ML	-,347	,437	,730
	TM ve Diğer ML	Düz Lise	1,079*	,404	,032*
		Anadolu Lisesi	,347	,437	,730
Bir vaadi (verilmemiş bir sözü) ihlal etmez	Düz Lise	Anadolu Lisesi	-,467	,429	,555
		TM ve Diğer ML	-,866	,410	,112
	Anadolu Lisesi	Düz Lise	,467	,429	,555
		TM ve Diğer ML	-,399	,445	,671
	TM ve Diğer ML	Düz Lise	,866	,410	,112
		Anadolu Lisesi	,399	,445	,671

Tablo 32'nin devamı

İfade	Mezun Olunan Lise	Mezun Olunan Lise	Ortalama Farkı	Std. Hata	P
Benim aynı davranışı sergileme ihtimalim yüksektir	Düz Lise	Anadolu Lisesi	-,443	,463	,634
		TM ve Diğer ML	,314	,439	,774
	Anadolu Lisesi	Düz Lise	,443	,463	,634
		TM ve Diğer ML	,757	,477	,288
	TM ve Diğer ML	Düz Lise	-,314	,439	,774
		Anadolu Lisesi	-,757	,477	,288
Arkadaşlarım ın aynı davranışı sergileme ihtimali yüksektir	Düz Lise	Anadolu Lisesi	-,572	,440	,433
		TM ve Diğer ML	,213	,417	,878
	Anadolu Lisesi	Düz Lise	,572	,440	,433
		TM ve Diğer ML	,785	,454	,229
	TM ve Diğer ML	Düz Lise	-,213	,417	,878
		Anadolu Lisesi	-,785	,454	,229
Yukarıda bahsedilen davranış ahlakidir	Düz Lise	Anadolu Lisesi	,033	,462	,997
		TM ve Diğer ML	,359	,438	,716
	Anadolu Lisesi	Düz Lise	-,033	,462	,997
		TM ve Diğer ML	,326	,477	,792
	TM ve Diğer ML	Düz Lise	-,359	,438	,716
		Anadolu Lisesi	-,326	,477	,792

3.Senaryoda “yazılı olmayan bir anlaşmayı ihlal etmez” ifadesinde “Ticaret ve Diğer Meslek Liseleri” mezunları ve “Düz Lise” mezunları arasında istatistiki fark olup, “Ticaret ve Diğer Meslek Liseleri” mezunları lehine anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir.

“H6: Öğrencilerin mezun oldukları lise türü açısından senaryolara verdikleri cevaplar arasında fark vardır” hipotezi Tablo 32’de görülen 3 senaryoda sadece deontolojik açıdan kabul edilmektedir. Ayrıca 1. Senaryoda adalet ve 2. Senaryoda faydacılık felsefeleri açısından da kısmen kabul edilmektedir.

Tablo 33: Öğrencilerin Etik Kavramını Duydukları Yer Açısından Senaryo 1 İçin Verdikleri Cevapların One Way Test Sonuçları

İfade	Etik Kavramını Duyduğu Yer	Etik Kavramını Duyduğu Yer	Ortalama Farkı	Std. Hata	P
Adil	Aldığım derslerde-Eğitim	Çevre	-,304	,478	,817
		İnternet-Basın	,402	,529	,750
	Çevre	Aldığım derslerde-Eğitim	,304	,478	,817
		İnternet-Basın	,706	,630	,536
	İnternet-Basın	Aldığım derslerde-Eğitim	-,402	,529	,750
		Çevre	-,706	,630	,536
Dürüst	Aldığım derslerde-Eğitim	Çevre	-,038	,463	,997
		İnternet-Basın	,885	,512	,229
	Çevre	Aldığım derslerde-Eğitim	,038	,463	,997
		İnternet-Basın	,922	,611	,323
	İnternet-Basın	Aldığım derslerde-Eğitim	-,885	,512	,229
		Çevre	-,922	,611	,323
Ahlaki olarak doğru	Aldığım derslerde-Eğitim	Çevre	-,128	,473	,964
		İnternet-Basın	,767	,523	,345
	Çevre	Aldığım derslerde-Eğitim	,128	,473	,964
		İnternet-Basın	,896	,624	,360
	İnternet-Basın	Aldığım derslerde-Eğitim	-,767	,523	,345
		Çevre	-,896	,624	,360
Kültürel olarak kabul edilebilir	Aldığım derslerde-Eğitim	Çevre	-,143	,473	,955
		İnternet-Basın	,662	,523	,452
	Çevre	Aldığım derslerde-Eğitim	,143	,473	,955
		İnternet-Basın	,805	,623	,437
	İnternet-Basın	Aldığım derslerde-Eğitim	-,662	,523	,452
		Çevre	-,805	,623	,437
Ailem tarafından kabul edilebilir	Aldığım derslerde-Eğitim	Çevre	-,594	,451	,424
		İnternet-Basın	1,372*	,499	,026
	Çevre	Aldığım derslerde-Eğitim	,594	,451	,424
		İnternet-Basın	1,965*	,595	,006
	İnternet-Basın	Aldığım derslerde-Eğitim	-1,372*	,499	,026
		Çevre	-1,965*	,595	,006
Geleneksel olarak kabul edilebilir	Aldığım derslerde-Eğitim	Çevre	-,079	,497	,987
		İnternet-Basın	,456	,550	,710
	Çevre	Aldığım derslerde-Eğitim	,079	,497	,987
		İnternet-Basın	,535	,655	,717
	İnternet-Basın	Aldığım derslerde-Eğitim	-,456	,550	,710
		Çevre	-,535	,655	,717

Tablo 33'ün devamı

İfade	Etik Kavramını Duyduğu Yer	Etik Kavramını Duyduğu Yer	Ortalama Farkı	Std. Hata	P
Kişinin menfaatini destekler	Aldığım derslerde-Eğitim	Çevre	-,115	,445	,967
		İnternet-Basın	-,047	,504	,996
	Çevre	Aldığım derslerde-Eğitim	,115	,445	,967
		İnternet-Basın	,068	,597	,993
	İnternet-Basın	Aldığım derslerde-Eğitim	,047	,504	,996
		Çevre	-,068	,597	,993
Kişisel tatmin sağlar	Aldığım derslerde-Eğitim	Çevre	-,487	,486	,608
		İnternet-Basın	,662	,528	,459
	Çevre	Aldığım derslerde-Eğitim	,487	,486	,608
		İnternet-Basın	1,148	,636	,201
	İnternet-Basın	Aldığım derslerde-Eğitim	-,662	,528	,459
		Çevre	-1,148	,636	,201
En fazla faydayı sağlar	Aldığım derslerde-Eğitim	Çevre	-,810	,550	,342
		İnternet-Basın	,733	,608	,486
	Çevre	Aldığım derslerde-Eğitim	,810	,550	,342
		İnternet-Basın	1,543	,725	,109
	İnternet-Basın	Aldığım derslerde-Eğitim	-,733	,608	,486
		Çevre	-1,543	,725	,109
Faydayı maksimize /zararı minimize eder	Aldığım derslerde-Eğitim	Çevre	-,638	,494	,437
		İnternet-Basın	,147	,537	,963
	Çevre	Aldığım derslerde-Eğitim	,638	,494	,437
		İnternet-Basın	,784	,647	,482
	İnternet-Basın	Aldığım derslerde-Eğitim	-,147	,537	,963
		Çevre	-,784	,647	,482
Yazılı olmayan bir anlaşmayı ihlal etmez	Aldığım derslerde-Eğitim	Çevre	-,957	,555	,231
		İnternet-Basın	,585	,618	,640
	Çevre	Aldığım derslerde-Eğitim	,957	,555	,231
		İnternet-Basın	1,542	,739	,119
	İnternet-Basın	Aldığım derslerde-Eğitim	-,585	,618	,640
		Çevre	-1,542	,739	,119
Bir vaadi (verilmemiş bir sözü) ihlal etmez	Aldığım derslerde-Eğitim	Çevre	-,505	,513	,617
		İnternet-Basın	,909	,571	,286
	Çevre	Aldığım derslerde-Eğitim	,505	,513	,617
		İnternet-Basın	1,414	,683	,122
	İnternet-Basın	Aldığım derslerde-Eğitim	-,909	,571	,286
		Çevre	-1,414	,683	,122

Tablo 33'ün devamı

İfade	Etik Kavramını Duyduğu Yer	Etik Kavramını Duyduğu Yer	Ortalama Farkı	Std. Hata	P
Benim aynı davranışı sergileme ihtimalim yüksektir	Aldığım derslerde-Eğitim	Çevre	-,426	,494	,691
		İnternet-Basın	,617	,546	,530
	Çevre	Aldığım derslerde-Eğitim	,426	,494	,691
		İnternet-Basın	1,043	,652	,282
	İnternet-Basın	Aldığım derslerde-Eğitim	-,617	,546	,530
		Çevre	-1,043	,652	,282
Arkadaşları min aynı davranışı sergileme ihtimali yüksektir	Aldığım derslerde-Eğitim	Çevre	-,666	,460	,354
		İnternet-Basın	,358	,508	,781
	Çevre	Aldığım derslerde-Eğitim	,666	,460	,354
		İnternet-Basın	1,024	,606	,245
	İnternet-Basın	Aldığım derslerde-Eğitim	-,358	,508	,781
		Çevre	-1,024	,606	,245
Yukarıda bahsedilen davranış ahlakidir	Aldığım derslerde-Eğitim	Çevre	-,966	,462	,118
		İnternet-Basın	,286	,511	,856
	Çevre	Aldığım derslerde-Eğitim	,966	,462	,118
		İnternet-Basın	1,251	,609	,126
	İnternet-Basın	Aldığım derslerde-Eğitim	-,286	,511	,856
		Çevre	-1,251	,609	,126

1. Senaryoda “ailem tarafından kabul edilebilir” ifadesinde “aldığım derslerde-eğitim” ve “internet-basın” arasında istatistiki fark olup, “aldığım derslerde-eğitim” ifadesi lehine anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Yine 1. Senaryoda “ailem tarafından kabul edilebilir” ifadesinde “çevre” ve “internet-basın” arasında istatistiki fark olup, “çevre” ifadesi lehine anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 34: Öğrencilerin Etik Kavramını Duydukları Yer Açısından Senaryo 2 İçin Verdikleri Cevapların One Way Test Sonuçları

İfade	Etik Kavramını Duyduğu Yer	Etik Kavramını Duyduğu Yer	Ortalama Farkı	Std. Hata	P
Adil	Aldığım derslerde-Eğitim	Çevre	-1,529*	,385	,001
		İnternet-Basın	-,853	,426	,140
	Çevre	Aldığım derslerde-Eğitim	1,529*	,385	,001
		İnternet-Basın	,676	,508	,415
	İnternet-Basın	Aldığım derslerde-Eğitim	,853	,426	,140
		Çevre	-,676	,508	,415
Dürüst	Aldığım derslerde-Eğitim	Çevre	-1,700*	,393	,000
		İnternet-Basın	-,338	,427	,732
	Çevre	Aldığım derslerde-Eğitim	1,700*	,393	,000
		İnternet-Basın	1,361*	,515	,034
	İnternet-Basın	Aldığım derslerde-Eğitim	,338	,427	,732
		Çevre	-1,361*	,515	,034
Ahlaki olarak doğru	Aldığım derslerde-Eğitim	Çevre	-1,438*	,404	,003
		İnternet-Basın	-,500	,446	,537
	Çevre	Aldığım derslerde-Eğitim	1,438*	,404	,003
		İnternet-Basın	,939	,532	,216
	İnternet-Basın	Aldığım derslerde-Eğitim	,500	,446	,537
		Çevre	-,939	,532	,216
Kültürel olarak kabul edilebilir	Aldığım derslerde-Eğitim	Çevre	-1,230*	,439	,023
		İnternet-Basın	-,805	,485	,257
	Çevre	Aldığım derslerde-Eğitim	1,230*	,439	,023
		İnternet-Basın	,425	,578	,764
	İnternet-Basın	Aldığım derslerde-Eğitim	,805	,485	,257
		Çevre	-,425	,578	,764
Ailem tarafından kabul edilebilir	Aldığım derslerde-Eğitim	Çevre	-,727	,456	,284
		İnternet-Basın	,235	,504	,897
	Çevre	Aldığım derslerde-Eğitim	,727	,456	,284
		İnternet-Basın	,963	,601	,281
	İnternet-Basın	Aldığım derslerde-Eğitim	-,235	,504	,897
		Çevre	-,963	,601	,281
Geleneksel olarak kabul edilebilir	Aldığım derslerde-Eğitim	Çevre	-1,107	,458	,058
		İnternet-Basın	-,514	,506	,599
	Çevre	Aldığım derslerde-Eğitim	1,107	,458	,058
		İnternet-Basın	,594	,602	,616
	İnternet-Basın	Aldığım derslerde-Eğitim	,514	,506	,599
		Çevre	-,594	,602	,616

Tablo 34'ün devamı

İfade	Etik Kavramını Duyduğu Yer	Etik Kavramını Duyduğu Yer	Ortalama Farkı	Std. Hata	P
Kişinin menfaatini destekler	Aldığım derslerde-Eğitim	Çevre	-,348	,469	,760
		İnternet-Basın	1,265	,518	,055
	Çevre	Aldığım derslerde-Eğitim	,348	,469	,760
		İnternet-Basın	1,612*	,617	,037
	İnternet-Basın	Aldığım derslerde-Eğitim	-1,265	,518	,055
		Çevre	-1,612*	,617	,037
Kişisel tatmin sağlar	Aldığım derslerde-Eğitim	Çevre	-,475	,430	,546
		İnternet-Basın	1,116	,476	,069
	Çevre	Aldığım derslerde-Eğitim	,475	,430	,546
		İnternet-Basın	1,591*	,568	,023
	İnternet-Basın	Aldığım derslerde-Eğitim	-1,116	,476	,069
		Çevre	-1,591*	,568	,023
En fazla faydayı sağlar	Aldığım derslerde-Eğitim	Çevre	-1,184*	,459	,040
		İnternet-Basın	,428	,508	,701
	Çevre	Aldığım derslerde-Eğitim	1,184*	,459	,040
		İnternet-Basın	1,612*	,604	,032
	İnternet-Basın	Aldığım derslerde-Eğitim	-,428	,508	,701
		Çevre	-1,612*	,604	,032
Faydayı maksimize /zararı minimize eder	Aldığım derslerde-Eğitim	Çevre	-,985	,443	,089
		İnternet-Basın	,569	,490	,512
	Çevre	Aldığım derslerde-Eğitim	,985	,443	,089
		İnternet-Basın	1,553*	,584	,033
	İnternet-Basın	Aldığım derslerde-Eğitim	-,569	,490	,512
		Çevre	-1,553*	,584	,033
Yazılı olmayan bir anlaşmayı ihlal etmez	Aldığım derslerde-Eğitim	Çevre	-,970	,484	,140
		İnternet-Basın	,078	,535	,989
	Çevre	Aldığım derslerde-Eğitim	,970	,484	,140
		İnternet-Basın	1,048	,639	,264
	İnternet-Basın	Aldığım derslerde-Eğitim	-,078	,535	,989
		Çevre	-1,048	,639	,264
Bir vaadi (verilmemiş bir sözü) ihlal etmez	Aldığım derslerde-Eğitim	Çevre	-,604	,502	,487
		İnternet-Basın	-,189	,568	,946
	Çevre	Aldığım derslerde-Eğitim	,604	,502	,487
		İnternet-Basın	,415	,673	,827
	İnternet-Basın	Aldığım derslerde-Eğitim	,189	,568	,946
		Çevre	-,415	,673	,827

Tablo 34'ün devamı

İfade	Etik Kavramını Duyduğu Yer	Etik Kavramını Duyduğu Yer	Ortalama Farkı	Std. Hata	P
Benim aynı davranışı sergileme ihtimalim yüksektir	Aldığım derslerde-Eğitim	Çevre	-,693	,470	,340
		İnternet-Basın	,521	,519	,606
	Çevre	Aldığım derslerde-Eğitim	,693	,470	,340
		İnternet-Basın	1,214	,619	,152
	İnternet-Basın	Aldığım derslerde-Eğitim	-,521	,519	,606
		Çevre	-1,214	,619	,152
Arkadaşlarımın aynı davranışı sergileme ihtimali yüksektir	Aldığım derslerde-Eğitim	Çevre	-,638	,474	,407
		İnternet-Basın	,043	,524	,997
	Çevre	Aldığım derslerde-Eğitim	,638	,474	,407
		İnternet-Basın	,682	,625	,554
	İnternet-Basın	Aldığım derslerde-Eğitim	-,043	,524	,997
		Çevre	-,682	,625	,554
Yukarıda bahsedilen davranış ahlakidir	Aldığım derslerde-Eğitim	Çevre	-,897	,420	,107
		İnternet-Basın	-,413	,464	,675
	Çevre	Aldığım derslerde-Eğitim	,897	,420	,107
		İnternet-Basın	,484	,554	,684
	İnternet-Basın	Aldığım derslerde-Eğitim	,413	,464	,675
		Çevre	-,484	,554	,684

2. Senaryoda “adil olma”, “dürüstlük”, “ahlaki olarak doğru”, “kültürel olarak kabul edilebilir”, “en fazla faydayı sağlar”, ifadelerinde “çevre” ve “aldığım derslerde-eğitim” arasında istatistiki fark olup, “çevre” ifadesi lehine anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Yine 2. Senaryoda “dürüstlük”, “kişinin menfaatini destekler”, “kişisel tatmin sağlar”, “en fazla faydayı sağlar”, “faydayı maksimize-zararı minimize eder”, ifadelerinde “çevre” ve “internet-basın” arasında istatistiki fark olup, “çevre” ifadesi lehine anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 35: Öğrencilerin Etik Kavramını Duydukları Yer Açısından Senaryo 3 İçin Verdikleri Cevapların One Way Test Sonuçları

İfade	Etik Kavramını Duyduğu Yer	Etik Kavramını Duyduğu Yer	Ortalama Farkı	Std. Hata	P
Adil	Aldığım derslerde-Eğitim	Çevre	-,528	,501	,576
		İnternet-Basın	,020	,554	,999
	Çevre	Aldığım derslerde-Eğitim	,528	,501	,576
		İnternet-Basın	,548	,660	,709
	İnternet-Basın	Aldığım derslerde-Eğitim	-,020	,554	,999
		Çevre	-,548	,660	,709
Dürüst	Aldığım derslerde-Eğitim	Çevre	-1,107	,464	,063
		İnternet-Basın	-,299	,513	,844
	Çevre	Aldığım derslerde-Eğitim	1,107	,464	,063
		İnternet-Basın	,807	,612	,422
	İnternet-Basın	Aldığım derslerde-Eğitim	,299	,513	,844
		Çevre	-,807	,612	,422
Ahlaki olarak doğru	Aldığım derslerde-Eğitim	Çevre	-1,050	,489	,104
		İnternet-Basın	-,118	,531	,976
	Çevre	Aldığım derslerde-Eğitim	1,050	,489	,104
		İnternet-Basın	,933	,638	,348
	İnternet-Basın	Aldığım derslerde-Eğitim	,118	,531	,976
		Çevre	-,933	,638	,348
Kültürel olarak kabul edilebilir	Aldığım derslerde-Eğitim	Çevre	-,132	,452	,958
		İnternet-Basın	,207	,500	,918
	Çevre	Aldığım derslerde-Eğitim	,132	,452	,958
		İnternet-Basın	,340	,596	,851
	İnternet-Basın	Aldığım derslerde-Eğitim	-,207	,500	,918
		Çevre	-,340	,596	,851
Ailem tarafından kabul edilebilir	Aldığım derslerde-Eğitim	Çevre	-,043	,452	,996
		İnternet-Basın	,441	,499	,678
	Çevre	Aldığım derslerde-Eğitim	,043	,452	,996
		İnternet-Basın	,484	,595	,719
	İnternet-Basın	Aldığım derslerde-Eğitim	-,441	,499	,678
		Çevre	-,484	,595	,719
Geleneksel olarak kabul edilebilir	Aldığım derslerde-Eğitim	Çevre	-,067	,465	,990
		İnternet-Basın	-,497	,515	,629
	Çevre	Aldığım derslerde-Eğitim	,067	,465	,990
		İnternet-Basın	-,430	,614	,782
	İnternet-Basın	Aldığım derslerde-Eğitim	,497	,515	,629
		Çevre	,430	,614	,782

Tablo 35'in devamı

İfade	Etik Kavramını Duyduğu Yer	Etik Kavramını Duyduğu Yer	Ortalama Farkı	Std. Hata	P
Kişinin menfaatini destekler	Aldığım derslerde-Eğitim	Çevre	,271	,435	,824
		İnternet-Basın	,774	,481	,279
	Çevre	Aldığım derslerde-Eğitim	-,271	,435	,824
		İnternet-Basın	,503	,574	,683
	İnternet-Basın	Aldığım derslerde-Eğitim	-,774	,481	,279
		Çevre	-,503	,574	,683
Kişisel tatmin sağlar	Aldığım derslerde-Eğitim	Çevre	,024	,440	,999
		İnternet-Basın	,853	,486	,219
	Çevre	Aldığım derslerde-Eğitim	-,024	,440	,999
		İnternet-Basın	,829	,579	,362
	İnternet-Basın	Aldığım derslerde-Eğitim	-,853	,486	,219
		Çevre	-,829	,579	,362
En fazla faydayı sağlar	Aldığım derslerde-Eğitim	Çevre	-,350	,435	,725
		İnternet-Basın	,519	,482	,561
	Çevre	Aldığım derslerde-Eğitim	,350	,435	,725
		İnternet-Basın	,869	,574	,322
	İnternet-Basın	Aldığım derslerde-Eğitim	-,519	,482	,561
		Çevre	-,869	,574	,322
Faydayı maksimize /zararı minimize eder	Aldığım derslerde-Eğitim	Çevre	-,687	,451	,318
		İnternet-Basın	,074	,512	,990
	Çevre	Aldığım derslerde-Eğitim	,687	,451	,318
		İnternet-Basın	,761	,606	,457
	İnternet-Basın	Aldığım derslerde-Eğitim	-,074	,512	,990
		Çevre	-,761	,606	,457
Yazılı olmayan bir anlaşmayı ihlal etmez	Aldığım derslerde-Eğitim	Çevre	-,376	,470	,727
		İnternet-Basın	,397	,520	,748
	Çevre	Aldığım derslerde-Eğitim	,376	,470	,727
		İnternet-Basın	,773	,619	,461
	İnternet-Basın	Aldığım derslerde-Eğitim	-,397	,520	,748
		Çevre	-,773	,619	,461
Bir vaadi (verilmemiş bir sözü) ihlal etmez	Aldığım derslerde-Eğitim	Çevre	-,227	,477	,893
		İnternet-Basın	,206	,527	,927
	Çevre	Aldığım derslerde-Eğitim	,227	,477	,893
		İnternet-Basın	,433	,628	,789
	İnternet-Basın	Aldığım derslerde-Eğitim	-,206	,527	,927
		Çevre	-,433	,628	,789

Tablo 35'in devamı

İfade	Etik Kavramını Duyduğu Yer	Etik Kavramını Duyduğu Yer	Ortalama Farkı	Std. Hata	P
Benim aynı davranışı sergileme ihtimalim yüksektir	Aldığım derslerde-Eğitim	Çevre	-,731	,513	,366
		İnternet-Basın	-,257	,557	,899
	Çevre	Aldığım derslerde-Eğitim	,731	,513	,366
		İnternet-Basın	,473	,671	,780
	İnternet-Basın	Aldığım derslerde-Eğitim	,257	,557	,899
		Çevre	-,473	,671	,780
Arkadaşlarımın aynı davranışı sergileme ihtimali yüksektir	Aldığım derslerde-Eğitim	Çevre	-,389	,485	,726
		İnternet-Basın	,002	,536	1,000
	Çevre	Aldığım derslerde-Eğitim	,389	,485	,726
		İnternet-Basın	,390	,639	,830
	İnternet-Basın	Aldığım derslerde-Eğitim	-,002	,536	1,000
		Çevre	-,390	,639	,830
Yukarıda bahsedilen davranış ahlakidir	Aldığım derslerde-Eğitim	Çevre	-,090	,503	,984
		İnternet-Basın	-,446	,556	,726
	Çevre	Aldığım derslerde-Eğitim	,090	,503	,984
		İnternet-Basın	-,356	,664	,866
	İnternet-Basın	Aldığım derslerde-Eğitim	,446	,556	,726
		Çevre	,356	,664	,866

3.Senaryoda verilen cevaplar arasında anlamlı istatistiki fark olmadığı tespit edilmiştir.

“H7: Öğrencilerin etik kavramını duydukları yer açısından senaryolara verdikleri cevaplar arasında istatistiki fark vardır” hipotezi Senaryo 1 ve Senaryo 2 de kabul edilmekle birlikte, Senaryo 3 te bu hipotez reddedilmektedir. Genel olarak baktığımızda ise hipotezimiz senaryo 3 hariç kabul edilmektedir.

SONUÇ

Literatürde yaygın olarak kabul edilmiş olan kızların etik yargılarının daha kuvvetli olduğu, hipotezi çalışmamızda test edilmiş fakat tersi sonuç elde edilmiştir. Kız ve erkek öğrencilerin üç senaryoya verdikleri cevaplar arasında istatistiki farklılıkların oldukça az olduğu verilen üç senaryoya verilen cevaplar açısından öğrencilerin aralarında istatistiki farklılığın olmadığı görülmüştür.

Yapılan analizlerin sonucunda satış müdürünün siparişi erken göndermesi hakkındaki 3. Senaryoda, öğrencilerin okudukları sınıf açısından çalışmada test ettiğimiz beş etik felsefeden adalet, görelilik ve egoizm felsefeleri açısından 3 senaryo içinde istatistiki olarak en fazla farklılık gösteren senaryo olmuştur. Ortalama değerleri açısından da incelendiğinde 3. Senaryo diğer senaryolara göre öğrenciler arasında daha kabul edilebilir bir davranış olarak görüldüğü tespit edilmiştir. Ayrıca yine 3. Senaryo için verilen cevaplar birinci ve dördüncü sınıflar açısından değerlendirildiğinde öğrencilerin kendilerinin ve arkadaşlarının da aynı davranışı gösterme noktasında 3. Senaryodaki davranışta kısmi olarak farklılaştıkları tespit edilmiştir.

Araştırmada öğrencilerin yaklaşık % 57'sinin etik kavramını eğitim hayatında aldığı dersler aracılığı ile duyduğu görülmüştür. Ayrıca öğrencinin bulunduğu çevre ve internet gibi iletişim araçları da etik kavramının duyulmasında etkili olmaktadır.

Öğrencilerin yaklaşık % 67'si aldıkları muhasebe derslerinde etik kavramından bahsedildiğini, % 33'ü de bahsedilmediğini belirtmiştir. Öğrencilerin 1. ve 2. Senaryolar için verdikleri cevaplara göre yapılan test sonucunda, öğrencilerin aldıkları muhasebe derslerinde etik konusunun geçip geçmemesi açısından aralarında istatistiki farklılık olmadığı görülmüştür. Bununla birlikte 3. Senaryo için verilen cevapların test sonucunda adalet, görelilik ve deontoloji felsefeleri açısından istatistiki farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Öğrenciler yaşları açısından iki gruba ayrılarak verdikleri cevaplar test edildiğinde her 3 senaryoda da kısmi farklılıklar tespit edilmekle birlikte genel olarak bakıldığında yaş değişkeni açısından 20 ve altı yaş grubu ile 21 yaş ve üstü öğrencilerin istatistiki olarak 3 senaryoda da farklılaşmadıkları söylenebilir. Öğrenciler yaşadıkları yer olarak büyük ve küçük yerde yaşıyor olmalarının etik kararlarına etki edip etmediği

değerlendirildiğinde ise 3 senaryoda da istatistiki olarak farklılık olmadığı belirlenmiştir. Öğrencilerin etik kavramını ilk duydukları yer açısından verdikleri cevaplar değerlendirildiğinde ise senaryo 3'te hiç istatistiki fark olmamakla birlikte ilk iki senaryoda kısmi olarak farklılıklar görülmüştür.

Öğrencilerin mezun oldukları lise türleri açısından her 3 senaryoda da deontolojik açıdan aralarında istatistiki fark olduğu sonucu elde edilmiştir. Ayrıca Düz Lise mezunları ile Anadolu Liseleri mezunlarının ve yine Düz Lise ile Ticaret ve Diğer Meslek liselerinden mezun olan öğrenciler arasında istatistiki farklılıklar olduğu tespit edilmiştir.

Bu çalışmada öğrencinin okuduğu sınıf, yaşadığı yer, mezun olduğu lise ve muhasebe derslerinde etik konularının geçmesi gibi faktörler etik algısını etkileyen değişkenler olarak araştırma sonucuna yansımıştır. Bu bağlamda özellikle mesleki derslerde öğrencilerin yerleşik etik değerlerin yeniden sorgulanması ve değiştirilmesine ya da mesleki etik değerlerin kazandırılmasına yönelik eğitim çalışmalara ağırlık verilmelidir. Senaryo uygulamaları, oyun temelli eğitimler, meslek odaları ile işbirliği gibi çalışmalarla muhasebe meslek mensubu adayı olan öğrencilere kazandırılmaya çalışılmalıdır.

Muhasebe eğitimi kapsamında etik eğitiminin en temel amacı, meslek mensubu adayı olan öğrencilerin, ileride iş yaşamlarında karşılaşacakları olaylar karşısında verecekleri kararlar ile bu kararların ahlaki açıdan ortaya çıkaracağı sonuçlarını birbiri ile ilişkilendirebilmelerini ve etik karar almalarını sağlayabilecek olan, etik anlayışı onlara kazandırmak ve bu etik anlayışa bağlılıklarını sağlayabilmektir.

Dünyada etik eğitimi konusuna verilen önemin artışına paralel olarak, ülkemizde de üniversitelerin ilgili bölümlerinde etik ile ilgili derslerin hem daha erken dönemlerde yaygınlaşarak, zamanlamasının değişmesi hem de sayısının artması gerekmektedir. Etik ile ilgili derslerin içeriklerinde neler olması gerektiği noktasında IFAC'ın uluslararası etik eğitimi standartları temel alınarak bir düzenlemeye gidilebilir. Meslek mensubu adaylarının etik ile ilgili eğitimlerinin devamlılığı TÜRMOB tarafından yapılmaya devam etmektedir. Meslek mensubu olmuş olan SMMM'lere de Etik Sözleşmesi imzalama zorunluluğu getiren TÜRMOB etik eğitimi konusunda IFAC'a üyeliğinden kaynaklanan sorumluluklarını yerine getirmeye devam etmektedir. Böylece, etik

eğitiminin amaçlarına yönelik daha kaliteli ve sürekliliği olan bir eğitimin gerçekleştirilebilmesi konusunda gelişim sağlanabilecektir.

Meslek mensubu olabilmek için geçilen aşamalardan biri lisans mezunu olma şartıdır. IFAC'ın uluslararası etik eğitimi standartlarından yola çıkarak, meslek mensubu olabilmek için belirtilmiş lisans programlarından mezun olunan üniversitelerdeki müfredat programları incelenerek, etik eğitimlerinin bu programlara dönemler itibarıyla yayılması konusunda meslekle ilgili kuruluşların katılımı ve desteğiyle mesleki eğitim projesi şeklinde bir çalışma yapılabilir. Unutulmamalıdır ki etik kısa eğitimlerle öğretilen ve öğrenilebilecek bir konu değildir.

Öğrencilerin Muhasebe Etiği dersi almaları, etik hassasiyetlerini arttırabileceği için faydalı olacak bir uygulamadır. Üniversitelerde muhasebe dersleri alan öğrencilerin aldıkları derslerin içinde etik konusunun işlenmesinin öğrencilerin özellikle muhasebe mesleğinde etik konusunun önemli olduğunun algılanmasında fayda yaratacağı görüşündeyiz. Etik konusunun derslerde vaka, örnek olay ya da drama tarzında eğitim yöntemleriyle anlatılmasının konunun algılanmasında daha etkili olacağı konu ile ilgili diğer akademik çalışmalarda belirtilmektedir.

Cinsiyet, yaş, mezun olunan lise türü, yaşanılan yer, etik konusunun geçtiği ortamlar, muhasebe derslerinde etik konusunun ayrıca anlatılması durumları gibi faktörler etik algısını etkileyen değişkenler olarak araştırma sonucuna yansımıştır. Bu bağlamda yerleşik etik değerlerin yeniden sorgulanması ve değiştirilmesine ya da mesleki etik değerlerin kazandırılmasına yönelik çalışmalara ağırlık verilmelidir. Senaryo uygulamaları, oyun-drama temelli eğitimler, muhasebe meslek odaları ve diğer mesleki örgütlerle işbirliği gibi çalışmalarla muhasebe mesleğinde etik olgusu mesleğin her kademesinde yer alacak çalışanlara aktarılmalıdır. Muhasebe mesleğinin kalitesinin artması ve nitelikli meslek mensuplarının yetiştirilmesi için, muhasebe mesleğini icra etmek amacıyla meslek yüksekokullarını, muhasebe ve vergi uygulamaları programlarını, iktisadi ve idari bilimler fakültesini seçen öğrencilere, mesleki etik duyarlılığın ve değerlerin kazandırılmasında bu kurumlarda görev yapan öğretim üyelerine ve elemanlarına önemli görevler düşmektedir.

Etik konusu ile ilgili olarak öğrenciler üzerinde anket yöntemiyle yapılmış birçok çalışma vardır. Ülkemiz genelinde yapılmış bir çalışma olmamakla birlikte, yapılan

alışmalar belirli illerle sınırlı kalmıştır. Etik ile ilgili anket çalışmalarının ülke genelinde ya da coğrafi bölgeler bazında gerçekleştirilmesi ve sonuçlarının değerlendirilerek özellikle muhasebe mesleğinde etiğın yerinin ve öneminin tespit edilmesi önerilmektedir. Ayrıca farklı üniversitelerde yapılmış benzer çalışmalar derlenerek etik konusu ile ilgili karşılaştırılmalar yapılarak farklılık ve benzerlikler tespit edilerek sorun teşkil eden durumlar belirlenerek çözümler bulunabilecektir.

KAYNAKÇA

- Ağyar, Evren, Filiz Kutluk Angay, Cengiz Emre (2012), “Meslek Yüksekokulları Muhasebe Bölümü Öğrencilerinin Sosyo-Ekonomik Değişkenler Işığında Mesleki Etiğe Bakış Açılarının İncelenmesi” (Akdeniz Üniversitesi Örneği), *Journal of Yasar University* 2012 25(7) ss:4203-4228.
- Akyatan, Ayça. , Kutluk, Filiz, Angay. (2015), “Muhasebe Dersi Alan Öğrencilerin Etik Karar Alma Sürecini Etkileyen Faktörler”, *Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies* 1/4 (2015) ss:42-66.
- Albez, Abdulkadir. , Yıldırım, Suat. (2005), *Ekev akademi dergisi* Yıl: 9 Sayı. : 23 (Bahar 2005).
- Alkan, Gönül, İpek. (2015), “Muhasebe Eğitiminde Etik: Ön Lisans Öğrencilerinin Etik Algılarına Yönelik Bir Araştırma”, *Business and Economics Research Journal*, Cilt:6, Sayı:2, Yıl:2015, ss:113-125.
- Altuk, Vildan, Evrim. (2006). “Türkiye’de Muhasebe Etiği Eğitimi” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altunışık, Remzi ve diğ., (2007), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı*, 5. Baskı, Sakarya Yayıncılık, Sakarya.
- Armstrong, Mary Beth., J. Edward Ketz ve Dwight Owsen (2003), “Ethics Education in Accounting: Moving Toward Ethical Motivation and Ethical Behaviour”, *Journal of Accounting Education*, V: 21, S.2.
- Aslan, Alper. , Kozak, Metin. (2006), “Turizmde Gelişme Ve Etik Sorunları: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma”, *Ege Academic Review*, 6(1), ss: 49-61.
- Ay, Mustafa. ve Güler. Ender (2011), “Öğrencilerin Etik Değerleri Meslek Yüksekokulu Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma”, Türkiye 3.Ulusal Kurumsal Yönetim, Yolsuzluk, Etik ve Sosyal Sorumluluk Konferansı, 7-11 Haziran-2011,Nevşehir,
http://icongfesr2011.tolgaerdogan.net/documents/national_presantations/UL08.pdf, erişim tarihi:19.02.2015.
- Bennie, Nonna Martinov and Rosina Mladenovic (2015), “Investigation of the Impact Of An Ethical Framework and an Integrated Ethics Education on Accounting Students’ Ethical Sensitivity And Judgment” , *Journal of Business Ethics*, 127 pp:189–203.
- Blanthorne, Cindy, Stacy E. Kovar, and Dann G. Fisher, (2007). “Accounting Educators' Opinions about Ethics in The Curriculum: An Extensive View”, *Issues In Accounting Education*, 22(3) pp:355-390.

- Boyce, Gordon (2008), “The Social Relevance Of Ethics Education İn a Glabal(ising) Era: From İndividual Dilemmas to Systemic Crises”, *Critical Perspectives on Accounting*. V:19.
- Ceylan, Pınar. , Terzi, Serkan. (2016), *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Temmuz 2016, Sayı:13.
- Chan, Samuel. and Leung, Philomena. (2006), “The Effects Of Accounting Students’ Ethical Reasoning And Personal Factors On Their Ethical Sensitivity”, *Managerial Auditing Journal*, 21(4), ss: 436–457.
- Cohen, Jeffrey R. , Laurie W Pant and David J. Sharp, (2001), "An Examination of Differences in Ethical Decision - Making Between Canadian Business Students and Accounting Professionals," *Journal of Business Ethics*, April 2001, V: 30, Issue: 4, pp:319–336.
- Cooper, Barry .J. ve diğ. (2008), “Ethics Education For Accounting Students: A Toolkit Approach”, *Accounting Education: An International Journal*, 17.4, (December) pp:405–430.
- Çakar, Ulaş. , Arbak, Yasemin., (2008), İşletme Eğitiminin Ahlaki Değerlendirmeler Üzerindeki Etkisi, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, sayı: 16, ss:1-19.
- Çubukçu, Sezen. (2012), “Uluslararası Muhasebe Eğitimi Standartları Komitesi Düzenlemeleri Çerçevesinde Etik Eğitime İlişkin Durum Analizi”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C: 12(1) ss:103-116.
- Dağlı, Sevinç, Şahin. (2013), “*Muhasebe Meslek Etiği ve Meslek Mensuplarının Etik Hakkındaki Görüşleri Üzerine Araştırma*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Daştan, Abdulkirim. , Bayraktar, Yaşar. ve Bellikli, Uğur. (2015), “ Muhasebe Mesleğinde Etik İkilem ve Etik Karar Alma Konularında Farkındalık Oluşturma: Trabzon İlinde Bir Araştırma”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C: 29(1) ss:63-82.
- Dinç, Engin. , Tunçer, Mehmet. (2015), “*Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, Yıl:7 Sayı:14,
- Durkheim, Emile. (2004). *Ahlak Eğitimi*. (Çeviren: Oğuz Adanır).İzmir. Dokuz Eylül Yayınları. Birinci Baskı.
- Erdem, Ali, Rıza. (2012),”Bilim İnsanı Yetiştirmede Etik Eğitimi”, *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi* Cilt:2, Sayı:1, Nisan 2012 ss:25-32.
- Erol Fidan, Meral ve Subaşı, Şerife (2014). Muhasebe Meslek Mensubu Adaylarının Etik Algıları: İstanbul İli Örneği. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*(64), ss: 111-130.

- Fleming, Damon M., Robin N. Romanus and Sharon M. Lightner, (2009), "The Effect of Professional Context on Accounting Students' Moral Reasoning", *Issues in Accounting Education*, Vol. 24, Issue: 1, pp:13-30.
- Ghaffari, Firoozeh, Orthodoxia Kyriacou and Ross Brennan, (2008), "Exploring The Implementation of Ethics in U.K. Accounting Programs", *Issues In Accounting Education*, 23(2) pp:183-198.
- Gülmez, Cançağ. , Kılı, Mustafa. ve Öz. Bülent, (2016), " Üniversite Öğrencilerinin Muhasebe Meslek Etiğine Bakışı Açılarının İncelenmesi: OKÜ Öğrencileri Örneği", *Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies* 2/3, pp: 98-114,http://jafas.org/articles/2016-2-3/7_Meslek_Etigi_FULL_TEXT.pdf, erişim tarihi: 20.09.2016.
- Hacıhasanoğlu, Tansel. (2013), "Sakarya İlinde Faaliyet Gösteren Bağımsız Muhasebecilerin Meslek Etiği Algılama Düzeylerine İlişkin Bir Araştırma", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 14, Sayı 1, ss:357-372.
- Ho, Yi- Hui and Chieh-Yu Lin, (2008), "Cultural Values And Cognitive Moral Development Of Accounting Ethics: A Cross-Cultural Study", *Social Behavior And Personality: an international journal*, V:36, I:7, pp:883-892.
- Holmes, Kevin , Lisa Marriott and John Randal, (2012), "Ethics And Experiments In Accounting A Contribution To The Debate On Measuring Ethical Behaviour", *Pacific Accounting Review*, 24. pp:1.
- Hurt, R. Kathy. , Thomas and C. William, (2008). "Implementing A Required Ethics Class for Students in Accounting: The Texas Experience", *Issues in Accountin Education*, 23 (1) pp:31-51.
- İşgüden, Burcu. ve Çabuk, Adem. (2006) "Meslek Etiği ve Meslek Etiğinin Meslek Yaşamı Üzerindeki Etkileri", *Balıkesir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Balıkesir, C.9, S.16, ss:59-86.
- Kaya, Murat. (2014), "Kurumsal Yönetim İlkelerinin Muhasebe Mesleki Etik Kuralları Açısından Değerlendirilmesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Karababa, İhsan. ve diğ. , (2004). "Üniversitelerde Etik Eğitimi", I. Ulusal Mühendislik Kongresi, Eski Foça, İzmir, 20-21 Mayıs, web.deu.edu.tr/umk/bildiriler/e11.doc.
- KGK Kamu Gözetimi ve Denetim Standartları Kurumu, (2016), Etik Komisyonu, https://www.kgk.gov.tr/custom_page-372-etik-komisyonu.html.
- KGK Kamu Gözetimi ve Denetim Standartları Kurumu, (2016), Bağımsız Denetçiler İçin Etik Kurallar Standardı, <https://www.kgk.gov.tr/contents/files/Pdf/20150521-10-1-BagimsizDenetcilerIcinEtikKurallar.pdf>.

- Kızıl, Cevdet. , Akman, Vedat. , Aras, Sultan. ve Erzin, Onur, Naim. (2015), “Yalova İlinde İkamet Eden Muhasebe Meslek Mensuplarının Muhasebe Etik Algısı”, *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C: 8(1) ss:6-31.
- Kurnaz, Niyazi. ve Gümüş, Yusuf. (2010), “Muhasebe Bölümü Öğrencilerinin Muhasebe Mesleği İle İlgili Etik Dışı Davranışlara İlişkin Algı Analizi: Dumlupınar Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Örneği”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı: 46, Nisan, ss:157-174.
- Kurt, Ganite. vd. (2010), “Muhasebe Meslek Mensubu Olabilecek Öğrencilerin Meslek Etiği Konusundaki Algılama Ve Eğilimlerinin Belirlenmesi”, *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 3. 1, ss:1-20.
- Landry, Raymond, Glen D. Moyes and Angelica C. Cortes. (2004), "Ethical Perceptions Among Hispanic Students: Differences by Major and Gender", *Journal of Education for Business*, Vol. 80, No. 2, pp:102-108.
- Manalo, Marivic V. (2013), “Teaching Strategies for Business Ethics Courses in the Undergraduate Accountancy Curriculum”, *DLSU Business and Economics Review*, 22 (2), pp:82-94.
- Mintz, Steven. M. (1996), “Aristotelian Virtue and Business Ethics Education”, *Journal of Business Ethics*, Volume:15, Issue:8, August.
- Okay, Suat (2011), “*Muhasebe Hata ve Hilelerinin Meslek Etiği Açısından İrdelenmesi*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.
- O’Leary, Conor ve Jenny Stewart (2013), “The Interaction Of Learning Styles And Teaching Methodologies in Accounting Ethical Instruction”, *Journal of Business Ethics*, 113(1), ss:225–241.
- O’Leary, Conor and Renee Radich, (2001), "An Analysis of Australian Final Year Accountancy Students' Ethical Attitudes", *Teaching Business Ethics*, Cilt: 5, Sayı: 3, pp:235-249.
- Özkaya, Nezih, İsmail. (2008), “*Muhasebe Etiği ve Bir Uygulama*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Özyürek, Hamide. (2012),”Muhasebe Meslek Mensuplarında Etik: Ankara’da Muhasebeciler Üzerine Araştırma”, *Hukuk Ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, Cilt 4, No 1.
- Reidenbach, R.Eric and Donald.P. Robin, (1988), Some Initial Steps Toward Improving The Measurement of Ethical Evaluations of Marketing Activities, *Journal of Business Ethics*,7(11), pp:871 – 879.
- Resmi Gazete (1990), “Serbest Muhasebeci Mali Müşavir Ve Yeminli Mali Müşavirlerin Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik”, Tarih: 03.01.1990,-Sayı-20391,

<http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.4650&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=mali%20m%FC%FEavir>

Resmi Gazete, (2001), “Serbest Muhasebeci, Serbest Muhasebeci Mali Müşavir ve Yeminli Mali Müşavirlik Meslek Ahlak Kuralları İle İlgili Mecburi Meslek Kararları”, Tarih: 18.10.2001, Sayı: 24557, <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/10/20011018.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/10/20011018.htm>

Resmi Gazete, (2007), Serbest Muhasebeciler, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirlerin Mesleki Faaliyetlerinde Uyacakları Etik İlkeler Hakkında Yönetmelik”, Tarih: 19.10.2007, Sayı: 26675, <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/10/20071019.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/10/20071019.htm>

Resmi Gazete, (2014). “Muhasebe Meslek Mensuplarının Etik Eğitimi ve Etik Sözleşme Yapılması Hakkında Tebliğ”, Tarih: 27.03.2014, Sayı: 28954, <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/03/20140327.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/03/20140327.htm>

Resmi Gazete, (2015), “Bankaların Bağımsız Denetimi Hakkında Yönetmelik”, Tarih: 02.04.2015, Sayı: 29314, <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/04/20150402.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/04/20150402.htm>

Sakarya, Şakir. ve Kara, Suat. (2010), “Türkiye’de Muhasebe Meslek Etiğine Yönelik Düzenlemeler ve Meslek Mensupları Tarafından Algılanması Üzerine Bir Alan Araştırması”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12 (18) ss:57-72,

Saygan, Sahra. ve Bedük, Aykut. (2013), “Ahlaki Olmayan Davranışların Duyurulması Ve Etik İklimi İlişkisi Üzerine Bir Uygulama”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:28, Sayı:1, ss:1-23.

Seymen, Oya, Aytemiz. ve Bolat, Tamer. (2007). “Kohlberg’in Bilişsel Ahlâkî Gelişim Modelinden Yararlanan Etiksel Karar Verme Modellerinin Karşılaştırmalı Analizi” *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı: 13, ss:24-61.

Shaub Michael.K. (1994), "An Analysis of The Association of Traditional Demographic Variables with the Moral Reasoning of Auditing Students and Auditors", *Journal of Accounting Education* , 12(1), pp:1-26.

Shawver, Tara J. and John T. Sennetti, (2009), “Measuring Ethical Sensitivity and Evaluation”, *Journal of Business Ethics*, 88 pp:663–678.

- Sheehan, Norman T. ve Joseph A. Schmidt, (2015), "Preparing Accounting Students For Ethical Decision Making: Developing Individual Codes Of Conduct Based On Personal Values" *Journal of Accounting Education*, Elsevier Ltd. ss:1-15.
- Stanga, Keith. G and Richard A. Turpen, (1991),"Ethical Judgements on Selected Accounting Issues; An Empricial Study", *Journal of Business Ethics*, 10(10) ss:739-747.
- Subaşı, Şerife ve Meral Erol Fidan (2015a), "Muhasebede Etik Eğitimi: SMMM Adayları Üzerinde Bir Araştırma", *Dora Yayınları*: Bursa.
- Subaşı, Şerife ve Meral Erol Fidan (2015b), "Muhasebe Meslek Mensubu Adaylarının Etik Eğitimi Görüşleri, *MÖDAV Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 17(3), ss: 667-700.
- Soylu, Yasemin (2010), "*Muhasebe Meslek Mensuplarının Eğitim Düzeylerinin Meslek Etiğinin Algılanması Üzerindeki Etkisi*", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Thomas, S. (2012), "Ethics and Accounting Education", *Issues in Accounting Education American Accounting Association*, 27, 2, pp: 399-418.
- TÜRMOB, (2014). Faaliyet Raporu,
<http://www.turmobil.org.tr/TurmobilWeb/Attachment.aspx?param=+quFU/yYHWfyNz7CBeVO+idSHBSArCy7i9UJXD4KCAHgodZITsbH5j6wgZ7hsxrHyHsDFz6F7+s=>
- TÜRMOB, (2015), ed. Masum Türker ve diğ. , *Muhasebe Meslek Mensupları İçin Etik Kurallar El Kitabı*, TÜRMOB Yayınları, Yayın No: 470, Ankara.
- Uçma, Tuğba. (2007), "*Muhasebe Meslek Mensubu Olmak İsteyenlerin Etik Değer Anlayışlarının Belirlenmesi Ve Muğla Üniversitesi Uygulaması*", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Muğla.
- Uyar, Süleyman. (2008), "Uluslararası Eğitim Standartları (IES) ve Akdeniz Üniversitesi'nde Muhasebe Eğitimi", *Muhasebe Öğretim Üyeleri Dayanışma Vakfı Dergisi (MÖDAV)*, Sayı:1, ss:79-107.
- Uyar, Süleyman. , Kahveci, Ata. ve Yetkin, Murat. (2015), "Öğrencilerin Muhasebe Meslek Etiği Algısı: ALTSO Meslek Yüksekokulu Örneği", *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:8, Sayı:2, ss:237-247.
- Ünsar, Agah, Sinan. Hozer, Sinan. (2012), "Muhasebe Meslek Mensuplarının Meslek Ahlakına Tutumlarının Belirlenmesi: Edirne ili Örneği", *Finans, Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, Cilt: 49, Sayı: 571, ss:43-52.

- Yıldırım, Mehmet, Halit. ve Uğuz, Şerife (2012), “ İş Etiği ve Üniversite Öğrencilerin Etik Algılarını Ölçmeye Yönelik Bir Araştırma”, *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1, ss:167-176.
- Yıldız, Fehmi. (2001). “Muhasebe Mesleğinde Meslek Ahlakının Önemi ve Mesleğin Saygınlığını Azaltan Etmenler”, *Trakya Üniversitesi Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, ss:37-43.
- Yıldız, Gülsevil. (2010), “Muhasebe Mesleğinde Meslek Etiği Ve Kayseri İl Merkezinde Bir Uygulama”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 36, ss.155-178.
- Yılmaz, Erdal., Yıldırım, Suat. ve Bahar, Hüseyin, Hüsnü. (2015), “Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlerin Mesleki Etik Algısı: Samsun Örneği”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, ss.27-41.
- Young, Joni J. and Marcia Anisette, (2009), “Cultivating Imagination. Ethics, Education and Literature”, *Critical Perspectives on Accounting*, 20, pp:93-109.
- Yüksel, Ahmet, “Muhasebe ve Etik”, Türkiye XX. Muhasebe Eğitimi Sempozyumu, Antalya, 23-27 Mayıs 2001, ss:235-243.
- Zeytin, Mustafa. (2007). “Bağımsız Muhasebe Meslek Mensuplarını Hata ve Etik Dışı Davranışlara Yönlendiren Faktörler”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.

EK-1: Lisans Öğrencilerinin Etik Algısı

Tamamen bilimsel bir çalışmada kullanılmak üzere hazırlanmış olan bu anket formunun amacı, Üniversite öğrencilerinin etik algı düzeylerini tespit etmektir. İsminizi yazmadan cevaplayacağınız bu sorular yüksek lisans tezine veri teşkil edecektir. Bu nedenle vereceğiniz cevapların doğruluğu, çalışmanın amacına ulaşmasında en önemli faktör olacaktır. Katkılarınızdan dolayı şimdiden teşekkür ederiz.

Araştırmacı
Nasıf ŞAHİN
Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü-İşletme-Yüksek Lisans Öğrencisi

Senaryo 1 Kredi Müdürünün Arkadaşı

Kredi ihtiyacı olan bir şirket bankaya kredi başvurusu yapmıştır. Ancak şirketin finansal tablo göstergeleri kredi verme kriterlerini tam olarak karşılayamamaktadır. Öte yandan kredi müdürü, bu şirketin sahibi ile uzun yıllardır arkadaştır.

Davranış: Kredi müdürü kredinin verilmesi adına öneride bulunuyor.

Yukarıdaki Davranışı Nasıl Buluyorsunuz?	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Biraz Katılmıyorum	Kararsızım	Biraz Katılıyorum	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
	1	2	3	4	5	6	7
Adil							
Dürüst							
Ahlaki Olarak Doğru							
Kültürel olarak kabul edilebilir							
Ailem tarafından kabul edilebilir							
Geleneksel olarak kabul edilebilir							
Kişinin menfaatini destekler							
Kişisel tatmin sağlar							
En fazla faydayı sağlar							
Faydayı maksimize/zararı minimize eder							
Yazılı olmayan bir anlaşmayı ihlal etmez							
Bir vaadi (verilmemiş bir sözü) ihlal etmez							
Benim aynı davranışı sergileme ihtimalim Yüksektir							
Arkadaşlarımla aynı davranışı sergileme ihtimali Yüksektir							
Yukarıda bahsedilen davranış ahlakidir							

Senaryo 2 Şüpheli Alacaklar Karşılığı

Bir şirketin Genel Müdürü, finans direktöründen şüpheli alacakları daha düşük göstermesini ister. Çünkü böylece geliri yüksek gösterecektir. Bunu isterken, endüstrinin zor zamanlarında sık yapılan bir uygulama olduğunu belirtir. Şirket ise tarihinde, en kötü zamanlarında bile, şüpheli alacaklar konusunda çok ihtiyatlı davranmıştır. Genel Müdürün talebi, endüstri içinde ihtiyatlılıktan çok uzak bir uygulamayı gerektirir.

Davranış: Finans Direktörü, genel müdürün uygulamasını yerine getirir.

Yukarıdaki Davranışı Nasıl Buluyorsunuz?	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Biraz Katılmıyorum	Kararsızım	Biraz Katılıyorum	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
	1	2	3	4	5	6	7
Adil							
Dürüst							
Ahlaki Olarak Doğru							
Kültürel olarak kabul edilebilir							
Ailem tarafından kabul edilebilir							
Geleneksel olarak kabul edilebilir							
Kişinin menfaatini destekler							
Kişisel tatmin sağlar							
En fazla faydayı sağlar							
Faydayı maksimize/zararı minimize eder							
Yazılı olmayan bir anlaşmayı ihlal etmez							
Bir vaadi (verilmemiş bir sözü) ihlal etmez							
Benim aynı davranışı sergileme ihtimalim Yüksektir							
Arkadaşlarımla aynı davranışı sergileme ihtimali Yüksektir							
Yukarıda bahsedilen davranış ahlakidir							

Senaryo 3 Satış Müdürü

B Şirketindeki bir satış müdürü, öngörülen çeyrekteki satış hedeflerine ulaşamayacağını ve bu sebeple bonus alamayacağını fark etmiştir. Ancak bir müşteri siparişi vardır. Eğer müşterinin ihtiyacından önce teslim edilirse hedef tutturulacak ve müdür bonus alabilecektir. Ancak yıllık satış rakamlarına etkisi olmayacaktır.

Davranış: Müdür, siparişi bu çeyrekte göndermiştir ve bonusu garantilemiştir.

Yukarıdaki Davranışı Nasıl Buluyorsunuz?	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Biraz Katılmıyorum	Kararsızım	Biraz Katılıyorum	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
	1	2	3	4	5	6	7
Adil							
Dürüst							
Ahlaki Olarak Doğru							
Kültürel olarak kabul edilebilir							
Ailem tarafından kabul edilebilir							
Geleneksel olarak kabul edilebilir							
Kişinin menfaatini destekler							
Kişisel tatmin sağlar							
En fazla faydayı sağlar							
Faydayı maksimize/zararı minimize eder							
Yazılı olmayan bir anlaşmayı ihlal etmez							
Bir vaadi (verilmemiş bir sözü) ihlal etmez							
Benim aynı davranışı sergileme ihtimalim Yüksektir							
Arkadaşlarımdan aynı davranışı sergileme ihtimali Yüksektir							
Yukarıda bahsedilen davranış ahlakidir							

Demografik Sorular

- () Kadın () Erkek 1-Cinsiyetiniz?
() 20 ve altı () 21-25 arası () 26 ve üstü 2-Yaşınız?
() 1.Sınıf () 4.Sınıf 3-Sınıfınız?

4-Bitirdiğiniz Lise?

() Düz Lise	() Anadolu Lisesi	() Ticaret Meslek Lisesi
() Diğer Meslek Liseleri	() Diğer	

5- Hayatınızın çoğunluğunu geçirdiğiniz yerleşim yeri?

- () Köy () Kasaba () İlçe () Şehir () Büyükşehir

6-Etik/Meslek Etiği kavramlarını ilk öğrendiğiniz ortam neresidir? (**sadece 1 seçenek işaretleyin**)

- () Şimdiye kadar hiç duymadım () İnternetten
() Lisans eğitimindeki derslerimden () Basından (TV-Gazete-Radyo)
() Lise eğitimindeki derslerimden () Kitaplardan
() Arkadaşlarımdan () Dergilerden
() Ailemden () Diğer (.....)

7-Aldığınız muhasebe derslerinizin herhangi birinde etik konusu geçti mi?

- () Evet () Hayır

8-Etiğin anlamı nedir lütfen kısaca tanımlayabilir misiniz?

.....
.....
.....
.....

T.C.

BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÖĞRENCİ ÖZGEÇMİŞ FORMU

Adı-Soyadı	NASIF ŞAHİN		
Lisans Öğrenimi	BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ-İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ-İŞLETME (İÖ)	Doğum Yeri	TARSUS/MERSİN
Yüksek Lisans Öğrenimi	BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ-SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ-İŞLETME TEZLİ YÜKSEK LİSANS	Doğum Tarihi	06.12.1989

Eğitim hayatına Tarsus İstiklal İlköğretim Okulunda başladı. Liseyi Tarsus Cumhuriyet Lisesi'nde tamamladı. Üniversite hayatına Bilecik Şeyh Edebali Üniversite'sinde başladıktan sonra tiyatro kulübünü kurdu. Birçok oyunda hem yönetmenlik hem de oyuncu olarak yer aldı. Yüksek lisans eğitimimin tez dönemimde:

-Elazığ Fırat Üniversite'sinde "Muhasebe Dersi Alan Lisans Öğrencilerinde Etik Karar Alma Davranışları: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Örneği" adlı çalışmayla uluslararası bir kongreye katıldı ve başarıyla katılım belgesini aldı.

İLETİŞİM BİLGİLERİ

ADRES: ERTUĞRULGAZİ MAHALLESİ HALK KONUTLARI SİTESİ C BLOK DAİRE NO:23

BİLECİK/MERKEZ

GSM: 0534 949 2442

E-Posta: nsf_terasus@hotmail.com